

“पञ्जा नरान रतन”

परियत्तिशिक्षा

परियत्ति सद्धम्म कोविद मध्यम वर्ष

(कक्षा ९, प्रथम पत्र)

(प.स.पा. को कोविद प्रथम वर्षको पाठ्य-पुस्तक)

पूर्णाङ्क १००, उत्तीर्णाङ्क ४०

१) न्हूगु परित्राण निश्चय	- ४० अंक, १५ घण्टा
२) महामंगल	- ३० अंक, ८ घण्टा
३) पालि भाषा अवतरण (भाग २)	- ३० अंक, १५ घण्टा

संकलन

भिक्षु निग्रोध स्थविर

(सचिव, ने. बौ. शिक्षा परिषद्)

“पञ्जा नरान रतन”

न्हूगु परित्राण निश्रय

परियत्ति सद्धम्म कोविद मध्यम वर्ष

(कक्षा ९, प्रथम पत्र)

न्हूगु परित्राण निश्रय ४० अंक, १५ घण्टा

लेखक - वासेट्टाभिवंश महास्थविर

अनुवादक - भिक्षु ज्ञानपूर्णिक महास्थविर

खन्ध सूत्र न्हूगु निश्रय

(५८) सब्बासीविसजातीनं; दिब्बमन्तागदं विय ।

यं नासेति विसं घोरं; सेसञ्चापि परिस्सयं ॥

(५९) आणाक्खेत्तमिह सब्बत्थ; सब्बदा सब्बपाणिनं ।

सब्बसोपि निवारेलि; परित्तं तं भणाम हे ॥

(५८-५९) हे = हे सत्पुरुषपिं ; दिब्बमन्तागदं = दिव्य मन्त्र दिव्य वासलं; सब्बासीविसजातीनं = वेगवानगु विष दुपिं, सर्पजाति धाक्वसिगु ; घोरं = घोर व तीव्रगु ; विसं = विषयात; नासेति विय = विल्कुल तंका विनाश जुइका वीगुथे; तथा = अथे हे; यं परित्तं = गुगु स्कन्ध सूत्र परित्राण; सब्बत्थ = सम्पूर्ण; आणाक्खेत्तमिह = आणा क्षेत्रय् दुने; सब्बपाणिनं = सम्पूर्ण सत्त्वपिनि; घोरं = अति तीव्रगु; विसं च = विषयात व; सेसं = विषं ल्यंदुगु; परिस्सयञ्चापि = अनेक भय उपद्रवयात नं; सब्बदा = न्ह्याबले; सब्बसो पि = ल्यं पुल्यं मदयेक दक्वं हे; निवारेलि = निवारण याना हटे याये फइगु जुया च्वन; तं परित्तं = उगु स्कन्ध सूत्र परित्राणयात; मयं = भीसं; (मयं = जिमिसं); भणाम = पाठ याये नु ।

भावार्थ - हे सत्पुरुषपिं; दिव्य मन्त्र दिव्य वासलं वेगवानगु विषदुपिं सर्पजाति धाक्वसिगु तीव्र व घोरगु विष विनाश याये यःथे स्कन्ध सूत्र परित्राणं आणा क्षेत्र छगुलीसं च्वापिं सम्पूर्ण सत्त्वपिनिगु तीव्रगु विषयात व ल्यं पुल्यंगु अनेक भय उपद्रवयात सदां सदां पूर्ण रूपं अन्त जुइक हे निवारण याना हटे याना छवये फु । उगु स्कन्ध सूत्र परित्राणयात भीसं पाठ याये नु ।

परित्राण स्तुति “सब्बासीविसजातीनं” बुद्धोपदेश मखु । पौरा-सूत्रया आनुभाव सामर्थ्य गुकथं गथे दु धयागुयात स्तुति याना तःगु परित्राण मंगलाचरण जक जुल ।

निदान तथागत श्रावस्ती नगरया जेतवन आरामय् विहार याना विज्याना च्वंबले भिक्षु छमह सर्प न्याका निवेदन याःसेलि उमह भिक्षुं विरूपक्ख (विरूपाक्ष) आदि नागजाती मैत्री वृद्धि मयाःगु जुया न्याका च्वने माःगु खं व यदि मैत्री वृद्धि याःगु जूसा न्याका च्वने म्वाःलीगु खं आज्ञा दयेका विज्याना थःत थःमं रक्षा याये नितिं थःगु सुरक्षा थःगु संरक्षणया लागी परित्राण बार तयेगु अनुमति बिया विज्यात । उगु आरक्षा बार तयेगु पहःयात विरूपाक्खेहि-आदि द्वारा आज्ञा दयेका विज्यात ।

(अंगुत्तर प. ३१४; चूलवग्ग २४५)

जातक (दुक) इकथा- लय् नं भिक्षु छमह सर्प न्याका च्वने माःगुयात कारण याना थः बोधिसत्त्व जुया च्वना विज्याःबले स्कन्ध सूत्र परित्राण तारण द्वारा रक्षा याये नितिं विधि स्यना वये नंगु खं आज्ञा दयेका विज्यात ।

बोधिसत्त्व ऋषि प्रव्रजित जुया आपालं ऋषिपिं लिसे हिमवन्तय् विहार याना च्वंचन । ऋषि छम्ह सर्प न्याका निवेदन याःबंबले उगु ऋषि सर्प न्याका च्वने माःगु व मरण जुइ माःगु सर्पतय्त मैत्री भावना मयाःगु कारणं जूगु खँ आज्ञा दयेके धुंका मैत्री वृद्धि यायेगु पहःयात विधि वीगु रूपय् स्कन्ध सूत्रयात हे स्यना बिया बिज्यानागु खँ उद्धृत जुया च्वंगु दया च्वन ।

(विस्तृतयात जातक दृ. २-१३२ स्वये माल)

आसीविस- सब्ब = सम्पूर्ण; **आसीविस** = वेगवानगु विष दुपिं सर्पतय्गु; **जाति** = जाति; **आसियं विसं एतस्साति आसीविसो = एतस्स =** थुम्ह सर्पया; **आसियं =** धँवालय्; **विसं =** विष; **अत्थि =** दया च्वन; **इति =** उकिं; **आसीविसो =** आसीविस धाइ । थुगु विग्रह अनुसार **आसीविस** शब्दं सामान्य सर्पयात नं व्यक्त याः । “**वरं ते मोघपुरिस आसीविसस्स घोरविसस्स मुखे अङ्गजातं पक्खत्त**” धयागु पाराजिक कण्ड पाली अति वेगवानगु विष दुम्ह सर्पयात नं व्यक्त याः । **आसु सीघं विसं एतस्साति आसीविसो -** यायेमाः । **एतस्स =** थुम्ह सर्पया; **आसु सीघं =** वेगवानगु; **विसं =** विष; **अत्थि =** दया च्वन; **इति =** उकिं; **आसीविसो =** आसीविस धाइ । **आसुविस-लय् आसु** निरुक्ति नय द्वारा आसी जुया च्वने माःगु जुल ।

“**चत्तारोमे भिक्खवे आसीविसा घोरविसा**” आदि सलायतन संयुक्त (३८१)-य् नं अति ती व वेगवानगु विष दुम्ह सर्प व्यक्त याना तःगु हे जुल । अर्थकथाय् **आसिक्कविस** (= प्वंके माःगु विष दुम्ह सर्प) धका अभिप्रेत खःसा नं (त्त-यात लोप याना, इ-यात दीर्घ याना) आसीविस जुया च्वंगु जुल । **असितविस** (= नय माःगु विष दुम्ह सर्प; नक्व मुक्कं विष जुइ माःगु जुल) धका अभिप्रेत जूसा नं निरुक्ति नय कथं **असित आसी** जुया च्वंगु जुल । **आसि सदिस विस** (=तलवार समानगु विष दुम्ह सर्प) धका अभिप्रेत जूसा नं साकपत्तिव गणिक जुया दथुइ सदिस लोप जुया च्वंगु जुल । थुकथं आसीविसयात स्वथी वर्णन याना तःगु दु । थन “**घोरं विसं**” पदतय्त बःकया सामान्य सर्पयात व्यक्त मयाः; अति तीक्ष्ण तीव्र जुया वेगवानगु विष दुम्ह सर्पयात काये माःगु जुल । इपिं सर्पतय्गु विषयात हे हटे याना छ्वये फु धाःसा सामान्य विष दुपिं सर्पतय्गु विष ला छुं धाये थाय् हे मदुगु जुल धयागु भाव धाये हे धुंकीगु जुल ।

दिव्य मन्त्र व वासः **दिव्ब =** देवतापिंके दुगु; **मन्त =** मन्त्र; **अगद =** वासः; थुगु स्कन्ध सूत्रयागु शक्तियात दिव्य मन्त्र, दिव्य वासः लिसे उपमा बिया तःगु जुल । देवता धयापिं **कम्मविपाकजिद्धि** (=कर्मयागु परिणामया कारणं उत्पन्न जुया च्वंगु ऋद्धि) दुपिं जुया शरीर लोप याना छ्वयेगु, शरीर प्रकट याना क्यने फूगु, अनेक कथं निर्माण याना क्यने फूगु, मनूतय्सं खंके मफूगु खंकेगु, मनूत स्वया तीव्र ज्ञान दइगु आदि मनूत स्वया च्वन्हागु ऋद्धि दुपिं जुया च्वन । उकिं इमिगु वासः व मन्त्रत नं मनूतय्गु वासः व मन्त्र स्वया प्रभाव आनिशंस दइगु हे जुया थन दिव्य मन्त्र वासः लिसे उपमा बिया तःगु जुल ।

लंके मफु धयागु मदु थन परित्राणया प्रभाव आणा क्षेत्रया दुने फइले जुया च्वनीगु हे जुया “**आणाक्खेत्तम्हि**” धका धया तल । गनं गनं फलानागु थासय् च्वपिं फलानागु जातयापिं सर्पतय्सं न्यात धाःसा वासलं मथ्यू धयागु धापू दु । थुगु स्कन्ध सूत्रया प्रभाव ला उकथं लंके मफु धयागु प्रादेशिक अपवाद मदु; यथिं जाःगु थासय् थजु लंका छ्वये फूगु हे जुया “**सब्बत्थ**” धया तल । गुखुनु

गबले न्यात धायेवं वासः यानां मज्यू धका धाइ । फलानागु इलय् वासः याः वने मत्यः धका सर्प न्यागु वासः याइपिं वैद्यतय् निंतिं ईया परिधि तथा तःगु दु । थुगु स्कन्ध सूत्रय् उक्तं ईया परिधि तये माःगु आवश्यकता मदु । यगु इलय् यगु अवस्थाय् थजु लंका छवये फूगु जुया “सब्बदा” धया तःगु खः । गुलिं गुलिं वासः प्यदंक लंके मफूगु दु; गुलिंसिनं बाह्य प्रभावय् लाना च्वन, वासः यानां मज्यू धाइ । थुगु स्कन्ध सूत्रं ला विल्कुल निर्मूल जुइक लंका बी फूगु जक मखु उगु बाह्य प्रभाव लाना च्वन धयागु क्षेत्रय् तक नं दवे याये फूगु हटे याये फूगु शक्ति दुगु जुया च्वंगुलिं “सब्बसो पि” धया तल ।

विभिन्न भय उपद्रव थुगु सूत्र ला मैत्री वृद्धि यायेगु; बुद्ध गुण भाविता यायेगु द्वारा व्यवस्थित याना तःगु बुद्ध मन्त्र खः । सत्त्वपिनि प्रति विशेषतः मैत्री प्रभाव थ्यंका बुद्ध प्रति अत्यधिक श्रद्धा प्रसन्नता दया भरोसा काइपिनिगु निंतिं थुगु सूत्रयागु प्रभाव शक्ति आनुभाव प्रत्यक्ष अनुभव याये दइगु हे जुया च्वन । इमिगु लागी सर्प आदि सत्त्वपिसं शत्रुभाव मतःसे च्वनीगु जक मखु सर्प न्याका च्वने माःहसित थुगु मन्त्र ब्वना पाठ याना उपचार याना वीगुलिं विष हटे याना लंका बी फु ।

सम्बुद्ध तथागत प्रति धात्थें आस्था व श्रद्धा तयेगु मैत्री, करुणा दुपिं गुलिं आचार्यपिसं सर्प न्याका च्वने माःहसिगु विषयात थुगु सूत्रं उपचार याना प्रतिफल भोगे याये नंगु दु । सर्पयात जक मखु सम्पूर्ण सत्त्वपिनि प्रति मैत्री फइले यायेगु, त्रिरत्नया गुण आरम्भण यायेगु कारणं याना हे थुगु सूत्रं सर्पयागु विषयात जक मखुसे मेमेगु भया उपद्रव विभिन्न अन्तराययात आरक्षा याये सःगु जुया प्रत्यक्ष परिणाम भोगे याये दुपिं कम मजू । उकिं “सेसञ्चापि परिस्सयं” धका धया तल ।

(६०) विरूपक्खेहि मे मेत्तं; मेत्तं एराथेहि मे ।

छब्ब्यापुत्तेहि मे मेत्तं; कण्हागोतमकेहि च ॥

(६०) विरूपक्खेहि = विरूपाक्ष जातयापिं नागराजत लिसे; सद्धिं = नापं; मे = जिगु; मेत्तं = भिन्नभाव उत्पत्ति कारण भिंगु मैत्री; होतु = जुइ माल; । एरापथेहि = एरापथ जातयापिं नागराजत लिसे; सद्धिं = नापं; मे = जिगु; मेत्तं = भिन्नभाव उत्पत्ति कारण भिंगु मैत्री; होतु = जुइ माल । छब्ब्यापुत्तेहि = छब्ब्यापुत्र जातयापिं नागराजत लिसे; सद्धिं = नापं; मे = जिगु; मेत्तं = भिन्नभाव उत्पत्ति कारण भिंगु मैत्री; होतु = जुइ माल । कण्हागोतमकेहि च = कृष्णा गौतम जातयापिं नागराजत लिसे नं; सद्धिं = नापं; मे = जिगु; मेत्तं = भिन्नभाव उत्पत्ति कारण भिंगु मैत्री; होतु = जुइ माल ।

भावार्थ- विरूपाक्ष जातयापिं नागराजत लिसे जिगु भिन्नभाव मैत्री स्नेह दया च्वनेमाल । एरापथ जातयापिं नागराजत लिसे नं जिगु भिन्नभाव मैत्री स्नेह दया च्वने माल । छब्ब्यापुत्र जातयापिं नागराजत लिसे नं जिगु भिन्नभाव मैत्री स्नेह दया च्वने माल । कृष्णा गौतम जातयापिं नागराजत लिसे नं जिगु भिन्नभाव मैत्री स्नेह दया च्वने माल ।

मैत्री वृद्धि पहः “विरूपक्ख मे मेत्तं” आदि नागराज जातिया जातिगत थःथितिपिन्त मैत्री वृद्धि यायेगु पहः क्यना च्वंगु गाथा खः ।

विभिन्न सर्प जाति विरूपकख- आदि नागराजपिं जुल । थुपिं जागराजपिं लिसे जातिगत कथं समानगु जात दुपिं नागराजपिं **विरूपकख** आदि नां दुपिं जुल । थन सर्प जातियात व्यक्त यायेमाः । १. काष्ठमुख सर्प = उम्ह सर्प न्याका चवने माःम्ह व्यक्तिया म्ह छम्हं कसे जुया टन्के जुया छाना वइगु जुया चवन । २-पूतिमुख सर्प = उम्ह सर्प न्याका चवने माःम्ह व्यक्तिया ला व छयंगुतिं ति स्व स्व वा वइगु जुया चवन । ३-अग्निमुख सर्प = उम्ह सर्प न्याका चवने माःम्ह व्यक्तिया मिं छवयेका चवने मालीबलेथें म्ह छम्हं दाह जुइक पुना वइगु जुया चवन । ४-शक्तिमुख सर्प = उम्ह सर्प न्याका चवने माःम्ह व्यक्तिकू कू दला वनीगु जुया चवन । इपिं सर्प प्यथी मध्यय् छथी छथिलय् (१) दष्ट विष = न्याका चवने माः गुलिं विष चढे जुया वये यःम्ह सर्प; २-दृष्ट विष = खने मात्रं विष चढे जुया वइम्ह सर्प; ३-स्पृष्ट विष = सर्प थिका चवने मालीबले विष चढे जुया वइम्ह सर्प; ४-वात विष = फसं ह्वाना विष चढे जुया वइम्ह सर्प धका प्यथी प्यथी हानं दया वः । थुपिं सर्प जातित मध्यय् विरूपाक्ष आदि प्यता प्रकारयापिं सर्पत दृष्ट विष जातयापिं सर्पत जक जुया च्वंगु खँ अङ्गुत्तरद्वकथां वर्णन याना तल ।

(सं. दृ. ३-५२; अं. दृ. २-३१६)

उपसेन स्थविर खने मात्रं विष चढे जुइकीम्ह दृष्ट विष सर्प आदि अति हे तीव्र विषालु जुया चवन । उकी मध्यय् दृष्ट विष, वात विषपिनिगु शक्ति सीके मदुसा नं स्पृष्ट विष (= थी मात्रं विष चढे जुइकीपिं) सर्पयात ला सलायतन संयुक्त उपसेन आसीविस सूत्रय् उल्लेख जुया च्वंगु खने दु । आयुष्मान् सारिपुत्र महास्थविरया किजा आयुष्मान् उपसेन स्थविर चीवर सुया विज्याना च्वंबले गुफाया छटय् म्हिता च्वपिं निम्ह सर्पत मध्यय् छम्ह वस्पोल ब्वहलय् कुतुं बल । उम्ह सर्प **फुड्विस** (= स्पृष्ट विष) जातयाम्ह सर्प जुया च्वंगु जुया विषत फइले जुया कुहाँ वःगु स्यूसेलि वस्पोलं ऋद्धि थःगु शरीरयात गुफाया दुने स्यना मवंकेया लाली अधिष्ठान याये सिधयेका भिक्षुपिन्त थःगु शरीर स्यने न्ह्यवः खाटाय् तथा पिने पिकायेया निंतिं आज्ञा जुल । भिक्षुपिसं पिने पित हःबले थ्यनेवं खाटाय् घोने हे हामोव्वाराथें चिच्चाय् दना व । (सं. २-२६७)

(६१) अपादकेहि मे मेत्तं; मेत्तं द्विपादकेहि मे ।

चतुष्पदेहि मे मेत्तं; मेत्तं बहुष्पदेहि मे ॥

(६१) **अपादकेहि** = तुति मदुपिं सत्त्वपिं लिसे; **मे** = जिगु; **मेत्तं** = मित्रभाव मैत्री स्नेह; **होतु** = जुइ माल । **द्विपादकेहि** = तुति निपाः दुपिं सत्त्वपिं लिसे; **मे** = जिगु; **मेत्तं** = मित्रभाव मैत्री स्नेह; **होतु** = जुइ माल । **चतुष्पदेहि** = प्यपाः तुति दुपिं सत्त्वपिं लिसे; **मे** = जिगु; **मेत्तं** = मित्रभाव मैत्री स्नेह; **होतु** = जुइ माल । **बहुष्पदेहि** = आपालं तुति दुपिं सत्त्वपिं लिसे; **मे** = जिगु; **मेत्तं** = मित्रभाव मैत्री स्नेह; **होतु** = जुइ माल ।

भावार्थ तुति मुदुपिं सत्त्वपिं लिसे जिगु मित्रभाव मैत्री स्नेह दया चवने माल । निपाः तुति दुपिं सत्त्वपिं लिसे जिगु मित्रभाव मैत्री स्नेह दया चवने माल । प्यपाः तुति दुपिं सत्त्वपिं लिसे जिगु मित्रभाव मैत्री स्नेह दया चवने माल । आपालं तुति दुपिं सत्त्वपिं लिसे जिगु मित्रभाव मैत्री स्नेह दया चवने माल ।

सकल सत्त्व प्रति मैत्री वृद्धि उपरोक्त गाथा द्वारा सर्पतयूत जक मैत्री वृद्धि पहः क्यने धुंका सर्पत जक मखु मेमेपिं सकल सत्त्वपिन्त नं मैत्री वृद्धि पहः क्यनेगुयात “अपादकेहि मे मेत्तं” आदि द्वारा हानं क्यना बिज्यात ।

स्वरूप ग्रहण मित्तस्स भावो मेत्तं । मित्तस्स = मित्रया; भावो = उत्पत्ति कारण खः; मेत्तं = मित्रया उत्पत्ति कारण मैत्रीयात कायेमाः । मैत्री लिसे सम्प्रयुक्त जुया च्वंगु चित्तयात जूसां कायेमाः । अपादकया स्वरूप सर्प जाति धाक्वयात व न्यातयूत कायेमाः । द्विपादकया रूपय् मनुष्य व विभिन्न पंछि जाति जुल । चतुष्पदया रूपय् सल, किसि, सा, द्रहं, म्ये आदि जुल । बहुष्पद-ला बिच्छे, है, छायाकि, माकःचा आदि जुल ।

(६२) मा मं अपादको हिंसि; मा मं हिंसि द्विपादको ।

मा मं चतुष्पदो हिंसि; मा मं हिंसि बहुष्पदो ॥

(६२) अपादको = तुति मुदपिं सत्त्व जातिपिसं; मं = जित; मा हिंसि = कष्ट व शास्ति मयायेमाः; द्विपादको = तुति निपाः दुपिं सत्त्व जातिपिसं; मं = जित; मा हिंसि = कष्ट व शास्ति मयायेमाः; चतुष्पदो = प्यपाः तुति दुपिं सत्त्व जातिपिसं; मं = जित; मा हिंसि = कष्ट व शास्ति मयायेमाः; बहुष्पदो = आपालं तुति दुपिं सत्त्व जातिपिसं; मं = जित; मा हिंसि = कष्ट व शास्ति मयायेमाः ।

भावार्थ तुति मुदपिं सत्त्व जातिपिसं जितः शास्ति व हिंसा मयायेमाः । निपाः तुति दुपिं सत्त्व जातिपिसं जितः शास्ति व हिंसा मयायेमाः । प्यपाः तुति दुपिं सत्त्व जातिपिसं जित शास्ति व हिंसा मयायेमाः । आपालं तुति दुपिं सत्त्व जातिपिसं जित शास्ति व हिंसा मयायेमाः ।

प्रार्थना द्वारा वृद्धि न्हापायागु “विरूपक्खेहि” आदिं ला मैत्रीयात तप्यंक उल्लेख याना मैत्री वृद्धि पहः क्यना च्वन । हानं प्रार्थना व आशीष द्वारा मैत्री तयेगु पहःयात “मा मं अपादको हिंसि” आदि द्वारा क्यना बिज्यात ।

मैत्री हे “जित शास्ति व हिंसा मयायेमाः” धयागु प्रार्थना यायेगु कथं मैत्री वृद्धि यायेगु पहः छथी हे जुल । सत्त्वपिनि प्रति मनोवृत्ति कडापिं छाःपिं व्यक्तिपिंके इपिं सत्त्वपिन्त आक्रमण यायेगु लागी, दायेगु च्वायेगु शास्ति यायेगु लागी इच्छा जुया च्वनीगु जुया इमिसं थुजोगु प्रार्थना यायेगु गनं याये फइ धका ? जित शास्ति व हिंसा मयायेमाः धयागु इपिं सत्त्वपिसं मैत्री तये ज्याछिंकेया लागी अभिलाषा तइगु आशीष हे जुया सत्त्वपिनि प्रति मैत्री क्वसागु स्वभाव, सत्त्वपिंके मनोवृत्ति कोमल जुया च्वंगु स्वभाव हे जुया च्वन । उकिं “मा मं अपादको हिंसि” आदि छता प्रकारया मैत्री भावना हे जुल ।

(६३) सब्बे सत्ता सब्बे पाणा; सब्बे भूता च केवला ।

सब्बे भद्रानि पस्सन्तु; मा कञ्चि पाप'मागमा ॥

(६३) **सब्बे** = सकल; **सत्ता** = पञ्चस्कन्धय् प्यपुने यःपिं सत्त्वपिं व; **सब्बे** = सकल; **पाणा** = सासः ल्हाये सःपिं प्राणीपिं व; **केवला** = त्यं पुल्यं मदुपिं; **सब्बे** = सकल; **भूता** = उत्पन्न जुया खने दयेक वःपिं सत्त्वपिं वः; **सब्बे** = सत्त्वपिं धाक्वसिनं; **भद्रानि** = उत्तम प्रणीतगु इष्टारम्मणयात; **पस्सन्तु** = खंका च्वने फयेमाल । **कञ्चि** = सुं छम्हसित हे नं; **पापं** = दुःख कष्ट; **मा अगमा** = भोगय् याये म्वालेमाः ।

भावार्थ सकल सत्त्वपिं धाक्वसिनं उत्तम प्रणीतगु इष्टारम्मणयात अनुभव याये दयेमाः; सुं छम्ह हे नं दुःख कष्टय् थ्यंक वने म्वालेमाः ।

अनोदिस्सक उपरोक्त “**विरूपक्खेहि**” आदि पुद्गलपिन्त उल्लेख याना उद्देश्य तथा याये माःगु मैत्री जुया **ओदिस्सक** (= उद्देश्य द्वारा उत्पन्न जुया वःगु) मैत्री खः । उक्तं व्यक्तियात विशेष रूपं उद्धृत याना उद्देश्य मतःसे सम्पूर्ण सत्त्व सामान्य रूपय् मुंका इपिं सम्पूर्ण सत्त्व प्रति तयेगु **अनोदिस्सक** (= उद्देश्य मतःसे उत्पन्न जुया वइगु) मैत्री धका धायेमाः । उगु **अनोदिस्सक** मैत्री भावना यायेगु पहःयात “**सब्बे सत्ता**” आदि द्वारा विधि बिया विज्यात ।

(६४) **अप्पमाणो बुद्धो; अप्पमाणो धम्मो ।**

अप्पमाणो संघो; पमाणवन्तानि सरीसपानि ।

अहि विच्छिका सतपदी; उण्णनाभी सरबू मूसिका ॥

(६४) **बुद्धो** = बुद्ध; **अप्पमाणो** = गुणया हिसाबं तुलना याना लना स्वयेगु मदुसे प्रमाण रहित जुया च्वन; **धम्मो** = लोक्तर धर्म गुंगु; **अप्पमाणो** = गुणया हिसाबं थुलि हे जक धका क्यना तुलना याना लना स्वयेगु मदुसे प्रमाण रहित जुया च्वन; **संघो** = आर्य उत्तम संघ; **अप्पमाणो** = लोक्तर धर्म गुगुलिं छपुचः जुया गुणया हिसाबं अवरोध मदया प्रमाण रहित जुया च्वन; **अहि** = सर्प; **विच्छिका** = बिच्छे; **सतपदी** = हइ वा तुति सच्छिपाः दुम्ह की; **उण्णनाभी** = माकःचा; **सरबू** = च्वम्हुलु ब्यांचा व; **मूसिका** = छुं (इति इमानि) **सरीसपानि** = छातिं चुया घिस्रे याना वने सःपिं थुपिं सत्त्वपिं; **पमाणवन्तानि** = क्लेश धका तुलना याना लना स्वये बहःगु प्रमाण दुपिं जुया च्वन ।

भावार्थ (वस्पोल) तथागत गुणया हिसाबं दासु मदुसे अप्रमाणम्ह जुया विज्याना च्वन । लोक्तर धर्म नं गुणया हिसाबं दासु मदुसे अप्रमाण जुया च्वन । आर्य संघपिं नं लोक्तर धर्म अनुसार अप्रमाण जुया च्वन । सर्प, बिच्छे, हइ, माकःचा; च्वम्हुलु ब्यांचा, छुं धयापिं छातिं चुया घिस्रे याना वने सःपिं प्राणीपिं ला सीमाना तथा दासु प्रमाण याये यःगु क्लेश दुपिं जुया प्रमाण दुपिं हे जुल ।

तारण तयेगु उपरोक्त गाथात द्वारा मैत्री भावना यायेगु विधितं बिया बिज्याये धुंका आः हानं त्रिरत्नयागु गुणयात व्यक्त याना अन्तराय बी यःपिं सत्त्वपिनि पाखें रक्षाबन्धन तारण तयेगु विधियात क्यना बिज्याये मास्ति वया “अप्पमाणो बुद्धो” आदियात आज्ञा दयेका बिज्यात ।

प्रमाण रहित पहः “बुद्धो ति बुद्धगुणा वेदितब्बा” धयागु चतुकङ्कगुत्तरङ्ककथा (३१६)–य बुद्धया स्वरूप बुद्धयागु गुणयात काये निंतिं वर्णन याना तल । बुद्धो = बुद्धगुण धका नं अर्थ बी ज्यू । प्रमाण तये यःगु क्लेशत मदुगु जूया निंतिं व गुणया प्रमाण मदुगु जूया निंतिं बुद्धरत्नयात अप्रमाण धायेमाः धका दुक जातकङ्ककथा (१३४)–य वर्णन याना तल ।

लिपायागु अर्थयात कया “गुणया हिसाबं लने मफु दासु मदुसे प्रमाण रहित जुया च्वन” धका बिया वया । तथागतयाके दुगु लोक्तर धर्मगुण हे न्ह्यागु कथं नं दासु दाना सीमाना तये बहः मजूसे प्रमाण तये मफु । लोक्तर धर्मया कारणं प्राप्त जुया वःगु असंख्य व अप्रमेय्य गुणत मेम्ह छम्ह तथागतं जीवनभर तक कना च्वना बिज्याःसा नं अन्त याये फइ मखु धका धया तःगु दया गनं जक सीमित याये फइगु दये फइ लय् ? “धम्मोति नव लोक्तरधम्मो” धयागु दुकनिपात जातक अङ्ककथा (१३४) अनुसार लोक्तर धर्म गुणयात जुया च्वन; दुइस्स = खंके थाकूगु जुया च्वन”; आदि धका प्रशंसनीयगु जुया गनं जक सीमित व प्रमाण याये फइगु जुइ लय् ? उकथं प्रमाण रहितगु लोक्तर धर्म सम्पन्नगु जूया निंतिं संघ नं अप्रमाण जुया च्वन ।

प्रमाण तयेगु पहः प्रमाण तये सःगु क्लेश मदुगु कारणं याना अप्रमाण धया तःगुली क्लेशतय्सं प्रमाण तये सःगु पहःयात (सलायतन, चित्तसंयुक्त अङ्ककथा अनुसार) थुकथं सीकमाः । पर्वतया फांटय् ध्वरिगगु सिमा हःत सिमा ख्यालातय्सं याना हाकुसे फोहर जुया च्वंगु लः दया च्वने यः । उगु लः खना च्वंपिसं (उगु थाय्यात) म्हधू सच्छिधू ति गावथें धका भाःपी यः । तर कथिं वा खिपतं दाना थुइका स्वल धाःसा तुतियागु ग्वाली तक नं दुमब्यूगु खना च्वनीगु जुया च्वन । अथे हे राग आदि उत्पन्न जुइ न्हयवः श्रोतापन्नथें छुथें सकृदागामिथें छुथें मती वना च्वने यः । राग आदि उत्पन्न जुया वइबले तिनि “रक्त = रक्त जुइ सःम्ह; दुइ = तँ पिकाये सःम्ह; मूल्ह = मोहित जुइ सःम्ह धका प्रकट जुया वइ । उकिं राग इत्यादि “थुम्ह व्यक्ति थुलि मात्र खः” धका दाना निर्धारण यायेगु प्रमाण तये सःगु धर्मत जुया च्वन । (सं. इ. ३; गोदत्त सुत्त-१३६)

मतलब छु खः ? सर्प आदि सत्त्वपिं प्रमाण (सीमाना) तये सःगु क्लेशत दुपिं जुया निंतिं **प्रमाणवन्तानि** = दासु प्रमाण दुपिं जुल धका धया तःगु खः । थन बुद्ध, धर्म, संघ अप्रमाण जुल । सर्प आदि सत्त्वपिं प्रमाण दुपिं जुल धयागु वचन द्वारा छु धाये त्यंगु जुल लय् ? बुद्ध, धर्म, संघपिनिगु गुण प्रभाव अति महान खः । थुपिं सत्त्वपिं हीन नीचपिं सत्त्वपिं मात्र जुल । **अप्पमाणो**–आदि द्वारा बुद्ध, धर्म, संघपिनिगु गुणयात लुमंकेगुलिं उगु त्रिरत्नयागु आनुभाव कथं इपिं सत्त्वपिसं छुं हे याये फइ मखु । इपिं सत्त्वपिनि पाखें आरक्षा प्राप्त जुइगु जुल धयागु मतलब खः । उकिं हे स्वाकं तुं “कता मे रक्खा = जिं आरक्षा सुरक्षा धुन; कतं मे परित्तं = जिं तारण तये धुन” धका कना बिज्याःगु जुल ।

(६५) कता मे रक्खा; कतं मे परित्तं; पटिक्कमन्तु भूतानि ।

सीहं नमो भगवतो; नमो सत्तन्नं सम्मासम्बुद्धानं ॥

(६५) मे = जिं; रक्खा = आरक्षा व सुरक्षायात; कता = दयेका तये धुन; मे = जिं; परितं = तारणयात; कतं = दयेका तये धुन; भुतानि = अन्तराय बी यःपिं सत्त्वपिं; पटिक्कमन्तु = चिला वनेमाः । सो'हं = उम्ह जिं; भगवतो = परिनिर्वाण जुया विज्याये धुंकूपिं भगवान तथागत धाक्वसित; नमो = नमस्कार यायेगु; (करोमि = याना च्वना ।) सत्तन्नं = न्हेम्ह; सम्मासम्बुद्धानं = विपश्वी आदि तथागतपिन्त; नमो = नमस्कार यायेगु; (करोमि = याना च्वना ।)

भावार्थ जिं आरक्षा सुरक्षा दयेका काये धुन । जिं तारण तये धुन । सत्त्वपिसं रक्षा यायेमाः । उम्ह जिं परिनिर्वाण जुया विज्याये धुंकूपिं न्हापायापिं तथागत भगवान धाक्वसित नमस्कार याना च्वना । विपश्वी आदि न्हेम्ह सम्यक् सम्बुद्धपिन्त नं नमस्कार याना च्वना ।

पुनः आरक्षा व्यवस्था “अप्पमाणो” आदि द्वारा आरक्षा व तारण तये धुंका उगु आरक्षा व्यवस्था द्वारा सत्त्वपिं चिला वने निंतिं निष्काशन याये धुंका प्रमाण मंगल आरक्षा छथी हानं व्यवस्था याये निंतिं व निर्देशन बिया विज्याये निंतिं “कता मे रक्खा” आदि आज्ञा दयेका विज्यात ।

दृढताया लागी आरक्षा याये धुंगु जुया छिपिं चिला हुं धाये धुंका “सो'हं नमो भगवतो” आदि हानं धाये माःगु थगलय् गथः दोहरय् यायेगु; क्वातूगुयात भं क्वात्तु केगु” धायेथें क्वातूगु आरक्षा भं हे क्वातुका यंके निंतिं दोहरय् याना प्रमाण मंगल द्वारा अन्तिम निगमनं तारण हानं तथा विज्यात ।

भगवतो धका सामान्य रूपं धाय तःगु जूया निंतिं आः आपालंसिनं शरण ग्रहण याना च्वंम्ह गौतम तथागतयात हे धाये माःथें जुया च्वन । तर गौतम तथागत सत्तन्नं सम्मासम्बुद्धानं धका विशेष रूपं उद्धृत याना नमस्कार याना तःपिं न्हेम्ह तथागतपिनि पुचलय् समावेश जुइ धुंकूगु जुया थुगु भगवतो-यात परिनिर्वाण जुया विज्याये धुंकूपिं तथागतपिं धाक्वसित ग्रहण याये निंतिं “अतीतस्स परिनिब्बुतस्स सब्बस्सापि भगवतो” धका जातक अट्ठकथां वर्णन याना तःगु जुल ।

धापू उत्थें मजू “अप्पमाणो बुद्धो” निसें शुरु याना लिपायागु देशनायात गाथात हे धका व चुण्णिया जुया च्वन धका व धापू पाना च्वंगु दया च्वन । उकी मध्यय् “कता मे रक्खा” आदि लिपायागु देशनायात “इमं गाथमाह” धका अर्थकथां गाथाया रूपय् अनुसन्धि व्यक्त याना तःगु जूया निंतिं उगु देशना गाथा खः ला मखु ला धका हाला च्वने बहः मजू । “अप्पमाणो” आदि न्ह्योनेयागु देशनायात ला अर्थकथां गाथाया रूपय् मधाःसे सामान्य अनुसन्धि व्यक्त याना तःगु जुया अर्थकथां चुण्णिय (गद्य) धाये त्यंगु ला धका चिन्तन याःसा यायेथाय् दया हे च्वन । तर जातक देशना गाथा मुक्कं कना विज्याना तःगु देशना जुया गाथा धका हे धाये माली । छन्द लिसे पाय्छि मजुइवं आयुष्मान संघरक्खित स्थविरं सामान्य नां बी निंतिं, निर्देशन बिया तये धुंकूगु जुया थुगु तथ्य द्वारा नं गाथा मखु धका धाये फइगु स्थिति मदु ।

सीके बहःगु अभिप्राय सहित

स्कन्ध सूत्र न्हूगु निश्रय

क्वचाःगु जुल ।

मोर सूत्र न्हूगु निश्रया

(६६) पूरेन्तं बोधिसम्भारे; निब्बत्तं मोरयोनियं ।

येन संविहितारक्खं; महासत्तं वनेचरा ॥

(६७) चिरस्सं वायमन्तापि; नेव सक्खिसु गण्हितुं ।

“ब्रह्ममन्त” न्ति अक्खातं; परित्तं तं भणाम हे ॥

(६६-६७) हे = हे सत्पुरुषपिं; **बोधिसम्भारे** = सर्वज्ञता ज्ञान प्राप्तिया निमित्तं सहयोगी पारमी सम्भारयात; **पूरेन्तं** = पूर्ण याना विज्याकःम्ह; **मोरयोनियं** = म्हय्खाया योनी; **निब्बत्तं** = जन्म कया विज्याःम्ह; **येन परित्तेन** = गुगु मोर सूत्र परित्राण द्वारा; **संविहितारक्खं** = बांलाक व्यवस्था याना तःगु सुरक्षा व आरक्षा दुम्ह; **महासत्तं** = बोधिसत्त्व म्हय्खाराजयात; **वनेचरा** = न्हेगू पुस्तायापिं व्याधातय्सं; **चिरस्सं** = न्हेसः दँया तःहाकःगु समय तक; **वायमन्तापि** = ज्वने निमित्तं कुतः याना वःगु जुया नं; **गण्हितुं** = ज्वनेत; **नेवसक्खिसु** = मफुगु हे जुल । **ब्रह्ममन्तन्ति** = ब्रह्ममन्त्र (= उत्तम मन्त्र) धका; **अक्खातं** = तथागतं प्रशंसा याना तःगु; **तं परित्तं** = उगु मोर सूत्र परित्राणयात; (**मयं** = भ्मीसं); **भणाम** = ब्वना पाठ याये नु ।

भावार्थ अःपुल ।

स्तुति “पूरेन्तं बोधिसम्भारे” आदि मोर सूत्र परित्राण पाठ यायेगु, ब्वनेगु न्यनेगु, सयेकिगु इच्छा छन्द प्रबल जुइकेया लागी मोर सूत्र परित्राणयागु शक्ति गुणांग आनिशंस क्यना गुण वर्णन यासे प्रशंसा यासे प्रशंसा याना तःगु परित्राण स्तुति मंगलाचरण हे जुल ।

निदान मोर सूत्र द्वारा आरक्षा याना तःगु दुम्ह बोधिसत्त्व म्हय्खाराजयात व्याधातय्सं ज्वने मफु धयागु खँ दुकनिपात मोर जातक अर्थकथाय् वया च्वंगु अर्थोत्पत्ति कथं हे (जातक दृ. २-२९) बोधिसत्त्व म्हय्खाराज जुया च्वंवेले हिमालय पर्वतया दण्डक-हिरण्य पर्वतय् वासः याना च्वंगु जुल । म्हय्खाराजं सूर्य लुया वइगु इलय् स्वया “उदेतयं” आदि गाथा ब्वना नसा माः वनेगु याना माला लिहाँ वइगु पर्वतं जहाँ थिना बिना वना च्वंगु सूर्ययात स्वया “अपेतयं” आदि गाथा ब्वनीगु जुया च्वन । थुगु परित्राणया प्रभावं याना बोधिसत्त्वयाके ग्यायेगु थारा न्हुइगु, चिमिसं ब्वब्व दनिगु मदया च्वंगु जुल ।

बाराणसीया लिक्कसं च्वंगु ब्याधातय्गु गामं ब्याधा छम्ह हिमालय वनय् चाट्यु ट्यु म्हय्खाराजयात खंका वया थः काय्यात खँ कना वन । छन्हु बाराणसी जुजुया महारानी खेमादेविं सुवर्णमोरराजं उपदेश ब्युगु न्यने दत धका स्वप्न खना सुवर्णमोरराजयागु उपदेश न्यने मास्ति वःगु खँ जुजुयात वःगु खँ जुजुयात विन्ति चढे यात । जुजुं नं ब्याधातयत्त मुंका बुभ्के याना स्वबले अबुम्हसिया पाखें खँ न्यना तःम्ह ब्याधां दण्डक हिरण्य पर्वतय् सुवर्णमोर दुगु खँ निवेदन याःसेलि वयात हे उम्ह सुवर्णमोर ज्वना हयेया लागी अभिभार बिया छवल ।

ब्याधा नं हिमालयय् वना म्हय्खाराजं नसा मालीगु क्षेत्रया छचाःख्यरं जाल ग्वसा ज्वनेगु स्वलं नं न्हेदँ वितो जुया ब्याधा जकं जंगलय् तुं सिना वने माल । म्हय्खाराजयात ला ज्वने हे मफु । खेमा महारानी नं इच्छा यानागु मदया स्वर्गारोहण जुया वन । जुजु नं महारानी विनाश जुइका च्वने माःगुलिं म्हय्खाराज प्रति चित्त दुःखे जूगु जूया निंतिं “हिमालयया दण्डक हिरण्य पर्वतय् च्वंम्ह सुवर्णमोरयागु ला नये दुम्ह बुढा बुढी जुइ फइ मखु, सी फइ मखु” धका लुंपाटाय आखः किके बिया गुलिचां मदुवं स्वर्गारोहण जुया वन । उगु आखः खं पिं लिपा लिपायापिं ब्याधातयत्त छ्वया छ्वया ज्वंके छ्वतं नं ज्वने मदु, जुजुपिनिगु खगू पुस्ता न्हेने धुंकल । न्हेगूगु पुस्ता-याम्ह जुजुया पालाय् छ्वया ब्यूम्ह ब्याधां विचाः लुइका ल्यासिम्ह मा-म्हय्खायात स्यने कने याना “मिसा” सः बीके बिल । “मिसा” सः ताःम्ह बोधिसत्त्वं परित्राण पाठ यायेगु होश मदयेक हे वने लाना जालय् क्यंका च्वने माल ।

ब्याधा नं म्हय्खाराजयात ज्वना वया जुजुयाथाय् चढे याये यंकूबले म्हय्खाराज थःत ज्वने माःगुया कारण न्यन । म्हय्खाराजयागु ला नये दुम्ह बुढा बुढी जुइ मखु, सी फइ मखु धाःगु जुया ज्वने माःगु खँ कन । “महाराज, जि सी म्वाःम्ह ला लय् ?” म्हय्खाराज ला सी मानिम्ह जुल । “जि सी मानिम्ह जूसेलि जिगु ला नइम्ह व्यक्ति छाय् मसीसे च्वने फइ लय् ?” म्हय्खाराज सुवर्ण वर्णम्ह जुया खः । “महाराजजिके सुवर्ण वर्ण दुगु विना कारणय् मखु; न्हापा न्हापा चक्रवर्ती जुजु जूबले थःमं नं पञ्चशील पालन याना सकल मनुष्यपिन्त नं पालन याका वयागु जूया निंतिं खः” धका कना चक्रवर्तीराज जूबलेयागु रथ थुगु मंगल पुष्करणी दुगु खँ धया उद्धृत याके ब्यूबले जुजु नं विश्वस्त जुल । अनं लिपा जुजुयात उपदेश बिया हिमालयय् लिहाँ वन ।

ब्याकरण कथं स्पष्टीकरण महासत्त-लय् ‘महा = पवित्रम्ह; सत्त = सत्त्व । महा = उत्तमगु सर्वज्ञता ज्ञानय्; आसत्त = आशक्त व रक्तम्ह धका अर्थ निथी दया च्वन । महासत्त = उत्तम पवित्रम्ह व्यक्ति धयागुली भिंगु आचरण उत्तमगु क्रिया कलाप दुम्ह धयागु मतलब जुल । पारमी धात्थें सत्पुरुषपिनिगु उत्तम व्यक्तिपिनिगु क्रिया जुया उगु पारमी पुचः कुशल कर्म दुम्ह बोधिसत्त्व **महासत्त** (=उत्तमम्ह व्यक्ति) जुया च्वंगु जुल ।

निगूगु अर्थ कथं **महासत्त** सर्वज्ञता ज्ञानय् आशक्तः व रक्तम्ह व्यक्त जुया सर्वज्ञता ज्ञानयात तःसकं यच्छा जुया उगु ज्ञान लाभया निंतिं विधि पद्धतित प्रयत्न माला उद्योग व अभ्यास याना च्वंम्ह व्यक्ति जुल । सर्वज्ञता ज्ञान लाभया निंतिं विधि व पद्धतित पारमीत हे जुया पारमीयात प्रयत्न पूर्वक संकलन याना च्वंम्ह व्यक्ति धका धाये माल । थुगु अर्थ निथी कथं पारमी पूर्ण याना च्वंम्ह धका अभिप्राय दुगु **महासत्त**-या उगु अभिप्राय स्वरूपयात उद्धृत याये निंतिं “पूरेन्तं बोधिसम्भारे” धका आज्ञा जुया बिज्यात ।

बोधिसम्भार बोधि—शब्द सर्वज्ञता ज्ञान, आर्य मार्ग, बोधि नां, बोधिवृक्ष—य प्रयोग जुया च्वंगु जुया थन बोधि—या स्वरूप सर्वज्ञता ज्ञानयात कायेमाः । अथवा बोधि—धाःसा नं महाबोधियात कायेमाः । महाबोधि धयागु अरहत्त मार्ग ज्ञान व सर्वज्ञता ज्ञान खः । तथागतयाके इपिं निगू ज्ञानत परस्परय सहयोगी जुया च्वन । अरहत्त मार्गया कारणं सर्वज्ञता ज्ञान प्राप्त जुइगु जुल । उगु अरहत्त मार्ग सर्वज्ञता ज्ञानया कारणं मेमेपिनिगु अरहत्त मार्ग लिसे समान मजूसे विशेषता दया च्वन । अरहत्त मार्ग क्षणय् सर्वज्ञता ज्ञान नं सिद्ध जुया वये धुंकूगु जुया उगु ज्ञान निगू परस्परय लिधंसा जुया च्वन । गाथाय् सर्वज्ञता ज्ञानयात बोधि—या स्वरूप कथं कया अर्थ बिया वया । “अरहत्त मार्ग ज्ञान, सर्वज्ञता ज्ञान—या सम्भार पारमीतयत्” धका नं बी फु ।

छय्यं बने जुइत दुथ्याये माःगु अंग प्रत्यंगत पुचः मुना दथ्याःसा तिनि छय्यं धका दया वइगुथें दान आदि पारमी अंग प्रत्यंगत छगू पाखं पुचः मुना दुथ्याइबले तिनि बोधि उत्पन्न जुइगु खः । उकिं छय्यं बने जुइत माःगु अंग प्रत्यंग समूहयात गेहसम्भार (= छैयागु हलं ज्वलंत) धका धाये माःथें बोधि उत्पत्तिया लागी माःगु पारमी समूहयात बोधिसम्भार (= बोधिया हलं ज्वलंत) धका धायेमाः ।

मह्युखा योनि “निब्वत्तं मोरयोनिं” द्वारा गति—धयागु अस्थिर जुया थला क्वला, हीन प्रणीत, हिला बुला जुइ फूगु संसारयागु स्वभावयात क्यना च्वंगु दु । बोधिसत्त्वपिं तकं थुकथं स्थिर गति मद्दु उखे ला थुखे ला मदयेक हिला बुला जुइमाः धाःसा साधारण मनूत सामान्यजनपिनि नितिं ला धायेगु हे छु दइ ?

नियत व्याकरण प्राप्त जुइ धुंकूपिं बोधिसत्त्वपिंके थुगु गति हिलीगु पारमीत छथी पूर्ण यायेगु अवसार हानं दया वया द्वक स्यंक विध्वंश जुइक जुइ मफुसांतवि नं थःपिं थुकथं जुइ मालेवं लिपा सुगति भूमी हानं थहाँ वये गुलि तक थाकू धयागु काणकच्छपोपम, नखसिखोपम सुत्तन्त कथं स्पष्ट जुया च्वंगु दु । उकिं मनुष्य नं जुया, (बुद्ध) शासन लिसे नं ध्वदुया च्वंगु महान उत्तम अवसरयात छले मजुइकुसे अपाय लुखा द्वाः तीगु मार्ग फल प्राप्त जुइ कथं ग्रहण याना कथा तये माःगुयात नं होश बिया च्वंगु खँ सीकेमाः ।

उत्थें भाःपी मज्यू “पूरेन्तं बोधिसम्भारे” द्वारा बोधिसत्त्व सुवर्ण मोरयागु स्थिति गुणया प्रभावयात क्यना तःगु जुया उगु अवस्थायाम्ह बोधिसत्त्वं दान शील मैत्री पाखें सत्त्वपिनि प्रति अर्थ व हित कामी जुया च्वंगु चित्त दया च्वंगु, प्रज्ञा पारमी पूर्ण याना वये धुंकूगु जुया प्रज्ञा ज्ञान परिपक्व जुया च्वंगु, क्षान्ति, सत्य, उपेक्षा अनुसार मनोभावना अतिकं प्रबल परिपक्व सुदृढ जुया च्वंगुलिं याना विशिष्टमह छमह व्यक्ति जुया च्वंगु जुया सामान्य तिरश्चीन पशु जातिपिं ला छु जनसाधारण सामान्य मनूत लिसे तक नं समान स्तरय् तया विचाः यात धाःसा उगु विचाः स्वाभाविक जुइ मखु । उकिं “तिरश्चीन मह्युखां बुद्ध व धर्मयात सुनां धया सीका तःगु लय् ? मन्त्र दयेका ब्वनेगु पाठ यायेगु याये फु धाःगु खये फइगु खँ ला ? उपदेश कने फु धयागु सम्भव जुइ फइ मखु” आदि विचाः व चिन्तनत थातय् मलाः । उजोगु विचाः व कल्पना दुपिसं थुगु परित्राणया परिणाम अनुभव याये खनि मखु । आस्था व विश्वास तया आधार कना ब्वनीपिं पाठ याइपिं, याःपिसं थुगु परित्राण परित्राण अनुभव याना वये नं, अनुभव याना च्वंगु दु, अनुभव याये दइ तिनि ।

(६८) उदेत'यं चक्षुमा एकराजा;

हरिस्सवण्णो पथविप्पभासो ।

तं तं नमस्सामि हरिस्सवण्णं पथविप्पभासं;

तया'ज्ज गुत्ता विहरेमु दिवसं ॥

(६८) चक्षुमा = विश्वनिवासी नर नारीपिन्त प्रदत्त मिखा दया च्वंम्ह; एकराजा = तेज प्रकाशय् प्रतिस्पर्धा रहित जुया याकचाम्ह जुजु जुया च्वंम्ह; हरिस्सवण्णो = सुवर्ण वर्णगु वर्ण दया च्वंम्ह; पथविप्पभासो = सम्पूर्ण पृथ्वीयात सकभनं प्रज्ज्वलित व प्रभासित याये सःम्ह; अयं = थुम्ह सूर्यराज; उदेति = उदय जुया वया च्वन । तं-तस्मा = उकिं; हरिस्सवण्णं = सुवर्ण वर्णगु वर्ण दया च्वंम्ह; पथविप्पभासं = सम्पूर्ण पृथ्वीयात सकभनं प्रज्ज्वलित व प्रभासित याये सःम्ह; तं = उम्ह सूर्यराजयात; नमस्सामि = नमस्कार याना च्वना । तया = छ सूर्यराज पाखें; अज्ज = थौं; गुत्ता = सुरक्षित जुइका च्वने दुम्ह जुया; मयं = जिपिं; दिवसं = न्हिच्छ यंकं; विहरेमु = सुख पूर्वक च्वने दयो माल ।

भावार्थ विश्वनिवासी नर नारीपिन्त विया तःगु मिखा दया तेज प्रकाशय् याकचाम्ह जुजु जुया च्वंम्ह; सुवर्ण वर्णगु वर्ण दुम्ह जुया पृथ्वी सकभनं प्रज्ज्वलित व प्रभासित याये सःम्ह थुम्ह सूर्यराज लुया वया च्वन । उकिं सुवर्ण वर्णगु वर्ण दया पृथ्वी सकभनं प्रज्ज्वलित व प्रभासित याये सःम्ह छपिं सूर्यराजयात जिं नमस्कार याना च्वना । थौं छःपिं सूर्यराजयागु सुरक्षायात ग्रहण याना जिपिं थौं न्हिच्छ यंकं सुख पूर्वक च्वने दये माल ।

सूर्य नमस्कार ब्रह्ममन्त्रयात आबद्ध याःम्ह बोधिसत्त्व सुवर्ण मोरराजं न्हापां “उदेतय” आदि आबद्ध याना सूर्यराजयात नमस्कार याना च्वंच्वन ।

व्याकरण स्पष्टीकरण [चक्षु अस्स अत्थीति चक्षुमा । अस्स = उम्ह सूर्यराजया; चक्षु = मिखा; अत्थि = दया च्वन; इति = उकिं; चक्षुमा = चक्षुमान् धाइ । सूर्यराजयाके मिखा गुकथं दया च्वंगु दु लय् ? सकलचक्कवालवासीनं = सम्पूर्ण चक्रवाल निवासीपिन्त; अन्धकारं विधमित्वा = ख्युंगु तंका; चक्षुपटिलाभकरणेन = मिखा लाभ याना बीगु द्वारा; तेन = उम्ह सूर्यराजं; तेसं = इपिं विश्वनिवासी नर नारीपिन्त; यं चक्षुं = गुगु मिखा; दिन्नं = बी धुंकल । तेन चक्षुना = इपिं विश्वनिवासी नरनारीपिन्त ब्यूगु मिखां; चक्षुमा = चक्षुमान् जुया च्वन । (जातक वृ. २-३०)

थन सूर्यराजं लोकनिवासीपिन्त मिखा बिल धाःसा उगु मिखा लोक निवासीपिंके जक दयेमाः । उकथं मखुसे सूर्यराजं ब्यूगु मिखा सूर्यराजयाके दु धायेगु परिकल्पना मात्र जुल । कल्पनां आरुढ याना धाइगु जुया च्वन । लोकधातुइ मिखा दइगु स्वभावयात सूर्य प्रति आरुढ याना ब्यूगु खः । तद्धम्मूपचार धका धाये थाय् दु । थुकथं मखुसे सूर्ययागु प्रकाशं याना मिखां खनीगु दया वया च्वन । कारण प्रकाश दया च्वंगुयात फल मिखां खनीगु दया च्वन धका धया तःगु जूया नितिं फलूपचार धका धाल धाःसा याउँसे सरल जुया वनी । थुगु विचाः कथं चक्षुमा = मिखा दुम्ह धका हे (अर्थ) बीमाः ।

लोक्य तेज प्रकाशयात बी सःगु चीज वस्तुत मध्यय् सूर्य दकसिबे विशालगु दकसिबे विशेषता दुगु जुया एकराजा = छम्ह हे मात्र जुजु धका सूर्ययात प्रशंसा याना तःगु खः ।

हरि = लुँ लिसे; स = समानगु; वण्ण = वर्ण दुगु, दुम्ह । समानं उत्पन्न जुया वःगु “स” जुल । छन्दानुरक्षणया नितिं द्वेभाव आगमन जुया च्वंच्वन ।]

मिथ्या जू ला ? थन बोधिसत्त्व सुवर्ण मोरया सूर्ययात नमस्कार यायेगु मिथ्या धारणा खः धका थुगु परित्राणयात गुलिंसिनं स्वीकार याये यः मतायेकु । सूर्यया प्रकाशं याना सिमा आदि निर्जीव पदार्थत, मनुष्य आदि सजीव सत्त्वपिं जीवित जुया वृद्धि जुया च्वने दत । सूर्य किरणधातु प्राप्त मजुल धाःसा उकथं वृद्धि जुइ फइ मखु; सूर्य लोकयात हित याना सुरक्षा याना तःगु दु । “तयाज्ज गुत्ता” आदि थुगु तथ्ययात उद्देश्य तथा धया तःगु जुइ फु । उकिं सुवर्ण मौर राजं लौकिक अर्थया नितिं छगू आधार व भरोसाया रूपय् सूर्ययात नमस्कार याना च्वंगु खः । अनं लिपा सांसारिक विषय धार्मिक विषयया नितिं बुद्ध व धर्मयात नमस्कार याना च्वंगु खः । शरण गमनय् प्रतिस्थित जूय धुंम्ह व्यक्तिक त्रिरत्नं बाहेक मेमेपिं तीर्थकरपिं, जुजु आदिपिन्त कर्तव्य अनुसार, वा गुरु जुया च्वंगु कारणं याना वा ग्याना नमस्कार याःसा नं शरण गमन मस्यं धका आपालं अर्थकथाय् धया तःगु दु । उकिं तथागतपिन्त आधार भरोसा कया नमस्कार याना च्वंम्ह म्हय्खाराजं लौकिक विषयया नितिं छगू आधार व भरोसा तथा सूर्ययात नमस्कार याना च्वंसा नं वस्पोलया नितिं शरण गमन मस्यंगु जुया मुक्कं मिथ्या धारणा धका धायेथाय् मडु । उकिं थुगु तथ्य मात्रं हे थुगु मोर परित्राण प्रति आस्था व विश्वास स्यंके मत्वः ।

(६९) ये ब्राह्मणा वेदगू सब्धम्मै;

ते मे नमो, ते च मं पालयन्तु ।

नमत्थु बुद्धानं, नमोत्थु बोधिया;

नमो विमुत्तानं, नमो विमुत्तिया ।

इमं सो परित्तं कत्वा, मोरो चरति एसना ॥

(६९) ये ब्राह्मणा = हटे याये धुंगु मभिगु दुपिं विशुद्धि ब्राह्मण गुपिं तथागतपिसं; सब्धम्मै = सम्पूर्ण धर्मयात; वेदगू = ज्ञान दृष्टि प्रकट जुइका सीका कया बिज्याये धुंकल । ते ब्राह्मणा = वस्पोल तथागत बुद्धपिसं; मे = जिगु; नमो = नमस्कारयात; (पटिच्छन्तु = स्वीकार याना कया बिज्याये माल ।) ते = वस्पोल तथागत बुद्धपिसं; मं च = जितः नं; पालयन्तु = सुरक्षा व पालन याना बिज्याये माल । बुद्धानं = तथागत बुद्धपिन्त; नमो = नमस्कार यायेगु; अत्थु = जुये माल । बोधिया = तथागतपिनिगु मार्ग-ज्ञान, फल-ज्ञानयात; नमो = नमस्कार यायेगु; अत्थु = जुये माल । विमुत्तानं = अरहत फल विमुक्ति द्वारा क्लेशतय् पाखें उन्मुक्त जुया बिज्याकपिं तथागत बुद्धपिन्त; नमो = नमस्कार यायेगु; अत्थु = जुये माल । विमुत्तिया = वस्पोलपिनिगु न्याता विमुक्तियात; नमो = नमस्कार यायेगु; अत्थु = जुये माल । (भिक्षवे = भिक्षुपिं); सो मोरो = उम्ह म्हय्खा राजं; इमं

परित्तं = थुगु परित्राण तारणयात; कत्वा = दयेका; एसना-एसनाय = नसा मालेया नितिं; चरित = चाःहिला जुइगु जुया च्वन ।

भावार्थ विशुद्धि ब्राह्मण तथागत बुद्धपिसं सम्पूर्ण धर्मयात सीका विज्याये धुंकल । वस्पोल तथागत बुद्धपिसं जिगु नमस्कार स्वीकार याना कया विज्याये माल । वस्पोल तथागत बुद्धपिसं जितः नं सुरक्षा व पालन याना विज्याये माल । तथागतपिन्त नमस्कार याना च्वन । तथागतपिनि मार्ग ज्ञान फल-ज्ञानयात नमस्कार याना च्वना । क्लेशतय् पाखें उन्मुक्त जुया विज्याये धुंकूपिं तथागतपिन्त नमस्कार याना च्वना । वस्पोल तथागतपिनिगु न्याता विमुक्तियात नमस्कार याना च्वना । भिक्षुपिं, उम्ह म्हय्खाराजं थुगु परित्राण तारणयात दयेका नसा मालेया नितिं विचरण या वनीगु जुया च्वन ।

बुद्ध व धर्म प्रणाम म्हय्खाराजं सूर्यराजयात नमस्कार याये धुंका हानं परिनिर्वाण जुया विज्याये धुंकूपिं पुलां पुलापिं तथागतपिं व वस्पोल तथागतपिनिगु गुणांग जुया च्वंगु धर्मयात हानं प्रणाम याना च्वंगु “ये ब्राह्मणा” आदि गाथात हे जुल ।

व्याकरण कथं स्पष्टीकरण ब्राह्मण-शब्द जात कथं ब्राह्मण धाये माःगु जाति ब्राह्मणय् नं प्रयोग जुया च्वंगु दु । ब्राह्मण धका प्रचलित जुया च्वपिं मनूत जुल । ब्रह्मां अणतीति ब्राह्मणो; ब्रह्मं = वेदयात; अणतीति = ब्वना पाठ याये सःगु जूया नितिं; ब्राह्मणो = ब्राह्मण धाइ ।

क्लेशतय् हटे फूगु गुण कथं ब्राह्मण धका धाये माःगु विसुद्धि ब्राह्मण (= क्लशं परिशुद्धम्ह ब्राह्मण) अथय् नं प्रयोग जुया च्वंगु दु । तमहं ब्रूमि ब्राह्मणं आदि द्वारा तथागतं बिया विज्याःगु नां कथं ब्राह्मण धाये माःपिं बुद्ध अरहन्तपिं जुल । बाहिता अणा एतेसन्ति ब्राह्मणा । एतेसं = थुपिं व्यक्ति पिंके; बाहिता = अवरोध याना हटे याना छ्वये धुंगु; अणा = क्लेशत; सन्ति = दया च्वन; इति = उकिं; ब्राह्मणा = ब्राह्मणा धाइ । ब्राह्मण-शब्दं बुद्ध अरहन्तपिन्त व्यक्त याःसा नं सब्धम्मे, वेदगू-पदत अनुसार थन तथागतपिन्त जक व्यक्त याना च्वंगु खः । गाथाय् अरहन्तपिन्त व अरहन्त व प्रत्येक बुद्धपिन्त नं दुथ्याका अथं बिया तःगु निगूगु गाथा कथं “अतीते परिनिब्बुते बुद्धे चैव बुद्धगुणे च नमस्सति” धयागु दुक जातक अट्टकथा-या विचाः लिसे ऊ मलाः ।

वेदगू-यात “अत्तनो ज्ञाणस्स विदिते पाकटे कत्वा गता” धयागु दुकनिपात जातक अट्टकथा (३१) अनुसार ज्ञान दृष्टियात प्रकट जुइका च्वनीगु अवस्थाय् सीका कया विज्याइगु जुया च्वन धका (अर्थ) बिया वया । वेदगू-या मुख्य अर्थ सीकेगु जक जुया सीका कया विज्याःगु जुल धका नं बी फु ।

बोधि-शब्दं मेमेगु क्षेत्रय् मार्ग ज्ञानयात व्यक्त याइगु जूसा नं थन मार्ग फल नितांयात नं जातकट्टकथां कया तःगु दु । फलयात कारणूपचार कथं कायेमाः ।

जातकट्टकथा-य् विमुत्तानं-यात “अरहत्तफल विमुत्तिया विमुत्तानं = अरहत्त फल विमुक्ति द्वारा मुक्त जुया च्वपिं” धका वर्णन याना तल । अथे जुया विमुत्तिया-यात नं उगु अरहत्त फल विमुक्तियात हे काये फु । जातक अट्टकथा (३१)-लय् ला विमुक्ति न्यागुलिं हे कया तःगु दु । उगु वर्णन अनुसार अर्थ बिया वया ।

विमुक्ति न्यागू

- (१) तदङ्ग विमुक्ति = दान, शील, विपश्यना द्वारा सम्बन्धित विरोधी अकुशलं विमुक्त जुइगु ।
 (२) विक्खम्भन विमुक्ति = उपचार, अर्पणा ध्यान द्वारा वितर्क आदि विरोधी नीवरण धर्म विमुक्त जुइगु ।
 (३) समुच्छेद विमुक्ति = मार्ग द्वारा क्लेशं विमुक्त जुइगु ।
 (४) पटिपस्सद्धि विमुक्ति = फलय् क्लेश शान्त जुइगु धयागु विमुक्ति ।
 (५) निस्सरण विमुक्ति = संस्कार पाखें विमुक्तगु निर्वाण ।

बुद्धभाषित जक थुगु गाथाय् अन्तिम “इमं सो परित्तं कत्वा; मोरो चरति एसना” म्हय्खाराजं पाठ या:गु परित्राण मखु । “नमो विमुक्तिया” तक पाठ याये धुंका म्हय्खाराज नसा मालेत वनीगु खँ तथागतं स्वाकं कना विज्या:गु देशना जुल । उकथं बुद्ध जुया विज्याये धुंका तिनि स्वाकं कना विज्या:गु देशना जुया उगु देशनाया भाव प्रकट जुइक जातकद्वकथां “भिक्खवे” पद जोडे याना अर्थ विया त:गु कथं थन नं भिक्खवे—पद जोडे याना (अर्थ) विया वया ।

- (७०) अपेतयं चक्खुमा एकराजा;
 हरिस्सवण्णी, पथविप्पभासो ।
 तं तं नमस्सानि हरिस्सवण्णं पथविप्पभासं;
 तया'ज्ज मुत्ता विहरेमु रत्तिं ॥

(७०) चक्खुमा = विश्वनिवासी नर नारीपिन्त विया त:गु मिखा दुम्ह; एकराजा = तेज प्रकाशत मध्यय् प्रतिस्पर्धा रहित जुया याकचाम्ह जुजु जुया च्वंम्ह; हरिस्सवण्णो = सुवर्ण वर्णगु वर्ण दया च्वंम्ह; पथविप्पभासो =सम्पूर्ण पृथ्वीयात प्रज्ज्वलित व प्रभासित याये स:म्ह; अयं = थुम्ह सूर्यराज; अपेति = अस्तंगमक पर्वत च्वकां तना वना च्वन; तं तस्मा = उकिं; हरिस्सवण्णं = सुवर्ण वर्णगु वर्ण दुम्ह; पथविप्पभासं =सम्पूर्ण पृथ्वीयात प्रज्ज्वलित व प्रभासित याये स:म्ह; तं = छल्पोल सूर्यराजयात; नमस्सामि = नमस्कार याना च्वना । तया =छ:पिं सूर्यराजं; अज्ज = थौं; गुत्ता = आरक्षा याका; (मयं = जिपिं); रत्तिं = चच्छि यंकं; विहरेमु = सुख पूर्वक च्वंच्वने दये माल ।

- (७१) ये ब्राह्मणा वेदगू सब्बधम्मै;
 ते मे नमो, ते च मं पालयन्तु ।
 नमत्थु बुद्धानं, नमत्थु बोधिया;

नमो विमुत्तानं, नमो विमुत्तिया ।

इमं सो परित्तं कत्वा, मोरो वास'मकप्पयि ॥

(७१) ये ब्राह्मणा = हटे याये धुंगु मभिंंगु दुपिं विशुद्धि ब्राह्मण गुपिं तथागतपिसं; सब्बधम्ममे = सम्पूर्ण धर्मयात; वेदगू = ज्ञान दृष्टियात प्रकट जुइका च्वनीगु अवस्थाय् सीका कया विज्याये धुंकल; ते ब्राह्मणा = वस्पोल तथागत बुद्धपिसं; मे = जिगु; नमो = नमस्कारयात; (पटिच्छन्तु = स्वीकार याना कया विज्याये माल 1); ते = वस्पोल तथागतपिसं; मं च = जितः नं; पालयन्तु = सुरक्षा व पालन याना विज्याये माल । बुद्धानं = तथागत बुद्धपिन्त; नमो = नमस्कार यायेगु; अत्थु = जुये माल । बोधिया = तथागतपिनिगु मार्ग ज्ञान, फलज्ञानयात; नमो = नमस्कार यायेगु; अत्थु = जुये माल । विमुत्तानं = अरहत्त फल विमुत्ति द्वारा क्लेशतय् पाखें उन्मुक्त जुया विज्याकपिं तथागत बुद्धपिन्त; नमो = नमस्कार यायेगु; अत्थु = जुये माल । विमुत्तिया = वस्पोलपिनिगु न्याता विमुत्तियात; नमो = नमस्कार यायेगु; अत्थु = जुये माल । (भिक्षवे = भिक्षुपिं); सो मोरो = उम्ह म्हाय्खाराजं; इमं परित्तं = थुगु परित्राण तारणयात; कत्वा = दयेका; वासं = बहनी न्हयो वयेका वास यायेगुयात; अकप्पयि = याइगु जुल ।

विशेषता मदु । “उदेतयं” आदि गाथायात सुथय् निभाः लुइबले पाठ यायेगु मोर परित्राण जुया थुगु “अपेतयं” आदि गाथात ला बहनी निभाः बीबले पाठ यायेगु मोर परित्राण जुल । परित्राण निथिलय् पालिपदत विशेष छुं मदुगु जुया कना वये धुंगु कथं सीके अःपुइ फु ।

सीके माःगु अभिप्राय सहित

मोर सूत्र न्हूगु निश्चय

क्वचाःगु जुल ।

Dhamma.Digital

वट्ट सूत्र न्हूगु निश्रय

(७२) पुरेन्तं बोधिसम्भारे; निब्बत्तं वट्टजातियं ।

यस्स तेजेन दावग्गि; महासत्तं विवज्जयि ॥

(७२) हे = हे सत्पुरुषपिं; बोधिसम्भारे = सर्वज्ञता ज्ञान प्राप्तिया लागी लिधंसा जुया च्वंगु पारमी हलं ज्वलं सम्भारयात; पुरेन्तं = पूर्ण याना संकलन याना विज्याकम्ह; वट्टजातियं = बटाँइ योनी; निब्बत्तं = उत्पन्न जुया विज्याकम्ह; महासत्तं = बोधिसत्त्व बटाँइ राजयात; यस्स परित्तस्स = गुगु वट्ट सूत्र परित्राणया; तेजेन = शक्ति सामर्थ्य आनुभावया कारणं; दावग्गि = जंगलया मिं; विवज्जयि = तोता वन ।

(७३) थेरस्स सारिपुत्तस्स; लोकनाथेन भासितं ।

कप्पद्वायिं महातेजं; परित्तं तं भणाम हे ॥

(७३) सारिपुत्तस्स = सारिपुत्र नां दया विज्याकम्ह; थेरस्स = स्थविरयात; लोकनाथेन = लोकवासीपिनि आधार भरोसा शरण जुया विज्याकम्ह तथागतं; भासितं = कना विज्याना तःगु; कप्पद्वायिं = छगू कल्प तक विनाश मजुसे ताकाल तक स्थिर जुइगु स्वभाव दुगु; महातेजं = महानगु तेज व प्रभाव दुगु; तं परित्तं = उगु वट्टसुत्त पसिरत्राणयात; (मयं = जिमिसं; भ्नीसं); भणाम = पाठ याये नु ।

भावार्थ अःपुल ।

स्तुति “पुरेन्तं बोधिसम्भारे” आदि थुपिं गाथात नं बुद्धभाषित मखुनि । पौराणिक आचार्यपिसं वट्टसुत्त—यात सयेके, सीके, न्यने, ब्वने मास्ति वइ कथं प्रशंसा याना तःगु छगू प्रकारया स्तुति मंगलाचरण परित्राण गाथा हे जुल ।

निदान थुगु सूत्र आयुष्मान सारिपुत्रयात कना विज्याःगु खः धयागुलिं चरियापिटक देशनायात निर्देशित याना तःगु दु । जातक देशना कथं मेमेपिं भिक्षुपिन्त नं कना विज्याःगु दनि धका सीके दु । तर वट्टसुत्तया दक्कं गाथात ला मखुनि । “सन्ति पक्खा अपतना” आदि सत्य—वचन गाथा छपु जक जुल ।

छगू इलय् तथागत भिक्षुपिं लिसे मगध राष्ट्रय् देश चारिका याना विज्याःबले छगू थासय् तःसकं मिं नया च्वंगु ध्वदुल । उगु महान अग्नि तथागतयाथाय् न्ह्योने थ्यंक मवःसे तथागत दया विज्याःगु थासं छचाख्यरं भिंखुगू करिष दुगु थासं छले जुया वना भिक्षुपिसं आश्चर्यचकित जुया प्रशंसा खँ ल्हात । अबले तथागतं “थुगु थाय्यात मिं चाःहिला चिला वंगु जिगु थुगु जन्मया प्रभाव मखु । जिगु पुलांगु जन्मयागु सत्यया सामर्थ्य जक जुल । थुगु क्षेत्र छगू कल्प पर्यन्त मिं नइ मखुगु क्षेत्र जुल । कल्पस्थिति ऋद्धि प्रातिहार्य जुल” धका आज्ञा दयेका विज्याना थःपिं बटाँइ जुया विज्यानाबले थुगु क्षेत्रय् वन दाह (जंगल मिं नया) मां—बौपिसं तोता वना याकःचा अनाथ जुया च्वंबले छु याये छु याये जुइका विज्याना च्वंम्ह बोधिसत्त्व बटाँइराजं लिपा तिनि भ्वात्त विचाः

जुइका “सन्ति पक्खा अपतना” आदि सत्य वचन लहाना विज्याबले जंगलयागु मि छले जुया शान्त जुया वंगु खँ आज्ञा दयेका विज्यात । बटाँइराजं सत्य-वचन लहाना मि शान्त जुया वंगु क्षेत्र थुगु कल्पया दुने गबले नं मिं नइ मखु “कप्पट्टियं महातेजं” धका प्रशंसा याना विज्यात ।

(जातक. इ. प. २२८)

चरियापिटक “अत्थि लोके” आदि चरियापिटक पालिं (४१५) उत्पन्न जुया वःगु जुया धर्म सेनापति जुया विज्याकम्ह आयुष्मान सारिपुत्र महास्थविरं न्यना निवेदन याना विज्याःगु अनुसार तथागत बुद्धं बुद्धवंश देशना कना विज्यासेलि तथागतयागु पारमी समूह; भिंगु कारण दया च्वंगु पहःयात आरम्भण याये लाना अतिकं आश्वस्त व सन्तोष तायेका विज्याःम्ह आयुष्मान सारिपुत्र स्थविरं छतं थहाँ वना तथागतयागु गुणयात विचाः याना विज्याबले स्वयं थः नं महान प्रज्ञावान गुणत नं अनन्त दुगु जुया विचाः याक्व पतिकं प्रकट जुया वया थाःगाः हे मदया च्वंचन । थुगु रूपं अतिकं प्रहर्षित प्रीति सौमनस्य जुया वया तथागतयागु थुगु पारमी गुगु जन्मं निसें परिपक्व जुया वःगु खः, गुकथं परिपक्व जुया वःगु खः धयागु खँ देव मनुष्यपिन्त प्रकट जुइकेया नितिं प्रार्थना व निवेदन यायेगु विचाः जुइका विज्यात । वस्पोलयागु निवेदन व प्रार्थना अनुसार थुगु भद्रकल्पना दुने अकित्ति पण्डित आदि उगु उगु जन्मय् पूर्ण याना परिपक्व जुया वःगु चरिया (चर्या, आचरण) तय्त क्यना तःगु चरियापिटक देशनायात कना विज्यात । थुगु वट्टसुत्त उगु चरियापिटकय् दुथ्याःगु चार्यत मध्यय् छगू दुया “थेरस्स सारिपुत्तस्स; लोकनाथेन भासितं—धका धया तःगु खः ।

वट्टसुत्त सम्पूर्ण आयुष्मान सारिपुत्रयात कना विज्याःगुली “अत्थि लोके सीलगुणो” आदि निसें कना विज्याःगु मखु; अत्थि लोके मथ्यनिवंग्यागु न्हेपु गाथा मात्र जक दया च्वन तिनि । स्वभाव धर्मत दुथ्याना मुख्य प्रधानगु धका भाःपिया पौराणिक आचार्यपिसं गुलिं गुलिं जक ल्यया व्यवस्था याःगु जुइमाः । उकिं वट्टसुत्त सम्पूर्णयात सीका व्वनेगु पाठ यायेगु श्रद्धा तयेगु कामना दुपिनि नितिं चरियापिटक पालिं (४१४) ग्रहण याना उल्लेख याना क्यना च्वना ।

(१) पुनापरं यदा होमि; मगधे वट्टपोतको ।

अजातपक्खो तरुणो; मंसपेसि कुलावके ॥

पुन = हाकनं; अपरं = मेगु आचरण; यदा = गुगु अवस्थाय; अहं = जि; मगधे = मगध राष्ट्रया वनस्थलय; कुलावके = स्वलय; अजातपक्खो = पपू बुया मवःनिम्ह; तरुणो = नकतिनि बुया नाइसे चिकिचाधिकतिनिम्ह; मंसपेसि = सँ बुया मवःसे ला पाँय्चा तिनि जक जुया च्वन तिनिम्ह; वट्टपोतको = चीधिकम्ह बटाँइचा; होमि = जुया च्वंचना ।

(२) मुखतुण्डकेनाहरित्वा; माता पोसयति ममं ।

तस्स फस्सेन जीवामि; नत्थि मे कायिकं बलं ॥

(तदा = उगु अवस्थाय); माता = जिमि मामं; मुखतुण्डकेन = त्वाथलं; आहरित्वा = नसा त्वंसा ज्वना वया; ममं = जित; पोसयति = पालन पोषण याइगु जुया च्वन । तस्सा = उम्ह मांया;

फस्सेन = शरीरयागु बाफया स्पर्श; जीवामि = जि म्वाना च्वंच्वनागु खः; मे = जिके; कायिकं बलं = शारीरिक बल; नत्थि = मद्दु ।

(३) संवच्छरे गिम्हसमये; दवडाहो पदिप्पति ।

उपगच्छति अम्हाकं; पावको कण्हवत्तनी ॥

संवच्छरे = दँय् दसं; गिम्हसमये = गृष्म अवस्थाय; दवडाहो = वनया मि; पदिप्पति = छ्वइगु जुया च्वन । कण्हवत्तनी = हाकुगु लँ दुगु; पावको = मि; अम्हाकं = जिमिगु थासय; उपगच्छति = सःतिक वःगु जुया च्वन ।

(४) धमधमा इति एवं; सद्दायन्तो महासिखी ।

अनुपुब्बेन भापेन्तो; अग्गि ममं उपागमि ॥

धमधमा इति = द्वांग द्वांग धका; एवं = थथे; सद्दायन्तो = सः पिकया वःगु; महासिखी = तःधंगु मि ज्वाला दुगु; अग्गि = जंगलया मि; अनुपुब्बेन = छसिकथं; भापेन्तो = छ्वया छ्वयेका; ममं = जिथाय् लिक्क; उपागमि = थयंक वल ।

(५) अग्गिवेगभया भीता; तसिता मातापिया मम ।

कुलावके मं छड्ढेत्वा; अत्तानं परिमोचयुं ॥

अग्गिवेगभया = मियागु वेगया भयं; भीता = ग्याना; तसिता = त्राश चायेका च्वंपिं; मम = जिमि; मातापिता = माँ-बौपिसं; मं = जितः; कुलावके = स्वलय; छड्ढेत्वा = वाना; अत्तानं = थःत थःपिसं; परिमोचयुं = मुक्त याना वने धुंकल ।

(६) पादे पक्खे पजहामि; नत्थि मे कायिकं बलं ।

सो'हं अगतिको तत्थ; एवं चिन्तेस'हं तदा ॥

अहं = जिं; पादे = तुतियात व; पक्खे = पपूतयूत; पजहामि = आकाशय् ब्वया वने निंतिं चक्कंकेगु कोशिस याना तिनि । मे = जिके; कायिकं बलं = शारीरिक बल; नत्थि = मद्दु; सो'हं = व जिं; तत्थ = माँ-बौपिं लिसे बाया च्वनागु उगु स्वलय; अगतिको = ब्वये फमू, वने मसः अनाथ जुया; तदा = उगु इलय; एवं चिन्तेसिं = थुकथं विचाः याये लात ।

(७) येसा'हं उपधावेय्यं; भीतो तसितवेधितो ।

ते मं ओहाय पक्कन्ता; कथं मे अज्ज कातवे ॥

अहं = जि; भीतो = ग्याःम्ह जुया; तसितवेधितो = त्रशित व प्रकम्पित जुया; येसं = गुपिं माँ-बौपिनिगु पपूया दथुइ; उपधावेय्यं = ब्वाँय् वना वःका वनेगु खः; ते = इपिं जिं वःकाये माःपिं माँ-बौपिसं; मं = जितः; ओहाय = त्याग याना; पक्कन्ता = चिला वने धुंकल । मे = जिं; अज्ज = थौं; कथं = गुगु रूपं गुकथं; कातवे = याये माली ।

विचाः लुया वःगु पहः माँ-बौपिसं तोता वना थः याकचा अनाथ जुया च्वंगु पहः विचाः यायां गुकथं याये माली धयागु विचाः याये मसया च्वंगु जुया च्वंगुली काचाक्क विचाः जुया वल । “थुगु लोकय् शीलधर्म दया च्वन । सत्य धर्म नं प्रकट रूपय् दया च्वन । अनं हानं न्हापा न्हापा प्रादुर्भाव जुया बिज्याकःपिं शील, समाधि, प्रज्ञा, मैत्री, करुणा, क्षान्ति धर्म दया बिज्याकःपिं सर्वज्ञ बुद्धिपिं नं दया च्वन । इपिं तथागतपिनिगु धात्थें विमुक्त जुइ सःगु धर्म नं दया च्वन । जिके नं धात्थें प्रकट रूपय् उत्पन्न जुया च्वंगु सत्य धयागु स्वभाव धर्म दया च्वन । उकिं न्हापायागु अतीत अवस्थाय् प्रादुर्भाव जुया बिज्याःपिं तथागतपिन्त व, इपिं तथागतपिनि धर्म गुणयात नं प्रत्यवेक्षण व अनुस्मरण याये धुंका जिके दया च्वंगु सत्य-धर्मयात ज्वना सत्य वचन ल्हाना मियात शान्त जुइकेगु द्वारा जि सहित सकल सत्त्वपिनि सुख जुइगुयात जिं याये माली ।” थथे विचाः लुइकूमह बोधिसत्त्व बटाँइराजं उकथं उत्पन्न जूगु विचाः कथं बुद्धोपदेशयात चिन्तन मनन याना सत्त्व वचन ल्हाना बिज्याःगु पहःयात “अत्थि लोके सीलगुणो” आदि निपु गाथा द्वारा क्यना बिज्यात ।

(७४) अत्थि लोके सीलगुणो; सच्चं सोचेय्य’ नुह्या ।

तेन सच्चेन काहामि; सच्चकिरिय’मुत्तमं ॥

(७४) लोके = लोकय्; सीलगुणो = शील गुणधर्म व; सच्चं = सत्य धर्म; सोचेय्यं = पारिशुद्धिता; अनुह्या = मैत्री, करुणा; अत्थि = दया च्वन । तेन सच्चेन = उगु सत्य धर्म द्वारा; उत्तमं = उत्तमगु; सच्चकिरियं = वास्तविकता प्रकट याना सत्य-वचन ल्हायेगुयात; काहामि = याये त्यना ।

भावार्थ लोकय् शीलधर्म, सत्यधर्म, पारिशुद्धिता, मैत्री, करुणा धर्मत दया च्वन । इपिं धर्मत मध्यय् अन्तर्गतगु सत्य धर्म द्वारा उत्तमगु सत्य-वचन ल्हायेगु जिं याये त्यना ।

(७५) आवज्जेत्वा धम्मबलं; सरित्वा पुब्बके जिने ।

सच्चबल’मवस्साय; सच्चकिरिय’मकास’हं ॥

(७५) अहं = जिं; धम्मबलं = धर्मयागु बल शक्ति आनुभावयात; आवज्जेत्वा = निरीक्षण याना; पुब्बके = न्हापा न्हापा उत्पन्न जुया बिज्याकःपिं; जिने = पञ्चमार विजयी तथागतपिन्त; सरित्वा = अनुस्मरण याना; सच्चबलं = सत्ययागु बल शक्ति आनुभावयात; अवस्साय = आधार भरोसा व लिधंसा कया; सच्चकिरियं = सत्य वचन ल्हायेगुयात; अकासिं = याना वये धुन ।

भावार्थ जिं धर्मयागु बल शक्ति आनुभावयात निरीक्षण याये धुंका न्हापा न्हापा उत्पन्न जुया बिज्याये धुंकूपिं तथागतपिन्त अनुस्मरण याना सत्य बल शक्ति आनुभावयात लिधंसा कया सत्य-वचन ल्हायेगु याना वये धुन ।

व्याकरण कथं स्पष्टीकरण [थुपिं गाथाय् अभिप्रेत अभिप्राय कना वये धुन । सीलगुण-य् गुण-शब्द धम्म (धर्म) वाची खः । सोचेय्य-लय् सुचिनो = शुद्धिया; भावो = उत्पत्ति कारण खः; सोचेय्यं

= शुद्धिया कारण; **सोचेय्य** धयागु शुद्धिभाव-या स्वरूप **काय सोचेय्य** (= कायद्वारय् शुद्धिया भाव); **बची सोचेय्य** (= वचीद्वारय् शुद्धिया भाव); **मनोसोचेय्य** (= मनोद्वारय् शुद्धिया भाव) धका तिकङ्गुत्तर (२७५) य् वया च्वंगु दुश्चरित्रं शुद्ध जुङ्गुयात कायेमा: ।]

(७६) सन्ति पक्खा अपतना; सन्ति पादा अवञ्चना ।

माता पिता च निक्खन्ता; जातवेदपिटक्कम ॥

(७६) मे = जिके; पक्खा = पपूत; सन्ति = दया च्वन; अपतना = ब्वये धा:सा मफु; मे = जिके; पादा = तुतित; सन्ति = दया च्वन; अवञ्चना = वने धा:सा मफू; मातापिता च = जित: यंकीपिं माँ-बौपिं नं; निक्खन्ता = ज्यानयागु भयं याना छले जुया बिस्युं वने धुंकल । जातवेद = अय् वनया मि; पिटक्कम = लिखतं फ:हिला लिहाँ वने माल ।

भावार्थ जिके पपूत दया च्वन; ब्वये धा:सा मफु । जिके तुतित दया च्वन; वने धा:सा मफु । जिमि माँ-बौपिं नं प्राण भयया कारणं छले जुया बिस्युं वने धुंकल । अय् वनया मिं; लिखतं फ:हिला चिला वने माल ।

सत्य कराल पह: सत्य धयागु घटना न्ह्यागु कथंयागु जूसां सही स्वभाव खः, मखु जक प्रधान जुया च्वंगु जुया थन बोधिसत्त्वयागु पपू विद्यमान जुया च्वंगु, उगु पपुतिं ब्वये मफूगु, तुतित दया च्वंगु, उगु तुतिं वने मफूगु, माँ-बौ निम्हसिनं वाना बिस्युं वंगु थुपिं फुकं धात्थें जुया च्वंगु स्वभा धर्मत जक जुल । इपिं सत्य स्वभावतय्त ग्रहण याना सत्य-वचन ल्हायेगुया कारणं अभिषिप्त मि शान्त जुङ्गु फल सिद्ध जुङ्गु फइथाय् तक शक्ति सामर्थ्य आनुभाव दुगु जुल ।

(७७) सह सच्चे कते मय्हं; महापज्जलितो सिखी ।

वज्जेसि सोलस करिसानि; उदकं पत्वा यथा सिखी ।

सच्चेन मे समो नत्थि; एसा मे सच्चपारमी ॥

(७७) मय्हं = जि तथागतं; सच्चे = सत्य-वचन ल्हायेगुयात; कते = यायेगु जुल धा:सा; सह = सत्य-वचन ल्हाये मात्रं छकोलनं; सिखी = मि; उदकं = लखय्; पत्वा = थ्यनीबले; वज्जेति यथा = शान्त जुया तना वना चिला वनीथें; तथा = अथे हे; महापज्जलितो = त:धंगु मियागु राप दुगु; सिखी = जंगलया मि; सोलस-करिसानि = भिंखुगू करिष तापा:थाय् तक; वज्जेसि = बिल्कुल लिचिला शान्त जुया चिला वन । मे = जिगु; सच्चेन = सत्य धर्म लिसे; समो = समानगु धर्म ला; नत्थि = मद्दु । एसा = थुगु सत्य-क्रिया; मे = जि तथागतया; सच्चपारमी = शीर्षस्थय् थ्यंक व:गु सत्य पारमी हे जुल ।

भावार्थ जि तथागतं सत्य-वचन ल्हायेगु यात धा:सा याये सार्थं तुं छकोलनं लखय् थ्यनेवं मि शान्त जुया वनीगुथें महानगु मियागु ज्वाला व राप दुगु जंगलया मि भिंखुगू करिष तापाक तक लिचिला शान्त जुया वन । जिगु सत्य लिसे समानगु धर्म ला मदये धुंकल । थुगु सत्य-क्रिया जि तथागतया शीर्षस्थय् थ्यंक व:गु सत्य-पारमी हे जुल ।

वनडाह शान्त जूगु पह: बोधिसत्त्व बटाँइराजयागु सत्ययागु आनुभावया कारणं तत्क्षणय् मि शान्त जूगु, थ:पिसं उगु अवस्थाय् याना ल्हाना वयागु सत्य मेपिं लिसे असाधारण जुया पारमी सिद्ध जुइक उच्चस्थ स्थिती थ्यना च्वंगु सत्य जुया च्वंगु खँयात “सह सच्चे कते मय्हं” आदि द्वारा अन्तिम निगमन रूपय् आज्ञा दयेका बिज्यात ।

बुद्ध जक थुगु वट्ट सुत्तय् “अहं, मे, मेय्हं” धयागु “जि” शब्दं तथागतयात जक ग्रहण याना व:गु ख: । बटाँइराजयागु विचा:, धापू, क्रिया कलापत जुया च्वंगु जुया बुद्ध क्रिया मखु धका धाये थाय् दया च्वन । बटाँइराज व बुद्ध व्यक्ति कथं पाना च्वंगु जूसा नं रूप व नाम क्रम सन्तति अनुसार धायेगु ख:सा छगू हे क्रम छथी हे जुया च्वन धाये फु । थुजागु धापूयात एकत्त नय धाइ ।... पाना च्वंसा नं छगूया रूपय् धाये मा:गु नय ख: । **अभेदोपचार** नं धाये फु । पाना च्वंसा नं पाना मच्चंगुया रूपय् चिन्तन याना रूढी कथं धायेगुथें जा:गु जुल ।

वज्जेसि लिसे हे स्वापु [“उदकं पत्वा याथ सिखो” धायगु उपमान वाक्ययात उपमेय्य लिसे छकोलनं स्वापु मत:से निब्बुत्तो निब्बायि-त ठपे याना विशेष रूपं छुटे याना स्वापु तयेगु चलन दया च्वन । **वज्जेसि** = क्रिया उपमा लिसे स्वापु तया उत्पन्न मजू धका धारणा दुगु कारणं जुइमा:थें च्वं । **वज्ज**-धातु **चाग** = त्याग यायेगु, चिला वनेगुयात व्यक्त याइगु जुया मि सिना वनीगु आधारयात त्याग यायेगु, आधार स्थलं चिला वनेगु हे जुया च्वंगु कारणं याना **वज्जन** हे जुया च्वन धका मती वना थन **वज्जेसि** लिसे हे स्वापु तया वया । उपमान उपमेय्य-य् छखेपाखे क्रियायात क्यन धा:सा निखेसनं सदां स्वापु तया वीगु स्वभाव व रीति दुगु कथं थन नं उगु विधि अनुसार स्वापु तयेके मास्ति वया छखेपाखे जक क्यना त:गु जुया च्वन धका धारण याये माल ।]

Dhamma.Digital

मेपिं लिसे समान मजू बोधिसत्त्व उगु अवस्थाय् तिरश्चीन नं जुया च्वन; ख्यंचं पिहाँ तिति व:मह त:सकं चिकिचाधिकमहसिगु उमेर नं दया च्वन । उगु उमेर उगु स्थिति द्वारा याना ल्हाना व:गु सत्य-क्रिया न्ह्यामहसितं जुइकेगु धयागु त:सकं तापा:गु खँ जुल । उकिं “सच्चेन मे समो नत्थि एसा मे सच्चपारमी = जिगुथें जा:गु सत्य मेपिके जुइ फइ मखु; जिगु थुगु कार्य उच्चस्थ स्थिती थ्यना च्वंगु सत्य-पारमी जुया च्वन” धका कना बिज्या:गु ख: ।

बोधिसत्त्वयागु थुगु घटना विश्वास यायेथाय् मद्दु धका धाल धा:सा धाये फये फु । मोर सुत्त वर्णनय् **पूरेन्तं बोधिसम्भारे**-द्वारा सामान्य तिरश्चीन मखुगु खँ व सामान्य तिरश्चीन लिसे समानस्तरय् तया विचा: याये मल्ल:गु खँ धया वये धुन । बोधिसत्त्व बटाँइराजयागु जन्म बुद्ध जुइत त:सकं स:तिना च्वंगु थुगु भद्रकल्पया दुनेयागु जन्म क्रम ख: । पारमीत गाककं परिपक्व जुया च्वंगु अवस्था नं जुल । लोकय् अवतारी धका दया च्वंगु जुया उम्ह अवतारी अतीत जन्मयागु घटनातय् दक्कदक्कं सीके फूगु धाये फूगु जुया च्वन । **जातिस्सर** ज्ञान दुम्ह उम्ह अवतारीयागु न्हापायागु

जन्मया घटनात धाये ल्हाये फूगुयात उगु ज्ञान मदुपिसं विश्वास याये मफुथें जुइगु जुया च्वन । तर न्हापायागु जन्मया थःथिति इष्ट मित्र माँ-बौ गुरु आचार्यपिन्त नां समेतं धाये फूगु, न्हापा याना वये धुंगु ज्या-खँतय्त निश्चित रूपं सही कथं धाये फूगुया कारणं याना विश्वास मदु धका नं धाये थाकुइगु जुया च्वन । बोधिसत्त्वं यक्व यक्व बुद्धिपिं ध्वदुइका वये नं । उपदेशत नं न्यना वये नं । स्वयं थःमं नं उगु उपदेशयात उद्योग व अभ्यास याना वये नं । बुद्धोपदेशय् यक्व अनुभव दयेका वये नंपिं बोधिसत्त्वपिंके जातिस्सरथें जाःगु ज्ञानं बुद्धपिन्त स्मरण यायेगु धर्मयात बारबार प्रत्यवेक्षण याये फइगु जुया च्वन । उकिं हे उगु उगु धर्मयात निर्देशन ब्यूपिं मदयेक हे शक्ति सामर्थ्य छ्यला आचरण याये फइगु, कने क्यने फइगुथें जाःगु जुइ फइ मखु धका बिल्कुल प्रतिकार याये योग्य मजू । बुद्धया प्रति व धर्मया प्रति विश्वास यायेगु आश्वस्त जुइगु कुशल कर्म उत्पत्ति कारण जुया च्वंगु व धर्म अभिवृद्धि कारण जुया च्वंगु जुया विश्वास मयायेगु लाभ जुइ बहःगु धर्मत विनाश व भंग जुइगुया कारण जुया च्वंगु जुया श्रद्धा पूर्वगामि याना बुद्धोपदेशयात श्रद्धा तयेगु वृद्धि यायेगु उद्योग पूर्वक समावेश जुइगु याये फूपिं जुइ माल ।

सीके बहःगु अभिप्राय सहित

वट्ट सुत्त न्हूगु निश्रय

क्वचाःगु जुल ।

Dhamma.Digital

“पञ्चा नरान रतन”

महामंगल

परियत्ति सद्धम्म कोविद मध्यम वर्ष

(कक्षा ९, प्रथम पत्र)

महामंगल ३० अंक, ८ घण्टा

लेखक - भिक्षु सुदर्शन महास्थविर

Dhamma.Digital

११. भिंछगूगु मङ्गल

माता पितु उपट्ठानं

माँ-बौया सेवा यायेगु

माँ-बौया शाब्दिक अर्थ म्हुतुं भीसं शब्द उच्चारण याये सयेवं हे स्यू । अझ भावं मातृत्वयात खँ मसःबले हे सीका वया लिधंसा काः । तुतु त्वने माल कि ख्वइ, मामं कायेवं भी सुँक च्वनी । थुकथं बुसेंनिसें माँ-बौया लिधंसा कया सी मत्यःतलें दुःख व कष्ट, भय, आपद वा विपदे लिधंसा कया वया च्वनी ।

माँ-बौ भीगु स्वत्वया निर्माता खः । उकिं माँ-बौयात ब्रम्हा धका नं धाः । माँ-बौयात ब्रम्हत्वया गुण मैत्री, करुणा, मुदिता व उपेक्षा भी प्रति माँ-बौपिनि दइगु जुया नं खः । १. माँ-बौया थः सन्तानप्रति थुजागु असीम प्रेम दइ कि बुद्धं मैत्री भावना यायेत थुकिया हे आदर्श बिया बिज्यात, २. 'मामं गथे थःगु ज्यानया परवाह मतःसे थः याकः काय्या रक्षा याइ, अथे हे प्राणी मात्रया प्रति असीम प्रेम भावया वृद्धि या । माँ साक्षात् लक्ष्मी हे थजु, वयागु मातृत्व धयागु थुलि प्रबल जुइ कि उकिं लक्ष्मीया कठोरता म्हुना व्छइ, प्रेमया सृजना याइ । ३. उकिं माँ-बौया वचन परिपालनया आदर्श दसरथं राम पण्डितया भिंप्यदं वनवास व्छल नं किजा लक्ष्मण वा केहे सीतादेवी नापं सहर्ष बने वना पालन याथें यायेमाः । ४. आदर्शया संसारे अबुया धया खँ मन्यंगुलि विनाश जूगु बाखंत नं यक्व दु । ५. अथे धका माँ-बौया उपट्ठान धयागु धया खँ न्यनेगु हे जक खः धयागु मखु । 'उपट्ठान' या शाब्दिक अर्थ 'उपस्थान' खः । उपस्थान धयागु लिक्क वयेगु, न्हचोने वयेगु, स्मृति हयेगु, अभ्यर्थना वा पूजा यायेत सत्तिक वयेगु खः । उकिं माँ-बौया उपस्थानया अर्थ माँ-बौया गुण लुमंका माँ-बौयात पूजा यायेत लिक्क वनेगु वा सेवा यायेगु धयागु जू वनी । यद्यपि पूजा शब्द सेवा शब्द सिबे सम्मान सूचक जू, अथे नं जीवितपिंत नये त्वनेगु लःल्हायेगुयात नं धर्म-पूजा, धर्म सेवा, गुरु-पूजा, गुरु सेवा यायेगु धका धाः । अझ थन जीवितपिंत थःगु शरीरं छुं मेहनत याना सुख सुविधा बीगु, थःगु व्यवहारं शारीरिक व मानसिक सुख शान्तिया निंतिं माःगु फुगु अर्पित यायेगुयात सेवा यायेगु धायेबले सकसिनं थू । उकिं माँ-बौया सेवा यायेगु धायेगु माँ-बौयात काय, वाक व चित्तं सम्मान यायेगु, पालन पोषण यायेगु, सेवा श्रुषूषा यायेगु खः । माँ-बौया नुगः ख्वयेका वा इमित दुःख जुइका परिषद्या पोषण यायेगु नं सार्थहीन खः । ६. नेपाःया सांस्कृतिक शब्द धाःसा माँ-बौया सेवा यायेगु धयागु माँ-बौयागु ख्वाः स्वयेगु खः । बरु सांस्कृतिक दिंया प्रेरणा मथुइकूसे छन्हु जक मखु, स्वसः व ख्वीन्हु हे माँ-बौया ख्वाः स्वयेमाः । माँ-बौया ख्वा नये त्वने गाना हृष्टपुष्ट जू मजू मानसिक प्रसन्नतां संतुष्ट जू मजू ख्वाः स्वयेमाः । थथे याःम्ह अथवा अन्नपानं माँ-बौया सेवा याःम्हसित मृत्युं लिपा अवश्यमेवं असंदिग्ध रूपं सुगति प्राप्त जुइ । ७. अझ सत्पुरुषं माँ-बौया प्राण-मुक्तिया निंतिं थःसिना बीत तकं तयार जुइत थाकु चाइ मखु । छाय्धाःसा माँ-बौया प्राण रक्षा यायेत थःगु प्राण बलिदान याना वयांत सुखपूर्वक स्वर्ग हे लाभ जुइ । ८. थुकीया अःखः वृद्ध वृद्धा माँ-बौ खना दिक्क चायेगु दुर्व्यवहार यायेगु थःत नं अथे हे याके बीत लँपु क्यनेगु खः । सन्तति परम्पराया न्हचाइपुसैं च्वंगु स्नेह सम्बन्ध चःफुइगु खः । सुनानं वृद्ध वृद्धा माँ-बौ खना दिक्क जुया थुना स्याना व्छये धका वंसा वयात वया नं कायं जि नं ला छंत छं बौयात थुंथे थुने माली धका गाः

म्हया बी । ९. गुम्हसें समर्थ दया नं जीर्ण व विगत-यौवनया माँ-बौयागु पालन पोषण याइ मखु, वचनं दुःख बी, खँ जक हचेका तइ, उजाम्ह व्यक्तियात धर्म आदि छुं ध्यान मदुम्ह दुरात्मा वृषल (वसल) अर्थात् च्यामखलः (शुद्र) धका बुद्धं आज्ञा जुया विज्यागु दु । १०. थुजाम्ह व्यक्तिया अले अवन्नतिया कारणमध्ये थ्व हे माँ-बौयाप्रति कर्तव्य पुरे मयागु छगू प्रमुख कारण जू वनी । सुनाँ माँ-बौया सेवा याइ, वयात देवतापिसं रक्षा याइ । ११. माँ-बौया सेवायायेगु न्हचामसियां कर्तव्य खः । भिक्षुपिसं सुयातं लही मज्यू, तर भिक्षान्नं थः दूर्बल निसहाय माँ-बौयात लही ज्यू । स्वयं बुद्धं समेतं मातृ-गुणयात लुमंका स्वर्गस्थ माँ महामाया देवीयात उपदेश ब्यू विज्यात । थुकथं स्पष्ट सी दु, माँ-बौया पोषण यायेगु उपस्थान यायेगु स्वयं प्रभ देव जुइगु गृहस्थ धर्म ला खः हे खः । १२. नाप नापं त्यागीपिनि नितिं नं माँ-बौयाप्रति छुं न छुं यायेगु कर्तव्य खः । माँ-बौया सेवा यायां प्राण त्याग याःगु उदाहरणार्थ छपु बाख थन बी ।

खँ न्हापा न्हापायागु खः । वाराणसी ब्रम्हदत्तं राज्य याना च्वन । बोधिसत्त्व हिमालय प्रदेशे नन्दिय धयाम्ह माकः जुया जन्म जुल । वया चीधीम्ह किजाया नां चुल्लनन्दिय खः । इपिं निम्हं द्रुलद्रुः माकःतये नायः जुया च्वन । हानं इमि बुढीम्ह माँ छम्ह नं दुगु खः । इपिं निम्ह दाजुकिजां नं थः माँया नितिं जङ्गलं साःसाःगु भिभिङ्गु फल कया हया बिया हइगु जुया च्वन । तर कया हइपिसं इमित मव्यूसे थःपिसं नइगु खः । थुकथं जुया माँम्ह माकः तःसकं गंसी जुल ।

छन्हु बोधिसत्त्वं माँ थथे गंसि जुया च्वंगु खनेवं न्यन, 'माँ, जिमिसं छंत गुलि साःसाः फल बिया हया, अथे नं छ छाय् थथे गंसिजुल ?' थ्व खँ न्यना माँम्हसिनं धाल, 'अहँ जित ला बी महः ।'

थः माँम्हं थथे धायेवं बोधिसत्त्वया मती वन, यदि जिं नायः जुया ज्या यानावं च्वनेव माँया प्रति अन्याः जुइ । जिमि माँ अथे हे सिना वनी । उकिं जिं थःगु दलयात तोता नं माँयागु सेवा याये माल ।

थथे मती तया थः किजा चुल्लनन्दिययात साःता धाल, 'नन्दिय, छं थ्व दलया नायःयागु ज्या या । जिं माँयागु सेवा याये ।' तर चुल्लनन्दियं नं माँया सेवा तोता नायःया ज्या यायेगु स्वीकार मयाः । अले निम्हं जाना माँयागु सेवा यायेत थः माँयात नापं व्वना हिमालययात तोता सीमान्तया छमा न्यग्रोध सिमाक्वे बास याना च्वं च्वन ।

थ्व हे इले तक्षशिलाय् अनेक विद्या स्यानातर थःगु कठारे स्वभावं याना धनुषया भरोसाय् जीविका याना च्वंम्ह छम्ह ब्राम्हण दया च्वन । वया ज्या हे जङ्गले वना नाना प्रकारया पशुत स्याना ला मीगु खः । छन्हु वयात जङ्गले छुं हे शिकार याये मंत । सुँ शिकार याये मखंक अथे खालि ल्हातं लिहाँ वया च्वंम्ह ब्याधां खुलागु मैदाने छखे सीथे छमा सिमा खन । शायद अन छुं दइ ला धका व उखे हे वन ।

अवले नन्दिय व चुल्लनन्दिय निम्ह दाजु किजाया नं थः काँम्ह माँयात फल नके धुंका सिमाक्वे सुंक च्वं च्वंगु खः । गबले शिकारी न्हचोने थ्यंक वल, इमिसं जिमि बुढीम्ह माँयात ला छु याइ धका मती तया इपिं निम्हं सिमा कच्चाया दथुइ सुल । तर उम्ह निर्दयी व्याधां खालि ल्हातं वने स्वया थ्व बुढीम्ह माकः जूसां छाय् ज्वना मवने धका मती तया धनुषं कयेके त्यन ।

थथे थः माँयाता कयेका स्याये त्यंगु खन जिमि माँया सत्ता जि सिना बी धका मती तथा वं थः किजायात धाल 'स्व थ्व ब्याधां माँयात कयेका स्यायेत्यन । जि न्हचोने वना, माँया सत्ता जि वया शिकार जुइ । जि मदये धुंका छं माँया बांलाक सेवा या ।' थथे धका थः किजायात धया नन्दिय ब्याधाया न्हचोने वल । हानं थः माँया सत्ता थः वयागु खँ धया अले माँम्हसित कयेके मखु धका कबूलयाका थःगु प्राण त्यागयात ।

तर व्याधां नन्दिययात कयेका स्याये धुंका हानं बुढीम्ह माकः यात कयेकेत धनुष ल्हवन । थ्व खना चुल्लनन्दियं नं म्वातलेसां म्वाये दइ, जिमि माँयात ला छाया स्याके बी धका मती तथा वनं व्याधाया न्हचोने वया धाल, 'भो पुरुष, छं जिमि माँयात स्याये मत्य । वरु छंत मगाःसा का जित नं स्या । जिमि निम्ह दाजु-किजा नं स्याना यंका छ संतोष जु । बुढीम्ह जिमि माँयात छता स्याये मत्य ।' थथे धया हान मस्यायेगु कबूल नं याका व थः नं धनुषया न्हचोने च्वना बिल । व्याधां चुल्लनन्दिययात स्यात । हानं लिपा थ्व बुढीम्ह माकः मीत मखुसां छँय्या मस्तयेत नकेतसां ज्यू धका भाःपा वयात नं धनुषं कयेका स्यात । अले व हे पापं व पापीया छँ मि-मलः जुया छँ फुक्कं भष्म जुल, थः कलः व निम्ह काय्पिं छँ नापं तुं छवया वन । हानं व व्याधानं लिपते अविचि महानरके कुतुं वन ।

थ्व बाखनं स्पष्ट थुलि हे धाः, माँ-बौया सेवा व माँ-बौया नितिं प्राण त्याग यायेगु मंगल कृत्यमध्ये छगू मंगल कर्म खः । हानं थुजागु मंगल कर्म याना च्वपिं प्राणीप्रति अन्याय यायेगु उकीया फल नरक भोग यायेगु हे जुइ ।

Dhamma.Digital

१२. भिनिगूगु मङ्गल

पुत्तदारस्स सङ्गहो

कला: काय्-म्हचाय्पिंत लहीगु

‘पुत्तदारस्स’ या अर्थ कला: काय्-म्हचाय्पिंत ख: । ‘सङ्गहो’ संग्रह, अर्थात् बांलाक मा:थें विचा: सचा: याना भरण पोषण यायेगुयात धाइ । उपस्थान व संग्रहे भेद थ्व हे दु, छगुली आदर-सत्कार सह धयागु भाव अन्तरभूत जू, मेगुली प्रेम भाव कर्तव्य भाव अन्तरभूत जू । कला: काय्-म्हचाय्पागु सग्रहया ज्या ला सकसिनं याना हे च्वं । थथे याना च्वना नं थ्व ज्या जीवनया मंगल कर्म धका मथुया च्वनीगु धाइ मेगु हे खं । थ: अनुकरण याइपिंत ठीक कथं तये फुसा थ:त गुलिखे भिं जू धयागु अथें सी दु । माँ-बौ पूर्व दिशा ख:सा कला: काय्-म्हचाय् पश्चिम दिशा ख: । १. थम्हं गुजागु आदर्श कला: काय्-म्हचाय्पिंत विल प्राय: उजागु हे आदर्श इमिसं नं लिपा बी । ख:, अथे धका कला: काय्-म्हचाय्पा छुं हे थ:गु मौलिकता दइ मखु धयागु मखु । माँ-बौ स्वयां श्रेष्ठ जुइपिं वा च्व न्हचाइपिन्त अतिजात पुत्र, माँ-बौथें जक स्तरे, च्वनीपिंत अनुजात पुत्र धाइ माँ-बौ स्वया नं हीन जुइपिंत अवजात सन्तान धाइ । २. कला: काय्-म्हचाय्प्रति सदां भिंतुना ला माँ-बौपिंत दया च्वनी । अथे नं: कला: प्रति व न्हचाय्प्रति काय्पा न्हचोने तुच्छ भाव दया च्वनीगु दूर्गुण नं अपा:सिके दु । गुकिं याना किजां ततायात दाजुं केहेयात सते यायेत अपमान यायेत लँपु क्यनेथें जुया बी । बुद्धला धया विज्यागु दु, केवल मात्र थथे वचनं जक सते या:सां वयात नीच (वसल) धका धाइ । ३. न्हचाय्प्रति व्यवहार बांलासा थ कायं, थ कला: प्रति व्यवहार बांलाके सइ । मिसा जीवनया तिसा मजुसे म्हितेत न्हचव:सा जूसा पारस्परिक जीवन गुलि मंगलमयी जुइ मा:गु ख, उलि जुइ मखु । थ: कला: प्रति गुजागु कतव्य जुइमा: उकीयात न्यागू कथं विभाजित याना सिगालोवाद सूत्रे उल्लेख याना त:गु दु ।

- १) सम्मानपूर्ण व्यवहार । वचन ‘प्रिय’ ‘देवी’ आदि प्रेमपूर्ण सम्बोधन याना उलि हे प्रेम-पूर्ण व्यवहार यायेमा:, गुकिं थ: कला:या हृदय-पुखुली च्वंगु पलेस्वाँ ह्वइ ।
- २) अपमान याये मज्यू । थ:गु जीवने सहयोगी जुइ मात्रं च्यो: भ्वातिथें भा:मपीगु । थ: मित्र, थ: अर्द्धाङ्गिनी भा:पीगु, व हे कथं व्यवहार यायेगु ।
- ३) थ:म्ह कला: छम्ह बाहिक मेपिं मिसात नाप भुले मजुइगु । छायाधा:सा थथे जुइगु थ:त थ: कला: मेपिं मिजंत नाप भुले जुइगु थ: मयो थें वयानं मेपिं मिसात नाप भुले जुइगु यइ मखु । नुग: मिसाया नुग: नं नुग:, मिजंया नुग: नं नुग: । हानं प्रेम मिसाया प्रेम नं प्रेम, मिजंया प्रेम नं प्रेम ।
- ४) धन सम्पत्ति आदि व्याक्क ल: ल्हायेगु ।
- ५) तिसा: वस आदि यथाशक्ति थ: कला:यागु आवश्यकता पुरे याना बीगु ।

थुकथं थः कलाः प्रति बांलागु व्यवहार क्यंसा काय्-म्हचाय्या व्यवहार बांलाइ । काय्-म्हचाय्या न्हचोने कलाःया प्रति दुर्व्यवहार यायेगुया अर्थ तःप्यंक हे काय्यात छं नं थः कलाःयात थथे ब्वबीमाः, थथे दायेमाः धका क्यना बीगु खः, म्हचाय्यात मिसा धयापिं थुलि क्वहचं धका क्यना च्वनेगु खः । थुजागु मभिंगु आदर्श काय्-म्हचाय्यात बीगु इमिप्रति पुरे याये माःगु प्रमुखगु निगू कर्तव्ययात ध्याक्वे वांछ्वयेगु खः छाय्धाःसा इमित शिल्पविद्या स्यना बीगु, यौवनावस्थाय् विवाह याना बीगु, यथा समये माःगु खर्च बीगु हे जक काय्-म्हचाय्प्रति मां-बौया कर्तव्य मखु, थ्व सिबें निगू प्रमुखगु कर्तव्य मभिंगु बानि मयाकेगु वा मवयेकेगु व भिंगु बानि वयेका भिं-भिंगु ज्या खें लगे यायेगु खः । ४. कलाः काय्-म्हचाय्या संग्रहे उकिं नसां त्वंसां कर्तव्य पुरे याये सया नं सदाचरण क्यना बी मसःपिं अप्वः दुगु जुया निंतिं थन उदाहरणार्थ अनाथपिण्डक महाजनं थः काय्यात सदाचारी सुशिक्षित यायेत याःगु प्रयत्नया छगु घटना प्रसंग बी ।

अनाथपिण्डकया धात्थेंगु नां सुदत्त खः । नाथ मदुपिं अर्थात् टुहुरापिन्त पिण्ड अर्थात् जाप्ये चूलाका बीम्ह जुया वयागु नां हे अनाथपिण्डक जू वन । वया भगवान बुद्धप्रति तःसकं श्रद्धा दु, तर काय्म्हसिके भाव-भक्ति धयागु भ्याः हे मदु । वं धया खं मन्य वयागु नां काल खः ।

कालया थ्व स्वभावं अनाथपिण्डकयात साब चिन्ता जुल । थः काय्यात गय् याना विनित याये, गय् याना शिक्षित याये, गय् याना धर्मप्रेमी याये धयागु चिन्ता न्हचाबलें जुया च्वनीगु । छन्हु वया मती वन, ‘अदन्तं दमनं दानं’ अर्थात् न्हचाथें जाम्ह ज्ञां मदुम्हसित नं दानं त्याकेफु धाःगु जिं छाय् थ्व उपाय याना मस्वये ?’ थथ मती तया थः काय् कालयात सःता धाल, ‘बाबु, छ विहारे हूँ । अन वना छं अष्टशील छको पालन याना वःसा छंत दोछि दां बी ।’

दां कायेगु लोभे कालं न्यन, ‘धात्थें खः ला ?’

‘धात्थें खः ।’

थुगु कथं विहारे छको वना शील छको कया वःसा दोछि दां बीगु कबूल याके धुंका काल शील कायेत विहारे वन । विहारे शील काल । तर शील कया धर्म देशना न्यना चा काटे यायेमाः धयागु वया विचाः मवः । छथाय् ज्याछिंथाय् वना चच्छिं मस्तं दना द्यो तुइवं दना छें लिहाँ वल, छें थ्यनेवं बौम्हसिया म्हिगः बहनी मनःम्ह गबलें शील मकानिम्ह नये पित्यात ज्वी धका नयेगु हतपतं न्हचोने तया बिल । तर काय्म्हस्या धाःसा ध्यान हे मेथाय् । वं धाल, ‘जित म्हिगः दोछि दां बी धयागु मखुला, व निं हति, जि पित्याः मजूनि ।’ बौम्हसिनं दां बी ननिं न धका गुलि धाल । नःगु हे मखु । मायां ननिंन धाःगु खँया कालयात वास्ता मदु । दां हे माःगु जक खसैली स्वयां स्वये मफया दांप्वः हया न्हचोने तया बिल । काल कुमारं नं दांप्वः खःवगु ल्हातं ज्वना जःवगु ल्हातं भोजन यात ।

थथे काय् जूगु खनानं अनाथपिण्डक निराश मजू । हानं छन्हु वं थः काय्यात सःता धाल, ‘बाबु, छ हानं छको विहारे हूँ । वना यदि छं भगवान बहनी धर्म देशना याना बिज्याइगु धर्म-पद छत्वाःचा सयेका वल धाःसा छन्त हानं दोछि दां बी ।’

बौम्हसिनं थथे धागुलिं कालकुमार तःसकं लय्ताल । हानं विहारे वना धर्मोपदेश न्यनेत धर्मसभाय् फेतू वन ।

तर भगवान बुद्ध कालकुमार वःगु आशय व वयागु मनोभाव सीका वं छत्वा: हे धर्मोपदेश लुमंका तये मफइगु याना बिज्यात । थुखे कुमारं नं भगवानया उपदेश छत्वा: लुमंकेतु आपालं कोशिश यात । ध्यान बिया न्यन तर छत्वा: हे लुमंके मफु । च्वेयागु लुममन क्वेयागु लुमंके धका मती खँ ल्हाइ, तर लुमंके फइगु मखु । थथे प्रयत्न यायां दिक्क जुया आ:ला मजिल, बालाक हे ध्यान तया न्यने माल धका वया मती वन । वं एकचित्त याना न्यन न्यन्यं वहे धर्म-श्रवणया दृढ प्रभावं अज्ञान तना वन । श्रोतापत्ति फले प्रतिष्ठित जुल ।

कन्हे खुनु जुल । कालकुमार न्हापाथें व्वां व्वां याक:चा छें मव: । भगवान प्रमुख सकल भिक्षु संघपिं नापं व्वना श्रावस्ती थ:गु छें लिहाँ वल । न्हापा न्हापा जूसा बुद्ध प्रमुख भिक्षु संघ छें बिज्याना च्वंसां वास्ता मदुम्ह नमस्कार यायेगु श्रद्धा समेतं मदुम्ह थौं अथे व:गु, हानं व्वां याक:चा न्हापाथें मव:से भिक्षु संघ नापं व:गु अले हानं वया ख्वाले प्रसन्न भाव वया च्वंगु खना अनाथपिण्डिक महाजनया नुगले नं प्रसन्नतां जाल । थुखे कुमारया मती धा:सा, 'जिमि व्वां जित म्हीग म्हीगथें द्विच्छ, दां बी मह:सा ज्यू । भन्तेपिसं जित धाइ' धका खँ ल्हाना च्वन ।

अनाथपिण्डिक महाजनं बुद्ध प्रमुख भिक्षु संघयात व थ: काय्यात भोजन ल:ल्हाना बिल । कालकुमारं ननि मवा:से सुंक भोजन यात ।

सकसिया भोजन सिधयेका अनाथपिण्डिक महाजनं थ: काय्या स्वभाव बांलागु खना मधा:सा हे खुशि जुया दोछिया दां प्व: कया हल । हानं थ: काय्यागु न्हचोने तया व्युव्युं धाल, 'का पुता, छंगु दोछि, दां । गुगु छंत जिं विहारे वना शील पालन याना वल धा:सा बी धका धयागु ख: ।'

बौम्हसिनं थथे भगवान बुद्धया न्हचोने दां प्व: तये ह:गु खना काल कुमारयात त:सकं म्छालापुसे च्वना वल । वं तीसकं धाल, वा, जित थ्व दां मा:गु मखु ।'

तर महाजनं अथे धा:सां दां मयंकू । भन्तेपिनि न्हचोने जुया जक काये म्छा:गु जुइ । वया दां ला यइ हे तिनि धयागु वया विश्वास जुया च्वंगु ख: । दां धा:सा कालकुमारं का हे मका: । उकिं थ: काय्या ख्वा: प्रसन्नगुया कारण भगवान बुद्धयाके न्यन । हानं न्हापा दांया लोभं विहारे व:गु अले दां प्व: न्हचोने मत:तले न हे मन:गु खँ न्हचथना थौं दांया वास्ता हे मत:गु, अझ दां ना धालनं 'जिन म्वाल' धा:गु खँ नं न्हचथन ।

लिसले भगवान बुद्ध धया बिज्यात, 'महाजन, छं काय्यात चक्रवर्ती राज्य स्वया नं श्रेष्ठगु, देवलोक ब्रम्हलोकया श्री सम्पत्ति सिबे उत्तमगु श्रोतापत्ति मार्ग ज्ञान व फल प्राप्त जुल । आ: वयात थुजागु लौकिक धन सम्पत्ति मा:गु मखुत ।'

थ्व प्रसंगं सी दु, माँ-बौया कर्तव्य पाले याये धयागु अ:पु मजू । हानं काय्-म्हचाय्प्रति पुरे याये मा:गु पुरे याये थाकुगु कर्तव्यमध्ये इमित शिक्षित व विनीत यायेगु ख: । हीरा विना प्रयत्नं दइ मखु, वथें त:धंगु कर्तव्य पालन याये धयागु थाकु नं जु हे जुइ । साधारणत छम्ह छम्ह मस्त हुर्के यायेगुलि गुलि थाकु धयागु अनुभव भीके दइ, तर हुर्के याये सिबे इमिगु जीवन मंगलमयी जीवन जुइकेत शिक्षित व सुविनीत याये थाकु । अले थ्व थाकुगु नितानं कर्तव्य पालन जुइव कला: काय्-म्हचाय्या

जीवन जक मंगलमयी जुइ मखु, छायाधाःसा कलाः काय्-म्हचाय्या जीवन कल्याणप्रद मंगलमय
जुइव माँ-बौया जीवन अथें मंगलमय जुइ ।

१३. भिंस्वंगू मङ्गल

अनाकुला च कम्मन्ता

आकुल मजुइगु ज्या यायेगु

‘आकुल’ या अर्थ मानसिक ब्याकुलता नाप लिक्क ला: वंसां आकुल जुइ म्वा:गु ज्या यायेगुया अर्थ लिसे तुं स्वाना वया च्वंगुलिं थ्वया अर्थ ‘गडबड’ व ‘कलंक बिघ्न बाधा’ नाप सम्पन्धित ख: । उकिं आकुल हीनगु अथवा अन्+आकुलगु ज्या यायेगुया अर्थ गडबड मजुइगु वा कलंक बिघ्न बाधा रहितगु ज्या यायेगु मंगल धयागु जूवनी । आ: विचा: याये मा:गु खँ ख: व गडबड व बिघ्न बाधा रहितगु ज्या धयागु छु ज्या ? निसन्देह थ्व ज्या थन थ्व लोके नं दु:ख जुइ मखुगु, निगु लोकेसं सुख जुइगु कुशल कार्य हे ख: । उकिं थ्व गडबड व बिघ्न बाधा मजुगुया परिधि थ्व जन्म छगुली जक सिमित्त मजू । थ्वया वास्तविक सम्बन्ध पाप पुण्य नाप नाप । अथे नं क्वे ‘अनवज्जानि कम्मनि एतं मंगल मुत्तमं’ धयागु गुगु मंगल दु, पाखे ध्यान तयेबले ‘अनाकुला च’ या तात्पर्य थ:गु मनयात सुख मदयेका तइगु थ:गु नुग:चुं विरोध याइगु मखुगु ज्या-खँ मयायेगु धयागु जूवं । धात्थें ख: मनूखं थ:गु हे नैतिकतां खाखा त्याइगु दुराचरण जक तोते फुसां वया जीवन धाथें मंगलप्रद जुइ । छाया:सा मानसिक शक्तियात हचाबलें जागृत याना स्वच्छयाना तयेत मानसिक प्रसन्नता व प्रफुल्लताया त:धंगु जरुरत दु । गबले मनूया पाखें आकुलता जन्म ज्या याइ, स्वत: हे मानसिक प्रसन्नता व प्रफुल्लता तना तना वनी । मनूखं थुजागु चिकचा धंगु ज्या नं याये मज्यू, गुगु ज्या यायेव विज्ञ मनूखं वयात दोष वी । अझ उलिजक मखु थ:गु विवेक-विरुद्धगु ज्या तोता तोतावं यंकेगु मनूखं मनूया थ:गु उन्नति यायेगु ख: । थ्व मंगल या उदाहरणार्थ छपु बाखं वी :-

वाराणसी देशे ब्रम्हदत्तं राज्ययाना च्वन ।^१ छम्ह दरिद्रम्ह मनुखं सीम्ह छुं छम्ह ज्वना पसलेया भौचित वी यन । वयात थुकिं छगू काकणी^२ दां दत्त । व दामं साख: न्यात । नापं छग: थले ल: ज्वना जंगल सिथे च्वं वन । जंगलं व:पिं गथुतयेसं वयाके च्वंगु साख: नया ल: त्वन । हानं वयात स्वां छम्हू छम्हू विया वन । उम्ह दरिद्रम्ह मनुखं व स्वां बजारे मिया व:गु ध्येवां अथे हे साख: व ल: ज्वना जंगल सिथे च्वं वनेगु याना च्वन । हानं थ्व हे कुतलं वयाके याकनं हे च्यागु कार्षापण दत्त । छन्हु त:सकं वा फय् वया सिमा स्वांमा क्व:दल+कच्चा किचा तोदुल । गथुतयें व चीकेत थाकु चाया च्वन । अबले हे वं वना धाल, ‘यदि थ्व चीका फुकं कायेगु ख:सा जिं चीका वी ।’ गथुत थ्व खँ माने जुल । वं म्हिता च्वंपिं मस्त व्वना हया फुक चीका यंकल । मचातयेत साख: नका ल: त्वंकल । अले हानं व सिं टुक्रा, भारपात, ल: आदि छम्ह छुसि माला च्वंम्ह कुम्हायात विया उलि पूंजी दयेकल कि नगद भिंखुगू कार्षापण व न्याग: तत:गोगु चाथलया थुवा:जुल । वं थ्व हे लँपु ज्वना शरबत मीगुथें यायां च्वन । घाँयल: वइपिंत नं इले छिमिके छुं काये धका धया ल: त्वंका च्वन । थुखे छन्हु स्थलपथ कर्मिक (थल मार्गया राज कर्मचारी) व छम्ह जलपथ कर्मिक (जलमार्गया राजकर्मचारी) नाप पासा दयेकल । हानं छन्हु स्थलपथ कर्मिक पाखें वं सिल, व नगरे सल:या व्यापारित न्यास: सल ज्वना वइगु दु । बस अले छु मानि ? वं जंगलया सिथे साख: नका ल: त्वंका त:पिं न्यास: म्हसिके घाँय काल, हानं वयागु घाँय मी मधुंतले इपिं खने दयेक मवयेगु आब्रह यात । थ:गु घाँय मा:थाय् थ्यंका तल । व्यापारीतये सलयात घाँय हथाय् जुया च्वंगु । वं फुक्क घाँय दोच्छि कार्षापणं मिल ।

छुं दिं लिपा वया मेम्ह पासा जलपथ कर्मिक पाखें सिल, पतन बन्दरगाहे यक्व डुंगात वल । वं थुकीयात तःधंगु मौका भापाः च्यागू कार्षापणं सुसज्जित रथ छगू बालं काल । अले माभितयेत न्हापां हे अंगु छपाः बय्ना बिया तल ।

१. चुल्लसेट्ठ जातक (४), २. छगू काकणी छगू कार्षापणया च्याब्बे छव्व

वाराणसीया सच्छिम्ह व्यापारित वल । इमित धाल, 'थन इमित सामान दइ मखु, फुक्क डुंगाया बय्ना बिया तये धुंकल, सामानया नितिं नं खँ कोछिना तये धुंकल ।' व्यापारीतयेत थः व्यापार मयासें वनेगुली आपालं हानि । उकिं म्हतिं द्वःच्छि द्वःच्छि बिया डुंगाया भागीदार जुल । हानं द्वच्छि द्वच्छि बिया मालसामान थःथः भाग माक्व न्याये दयेकल । थुकथं व दरिद्रम्ह मनू निगु लाख दांया मालिक जुल । लिपा चुल्लक महासेठीया म्हचाय्नाप व्याहा याना आपालं धनसम्पत्तिया थुवाः नं जुल ।

वस्तुतः थ्व बाखंया सार धैर्य तथा ज्ञानं गाका कुतः यायेगुया फल सइ धयागु खः । हानं थुजागु ज्या यायेगु हे परोक्ष कथं आकुल मजुइगु ज्या यायेगु धयागु जू वं । केवल आकुल व्याकुलता हया भावे वा अभावे ल्हाः प्वःचिना च्वने सिबे आकुल व्याकुलतायात छखे चीका कुतः यायेगुलिं हे जीवने मंगल जुइ ।

Dhamma.Digital

१४. भिंप्यंगु मङ्गल

दानञ्च

दान यायेगु नं

‘दान’ या अर्थ ‘त्याग’ खः । तर दान धायेबले छुं पदार्थ व्युगु भाव अप्वः खने दः वःसा त्याग धायेबले छुं मखुगु स्वभाव तोतूगु भाव नं खने दः वः । अर्थात् दानया ल्यूल्यू हे दान ग्राहक वइथें त्यागया ल्यूल्यू वइ मखु । अथे नं निगू शब्दे नं गुगु उदारता खने दु, उकिं धाः दानया वा त्यागया तात्पर्य नुगः तःकू यायेगु खः । चकंगु नुगलं चकंगु नुगःपिंत बीगु सहयोग हे शास्ताया आज्ञाय् श्रेष्ठ खः । कारण थुकिं छखें विशुद्ध धार्मिकपिनि आवश्यकता पुरे जुइ मेखें अनुचरपिनि पाखें थः आदर्श व्यक्तिपिनि प्रति कर्तव्य पुरे जुइ । थ्व हे पुण्य खः । मुनीगु प्रवृत्ति तंसा च्वंवीगु त्याग श्रेष्ठं पुण्यमय त्याग मखु । दानपति माघया सुयात बीगु दान श्रेष्ठ जुइ धयागु खँ या लिसले तृष्णा रहितपिंत बीगु हे श्रेष्ठ सिद्ध जुया च्वंगु **दु ।^१** दान ग्राहक ब्राम्हण जातिया नं पतन अबले जुल, गुबले पवित्र आचरणयात थःपिनि निधि समभे जुइ मफुत । सा, लासा, वस्त्र, अलंकृत मिसात, बुटा दुगु रथ, धन-धान्य सम्पन्न भव्य भवन ब्राम्हणपिंत धनया रुपे गन प्राप्त जुल, अबलेनिसें तृष्णा वृद्धि जुल, अले दक्षिणया लोभे त्याग नं करं क्यंका याकः **वन ।^२** बुद्धं थः अनुचर भिक्षुपिंत दाने सम्मिलित जुइगु उपदेश बिया बिज्याइ, नाप नापं नयेगुली मात्राछि ज्ञान दुम्हसित मारं संके फइ मखु, थथे मदुम्हसत बःमलागु सिमायात फसं कोथलीथें कोथली धका नं धया बिज्यागु **दु ।^३** त्यागीपिनि धन द्रव्य मखु श्रद्धा, शील, ऱ्ही, त्राश, श्रुतज्ञान, त्याग व प्रज्ञा **खः ।^१** उकिं सन्तुष्ट जुइगुथे जाःगु तःधंगु धन मेगु **मदु^३** धयागु खँ दान बीम्हसिया नितिं नं दान काइम्हसिया नितिं नं सार्थक जुइमाः । अले हे त्यागीपिनि अल्प आवश्यकता पुरे याना बीगु गृहस्थ पक्षया आदर्श पुरे जुइ, नाप नापं त्यागीपिन्त आदर्श पक्ष नं तया तइ । आदर्श व अनुगमनया संतुलन बांलाक च्वनी । पिण्डपात्रं थःगु निर्वाह याइम्ह सुं मेपिनि पोषण मयाइम्ह शान्त व स्मृतिमान भिक्षु खना देवतापिंत नं **स्पृहा जुइ ।^३** छायाःसा बुंया दोष घाँय् खः, मनया दोष राग, द्वेष व मोह खः । उकिं राग, द्वेष व मोह रहितपिंत बीगु दान (घाँय् मदुगु बुइं पीगु पुसाथें) महाफलदायी **जुइ ।^५**

१. माघसुत्त (सु. नि.)

२. ब्राम्हणधम्मिक सुत्र (सु. नि.)

३. धम्मपद (गाथा ७, ८)

दान निगू प्रकारया दु, छगू भौतिक दान मेगु धर्म **दान ।^५** अःपुक तोता छवये मफुगु निगू आशा लाभया आशा व जीवनया आशा (भवतृष्णा) तोता छवयेगु कुःतया लें वनेत हे दान छपु तुताथें जाःगु भरोसा खः । उकिं हे दान यायबले दानया न्हचो, दानया इले अले दान याये धुंका मन चक्कंकेगु तःधंगु जरुरत दु । थुकीयात स्वंगू चेतना धाइ । न्हापांया चेतना स्यंका दान यायेमा फल अथवा दान याये धुंकाया चेतना स्यंकाया प्रतिफल पाइ । कूशकुमारया^६ विरूपता न्हापाया चेतना स्यंगुया प्रतिफल खःसा कोसिय सेठयाथें^७ दया नं उपभोग याये मफुगु लिपाया चेतना स्यंगुया प्रतिफल खः ।

१. अंगुत्तर निकाय २. धम्मपद (२०४) ३. उदान (३.७)

४. धम्मपद (३५६-३५८) ५. अंगुत्तर निकाय ६. कूशजातक (५३१)

७. इल्लीसजातक (७८)

बोधिसत्त्वपिनि चरित्र स्वःसा सम्पूर्ण बुद्धत्वया पूर्णता प्राप्त यायेत याइगु कुतलं दान वा त्याग सर्वप्रथम खः । केवल व्यक्तिगत अतिसंग्रह प्रवृत्ति दुने च्वंम्ह परया सेवाय् न्याय याः वनेगु असम्भव । थः कतःया दुर्गम हाकुगुं पुलाः मवंतले सेवाया माथं वंगु समतल सममैत्री समप्रेमया भावे थ्यंकः वने फइ मखु । बोधिसत्त्व प्रवृत्तिं राज्यशन कया नं उकी अनुरक्त मजुसे सेवाय् तल्लीन जुइ । अथे नं मखुसा कम से कम वृद्धावस्थाय् राज्य त्याग यायेगु ल्वःमंका मच्चं^८ धन सम्पत्तिया विपुलताया मालिक जातकीय भावे जुजु खः । जुजुपिनि श्रेष्ठी न दकसिबे श्रेष्ठम्ह जुजु चक्रवर्ती जुइ । चक्रवता न दान व्यु धयागु आदर्श क्यना च्वनी^९— थ्व हे धनया राशी व्यक्तियात सुखया निसारया व समस्तीगत कल्याणया सारता क्यना तःगुया चरम अभिव्यक्ति धाःसां ज्यू । परया नितिं स्वत्वया उत्सर्ग वा बलिदानया चरम आदर्श जातकीय घटनाय् खराचां थःगु प्राण उत्सर्ग याःगु^३ नागं थःगु प्राण त्याग याःगु^३ प्रसंगे खनी ।

दान स्वर्गया स्वहाने खः, कारण संकुचित प्रवृत्तियात तोतेगु हे देवत्व प्राप्त यायेगु कुतः खः । कंजूस देवालोके वनी मखु । उकिं दानया अथवा थःगु जिगु जिगु धयागु मतिनायात त्याका वनेगु कुतले बोधिसत्त्वं थःम्ह मंगल किसि,^४ जहान, काय्-म्हचाय्^५ थःगु मिखा^६ व मणि^७ अभ् थःगु शरीरया ला^८ तकं त्याग याना विज्यात ।

दानं दुर्गतिया लँपु तिना बी, कारण त्यागे चक्कंगु चित्त जक दु । उकिं त्यागया अर्थ तृष्णाया निर्मूल यायेगु खः । त्यागया ल्यूने अप्वः प्यपुनीगु तृष्णामय त्याग श्रेष्ठ त्याग मखु ।^९ तृष्णाया ज्या मचायेक हचेका दुःखया पर्वत गगं यंका दुःखया पर्व च्वकां संतापया गाले कुरकेगु जक खः, त्यागया ज्या भ्भं याउंके पुण्यया पर्वत गगं यंका अनं थःत हे तकं फय्थें याउंका सरल याना तिन्हुया स्वर्ग छ्वयेगु खः । तृष्णाया हाय् हे राग, द्वेष व मोहया कचा चुलि जाइ । त्यागया ज्या थ्व हे तृष्णा-वृक्ष पालेत पा जुया बीगु खः ।^{१०} गुगु ज्या यायेगु मनूयात ल्वः । मतयात ल्वःगु ज्या हे वयागु वास्तविक सौन्दर्य खः । सौन्दर्यया साधन हे तिसा खः उकिं दानथें जागु तिसा मेगु मदु । थ्व आदर्शमय तिसां तीकेत जातकीय प्रयत्न साव जागरुक जू । उकिं दानया आदर्श उदाहरण रुपे बाखंत यक्व यक्व दु । दान पारमिता दान उपपारमिता व दानपरमत्थपारमिता फुक्कं हे मुक्कं थुकीया नितिं बाखं खः । अय्न् उदाहरणया नितिं छपु कठीन दानया प्रसंग थन बी ।

१. महासुदस्सनजातक (९५) २. ससजातक (३१६) ३. संखपालजातक (५२४)

४. कुरुधम्मजातक (२७६) ५. विस्सन्तरजातक (५४७) ६. सिविजातक (४९९)

७. नेपाःया मणिचूडजातक ८. नेपाःया महासत्वजातक ९. अकित्तिजातक (४८०)

१०. खण्डहालजातक (५४२)

खँ बुद्धकालीन समययागु खः । थ्व हे समये छम्ह तःसकं दरिद्रम्ह ब्राम्हण दु । व गपायूसकं दरिद्र धाःसा ब्राम्हणया छँ वस्त्रया नामं छपु धोती सिबे मद्दु । कलाःम्ह पिहाँ वनीबले भातम्ह नांगां च्वनेमाः, भातम्ह पिहाँ वनेबले कलाःम्ह नांगां च्वनेमाः ।

छन्हु भगवान बुद्ध धर्म देशना याना विज्याइगु खँ त्वाः त्वाले वया नाय्खिं च्वयेक वल । थ्व सः न्यना इमि निम्हे खँ जुल, भीसं नं छको बाखं न्य वने । तर वनेगु गथे ? धोती ला छपु जक दु । उकिं निम्हं वने मछिना ई दिनबले ब्राम्हणनिं बाखं न्य वने धका वन । ब्राम्हण छँ च्वं च्वन । बाखं न्यन्यं सन्ध्याया ई जूबले ब्राम्हणनिं छँ लिहाँ वल । अले ब्राम्हण वहे कलाःम्हसिनं सारियाना वंगु कापः हे धोति याना बुद्धया उपदेश न्यं वन । बुद्ध उपदेश विया विज्यागु धाःसा दान यायेगु विषये जुया च्वन । बाखं न्यलिसे नुगः चक्कंकेमाः, नुगः कय्कुंकेव दरिद्र जुइ धयागु खं वया नुगले भ्वाभ्वां सुल । वयाके थःगु दरिद्रताया दुख ला द हे दुगु जुल । वयात त्याग यायेगु मन जुल । त्याग याना थः दरिद्रतां मुक्त जुइगु इच्छा जुल । तर यायेगु छु ? गुलि गुलि बाखं न्यन, उलि उलि वया ममें दित । अले वं थःगु छपु मात्रगु धोति त्याग यायेत स्वत । तर हानं वया मती वन, थ्व नं त्याग यायेव जिं छुकिं पुने । थःगु लज्जा गय् याना तोपुइ ? ब्राम्हणं थःगु त्याग-प्रवृत्ति हानं छको नुगले प्वःचिना सुंके च्वनं । बुद्धया उपदेश न्यनावं च्वन । हानं वया बि मजिल, थ्व हे धोति जूसां दान बी माल धका मती वन । छाय्धाःसा न्हापा जिं सुयातं छुं मविया हे जि थुलि दीन जुल । सुयातं गबलें छुं बी मसःम्हसित हे गबलें सुनानं छुं बी हइ मखुगु धयागु थुल । वया नुगले दित । धोति तोतेत स्वत तर हानं मती वन, 'ई थ्व नं दान यायेव जिं छु पुने, जिमि छँ जहानं छु पुनी ?' थुकथं वं हानं थःगु नुगःयात थम्हं तुं ल्हाते प्वःचीगु स्वत । बाखं न्यना हे च्वन । वया नुगले हानं भ्वांभ्वां सुल । वया विवेक थाराथारा न्हल । वया त्याग-प्रवृत्ति बुलबुलं थहाँ वल । वं वाकूछित । वाथाइथिं दन । धोति तोया खतं भगवानया चरणे वां छवत । व थःगु द्वन्द्या विजया उल्लासे तिंतिं न्हल वं चिच्चे दना धाल 'जि त्यात, जि त्यात, जि त्यात ।' त्यागया बाखं न्यनाच्चपिं सम्पत्तिया थुवाःत, गुपिसं वयाग मानसिक द्वन्द मखं, फुक्क आश्चर्य चाल । तर तथागत, वसपोलं थःगु प्रज्ञाबलं वें थें विजय उल्लासे 'जि त्यात, जि त्यात' धका हाःम्ह ब्राम्हणयात खंका वयात अनुमोदन याना विज्यात । बुद्ध धया विज्यात, 'व धात्थें त्यात खः ।' धात्थें व त्यात खः, थःगु छपु जकगु धोतियात नं वांछ्वया वं बीमा मनुखं धयागु थुइकल । धात्थें व त्यात खः, उलिमछि परिषद्या विच्चे उलिमछि धर्मश्रवण याना च्वपिं मध्ये सुनानं छँ भखारि सन्दुखे तिसा-वस, दया नं छुं दान याये मफु, त्याग याये मफु, थःगु हे पुचले व ब्राम्हणथें दरिद्र दया नं खंके मफु, इमिगु उदारता दने मफु, तर ब्राम्हणं थः दकले सकले दरिद्र जुया नं दकले सकले पूज्यम्ह श्रेष्ठम्ह तथागत सम्यक् सम्बुद्धयात थःगु छपु जकगु धोति दान यात । वयागु व विजय थःगु हे विजय खः, वयागु व विजय व हे धर्मसभाय् दुम्ह जुजुया विपुलता व उदारतायात नं पराजय याःगु विजय खः । कारण वयागु स्तुती व खना प्रसन्न जुया जुजुं वयात प्रत्येक वस्तु प्यता प्यता विल । गुगु जुजुया थ्व त्यागयात नं अभ् व ब्राम्हणं भगवानया श्री चरणे समर्पित यात । वं धात्थें त्यागयात म्हसीकल, उकिं वं दुष्कर त्याग याये फत ।

थ्व प्रसंगं सी दु, त्याग धयागु छु खः । त्यागया लक्ष्य गन खः ? लोभ जनित त्याग धात्थेंगु त्याग मखु । उकिं विशुद्ध त्याग धयागु दयेके ला था हे थाकु । अभ् दुगुली छुं कत्ताया बीगु उदार

मनोवृत्ति तर्कं न्हचाम्हसिकें मद्दु । अनाथपिण्डक दानया कारणं गुलि प्रसिद्ध तर वया जहानपिनि नां
 तर्कं गनं खने मद्दु, वथें महाउपासिका विशाखा गुलि प्रख्यात तर वया भातया नां हे जक माःसा
 बौद्धग्रन्थे लू । उकिं त्याग यायेगु मंगल कार्य साव हे साधारणथें च्वनानं उदारतायात थः नाला थःगु
 जीवन मंगलमय याये अःपु मजू धयागु नं स्पष्ट सी दु ।

१५. भिन्न्यागूगु मङ्गल

धम्मचरिया च

धर्मचर्या यायेगु नं

‘धम्म’ शब्दया संस्कृत पर्यायवाची शब्द ‘धर्म’ खः । नेपाल भाषा भाषीया नितिं बोधगम्य शब्द नं थ्व हे खः । धर्मया शब्दकोष अर्थ कनी, व ज्या गुगु यायेवं याःमहसिया थुगु लोके अभ्युदय जुइ हानं परलोके मोक्ष प्राप्ति जुइ ।^१ थ्व शब्दार्थ ‘धर्म’ व ‘धम्म’ या समभाव कथं, वरु शतं दु थ्वया दुने वःगु ‘मोक्ष’ बौद्ध-दर्शन कथं ‘निर्वाण’ जुइमाः । ‘चरिया’ या अर्थ ‘चर्या’ खः । उकिं ‘धम्मचरिया’ या अर्थ ‘धर्माचरण’ सिबे ‘धर्म चर्या’ नाप लिक्क लाः वं । आचरण शब्द सिबे चर्या शब्दे प्रतिज्ञाया व विशुद्धताया दृढतायागु ध्वनी दु । ‘आचरण’ या अर्थ ज्या-खँ जक खः, ‘चर्या’ या अर्थ भिंगु ज्या-खँ यायां वनेगु खः । ‘धर्म’ अर्थात् भिंगु ज्या खँ गुजागुले ? थुकीया लिसः भीत ‘धम्मपद’ सफलं नं कं, सफूया नामं नं कं । उकिं धर्मचर्या वा धर्माचरण गुजागुयात धाइ धयागुया लिसः ‘धम्मपद’^२ या छपु छपु दतले गाथा खः, अथवा दक्व फुक्कं गाथात खः । भगवान बुद्ध देशना याना दिना विज्यायेवं भिक्षुपिसं न्यनी ‘भगवन्, थ्व छु धर्मपरियाय खः ?’ थुकिं धाइ, बुद्धया उपदेश हे धर्म खः । धर्मया अध्ययन, मनन व परिपालन मंगल कार्य खः । धर्मया अर्थ थुकथं व्यापक जुया नितिं हे मभिं प्रतिक्रिया मवइगु कथंया भिंगु ज्या-खँ फुक्कं धर्म खः । बुद्धया समये थुकथं तक धर्मया विकृत अर्थ व धारणा दु, लखे, मी, धने, पहले, जन्मजः कारणे (जाती) धर्म दया बुद्धं न्हचागुं कारणया हेतु कार्यता हे धर्म धया शुक्ल धर्म व कृष्ण धर्म धका थःगु ‘धर्म’ शब्दया अलग अस्तित्व प्रतिस्थापित याना विज्यात । शुक्ल धर्म व खः, गुकी

दु । धर्मया अर्थ गनं थुलि गम्भीर जुया नं व्यापकताया कारणं गनं सरलतम नं जू । छायाःसा शरीर व मन प्रति माःगु ज्या यायेगु नं साधारण अर्थ खः । भिक्षुपिनि व गृहस्थपिनि नितिं धर्म नं थजागु हे जक जुइ । इले भिक्षाटन यायेगु, चीवर हीगु व छीगु उपासकोपासिकापिनि धर्म मखु, वथें ज्ञातृबन्धुयात नसा त्वंसां संग्रह यायेगु पाहाँ जुयाथाय् प्रति पाहाँ यायेगु भिक्षु भिक्षुणीपिनि धर्म मखु । अले भिक्षुपिनि नितिं तःधंगु चर्या धर्म रूप, शब्द, गन्ध, रस व स्पर्श तृष्णा तोतेगु जूसा गृहस्थपिनि नितिं तःधना नं छखे भिक्षुपिंतथे तुं करं कयंगु मखु । छायाःसा प्राणी हिंसा मयायेगु, मयाकेगु नितिं वचं बीगु, मख्वीगु, ख्वीत अनुमति मवीगु, हचाउंक च्याःगु कोयला गाःथें भालपा परस्त्री वा परपुरुष गमनं लिचिलेगु, लिचीकेगु, अथें वा पुचले छें वा न्यायया न्हचोने मखुगु खँ मल्हायेगु, यायेगु नितिं वचं मवीगु, मद्यपान मयायेगु, मयाकेगु यायेगु नितिं वचं मवीगु गृहस्थ धर्म खः ।^३ उकिं धर्म व खः गुकीया अभ्यास सुख हे जक जुइ ।^३ हानं थ्व सुखया परिधि थ्व जन्म जक सिमीत मखया उकिं धर्म चर्याय अर्थ सचरित्रवान जुइगुया तहलं नं च्वे लाः व । द्योगु न्हचोनेया हिंसां चरित्रवान मनूयात छुं कलंकित याइमखु । तर बुद्धधर्म मयासें तोती मखु । उकिं बौद्ध-दर्शन केवल मनूया नितिं मात्रगु आचार-शास्त्र नं मखु । कठोर चरित्र, थःथें कतः खने मसःगु मनोवृत्तिं व्यक्तिया नितिं वा समस्तिया नितिं व्यक्ति वा समस्तियात क्वत्यलेत, पीडित यायेत शोषण यायेत ज्या छिंगु लँपु याउँक लुइकी । उकिं ‘धम्मचरिया च’ या अर्थ चिकुलां मि कुनेगु छु शरीर प्रति धर्म जूसां तछलां शरीरप्रति अधर्म जुइगु अथवा तछलां ख्वाउँक लखे दुनेगु शरीर प्रति धर्म जूसां चिकुलां शरीर प्रति अधर्म

जुइगुथेंजाःगु ऋतुत कारणं पाइगु अथवा वथें देशगत कारणं पाइगु धर्म जक थ्वया अर्थ मखु । थ्वया परिवेष्ठित धात्थेंगु अर्थ दान, शील व भावनाया अभिवृद्धि याना यंकेगु खः । दान अथवा त्याग उदारता व प्रेमया प्रतीक खः, शील आचरण विशुद्धताया चिं खः, अले भावना मन भिंकेगु उद्देश्य उद्यत स्वभावया उदाहरण खः । धर्म चर्या याःम्ह मनू थन नं आनन्दित जुइ, मरणं लिपा नं आनन्दित जुइ । नमुनाया निंतिं छपु बाखं बी ।

१. संस्कृत-शब्दार्थ-कौस्तुभ, २. सुत्तपिटक खुद्दकनिकाय अन्तरगत निगूगु सफू

१. धम्मिक सुत्त (सु.नि.) २. आलवक सुत्त (सु. नि.)

खं बुद्धकालीन समययागु खः ।^१ श्रावस्ती छम्ह उपासक दु- साब श्रद्धा दुम्ह । नीन्याद्वः श्रावस्तीया उपासकपिं मध्ये व साब श्रद्धालु । वया न्हेम्ह काय्पिं व न्हेम्ह म्हचाय्पिं दु । वं थः नापं थः सन्तानयात नं दान शीलादी चर्याय् तया तल । थः भिंप्यम्ह मस्त व थःपिनि निम्हसिया ल्याख भिंखुपु सलाक यवागु भोजनादि दान वीगु कार्य यायां संसारया जन्मगत कारण वा स्वभाव कथं उम्ह श्रद्धालुयात रोग जुल । तःसकं ल्वय् जुसेलि उम्ह उपासकं धर्म कथा न्यनेगु इच्छा यात । भिक्षुपिं नं उम्ह उपासकया श्रद्धा इच्छा अनुसारं विज्याना उपासकया हे तुं इच्छानुसार वयात यःगु न्यना 'सतिपट्ठान' सूत्र पाठ वसपोलपिसं याना विज्यात ।

१. धम्मपद अट्ठकथा (११)

उगु समये देवलोकं स्वर्ग विमान ज्वना वया वयात सःता च्वन । विमाने देवतापिं बाजिं बाजिं हाला च्वंगुलिं दिक्क जुया वं लिसः बिल, 'थन च्वना हाला च्वने मत्य हूँ, विज्याहूँ ।' उपासकं थथे जक धायेवं भिक्षुपिनि मती थ्वया न्यने मयेल धका भालपा दना विज्यात । काय् म्हचाय्पिनि मने दुःख जुल । छायाधाःसा इमिसं विचाः यात, 'जिमि अबुया न्हापा धम्मपदया श्रवण गुलि यः, तर थौं अन्तिम समये थ्व न्यने मयेल । पाठ यानाविज्याःपिं भन्तेपिंत समेतं म्वाल, न्यने मयेल धका धाल । थ्व लोके मरण दुःख धयागु साब हे प्रबल खनि, साब हे भयंकर खनि ।' तर पलख लिपा उपासकयात होश दया वसेलि वं काये म्हचाय्पिंके न्यन, 'भन्तेपिं गन विज्यात ? छिमि खाः छाया ख्युंया च्वन ?'

थुकीया लिसः वृत्तान्त विन्ति यासेलि हानं उम्ह उपासकं धाल, 'जिं ला भन्तेपिंत न्यने मजीक हाला च्वने मत्य, विज्याहूँ धयागु मखु । जिं ला जित विमान ज्वना स्वर्गे थन जिमिथाय् वा धका हाला च्वंपिंत धकाले अथे धया ।' हानं थथे धाये धुंका विमान मखंपिंत विमान खंका बीया निंतिं स्वांमाः, छमाः कया तुषित देवलोकया विमाने लायेमा धका प्रतिज्ञा याना वांछवत । स्वांमाः वना विमानया घःचाले तःक्यना च्वन । अन सकसिनं स्वांमा आकसे थाना च्वंगु जक खन, विमाने यःगाना च्वंगु मखं ।

थथे थः वनेगु विमान ल्यये धुंका उम्ह श्रद्धालु उपासकं थः काय् म्हचाय्पिंत धर्मानुसार चर्या यायेगु उपदेश बिया देहत्याग याना स्वर्गलोके वन ।

थुखे भगवान बुद्धं नं बिच्चे दिना वःपिं भिक्षुपिंत थुगु लोके नं थन थःथितिपिं नापं आनन्दपूर्वकं जीवनं हना हानं थनं वना अनं नं आनन्दपूर्वकं हंम्ह उपासकया प्रसंगं कया आज्ञा जुया विज्यात, 'भिक्षुपिं धर्मं चर्याय् अप्रमादीपिं न्हचाथाय् नं आनन्दं विहारं याना च्वनी चाहे इपिं गृहस्थं जुइमा, चाहे भिक्षुपिं । छायाधाःसा धार्मिकं व्यक्तियात थनं नं आनन्दं जुइ, लिपा नं आनन्दं जुइ, लिपा लिपा नं आनन्दं जुइ । थःहं यानागु धर्मं चर्या खना व थनं नं आनन्दितं जुइ, उकीया फलं खना लिपा भं हर्षितं व आनन्दितं जुया च्वनी ।

प्रस्तुतं बाखँ धर्मं चर्या निखें आनन्दं जुइगुया दसु खः । थनं आनन्दं जुइगु गुकथं थुकीया व्याख्या शब्दं सिवे थःथः अनुभवं भीतं अप्वः कं । गबलें छुं द्वनेव स्यनेव भीके दया वइगु आशंका, भयं व ग्लानिया संकोचता पहः व छुं मद्रंगु ज्याया उन्मुक्तं, निर्भयभावं व प्रसन्नं प्रफुल्लता छायाधाःसा न्हचाम्हसिया जीवने अप्वः भति दु । उकिं थनं थुगु जन्मे नं अथे आशंका, भयं व ग्लानिया संकोचता तनीगु लिपाया जन्मे तकं थुकीया प्रभावं मथीगु धर्मचर्या यायेगु निसन्देहं तःधंगु मंगलं खः । गुगु मंगलया सुवालं थ्व जन्मया सरालं बचे याना लिपा तकं हितं व कल्याणं सुखं व शान्तिं वी ।

१६. भिंखुगू मङ्गल

आतकानञ्च सङ्ग्रहो

थःथितिपिंत संग्रह यायेगु

‘आतकानञ्च’ थःथितिपिंत ‘सङ्ग्रहो’ संग्रह यायेगु अथवा ब्वनेगु निगू शब्दया थ्व मंगले दकसिवे न्हापां ‘थः थिति’ शब्द विषये धाःसा थःथितिया न्हापांगु सम्बन्ध हि नाप खः, अले मन नाप खः । काग्र व म्हचाय्या सम्बन्ध अबु व मां नापं हि लिसे खःसा छय् व छुइया सम्बन्ध हि व मन नाप स्वाःवनी । छायाःसा यौन सम्बन्धे हिया सम्बन्धी तापाइ । कायं भौमचा हइ, म्हचाय्मचां गनं थः नाः वनी । तः केहें, काय्, म्हचाय्, छय्-छुई, म्हचाय्मचा भिनामचाया सम्बन्ध भीत थःथिति धयागु हे हि व मनया सम्बन्ध खः धका धाःसा पासा भाइ व त्वाः वाःया अथवा जातीय देशीय मनू तयेत तर्क विशुद्ध मनया जक सम्बन्ध खः धका नं धाः । उकिं गनं गनं स्वगू प्रकारया बन्धुपिं क्यना तःगु दु, आत्म-बन्धु, पितृ-बन्धु । मनू थः याकचा च्वना म्वाये मफु, उकिं स्वभावत हे वयात बन्धु वा थः माः । व आत्माभिव्यक्ति विना म्वाये मफु, व विश्वास आधार विना म्वाये मफु । उकिं हे गनं गनं विश्वास हे श्रेष्ठ बन्धु खः^१ धका धया तल । ‘सङ्ग्रह’ या अर्थ दुगु सम्बन्धया ममता व सुख मतंकेया निंतिं कर्तव्य पालन यायेगु खः । सङ्ग्रहया अर्थ ‘ब्वनेगु’ सिवे च्वे लाः । कारण ‘ब्वनेगु’ धयागु नख चखलं करं क्यंगुया ल्यूने जक लाः । तर थन संग्रह तात्पर्यया अर्थ निश्चित इले बिले नके-त्वंकेगुली जक पुरे जुइ मखु । माःबले माःथे उपकारया ल्यूने प्रत्युपकार यायेगु अथवा कर्तव्य भालपा फुगु सेवाया सहयोग सहायता वीगु हे संग्रह यायेगु खः । गुगु ज्यां थःगु बन्धुत्वया सम्बन्धं थःत नं मंगल याइ, थःथितिपिन्त नं मंगल याइ ।

१. धम्मपद (२०४)

मनूया महानता वयागु थःथिति भावया विस्तृतताय् निर्भर जू । गुलि गुलि मनू च्वे थहाँ वनी, उलि उलि वं थः बन्धुवर्ग अप्ठःसित खनी । गुलि गुलि संकुचित मनोवृत्ति तोता छवइ, उलि उलि मित्रता व परिचितताया परिधि चक्कना वनी । थुकीया अर्थ अय् धका थ्व मखु, वं थःगु महानताय् लिक्कया बन्धुत्व लोमंकी । बुद्धं संसारयात हे थः नाला बिज्यात, अथे नं थः माँ, थः परिवार, थः जाति, थः देशयात ल्वमंका विमज्याः । बुद्धं संसारया निंतिं जातिभेद, वर्णभेद, वर्गभेद, देशभेद, भाषाभेद आदि छुं छुं प्रकारया परिधि मतसे धर्म प्रचार याना बिज्यात, नाप नापं थः माँ महामाया देवीयात धर्मोपदेश संग्रह यायेत तुषित भुवने नं बिज्यात, जुजु शुद्धोदनया निमंत्रणाय् कपिलवस्तु बिज्यात, हानं शाक्यतयेत निर्मूल जुइक विनाश याये देश हे शून्य याये धका विडूडभ वःबले वया देशया सीमाना अन्तर्गत वाउंसे च्वंगु सिमा किचः तोता थःगु शाक्य जनपदया दुने च्वंगु किचः मदुगु सिमा क्वे च्वना विडूडभ ख्याना छवया बिज्यात । विडूडभं बुद्धयाके, ‘भगवन्, थुखे किचः दुगु सिमा क्वे विमज्यासे छाया आम किचःमदुगु सिमा क्वं धका न्यंवले शाक्य संहारार्थ तरवार म्हुया वम्ह विडूडभयात बुद्धं तया बिज्या ‘थः जाति बन्धुया किचः साव सिच्चुसे च्वं ।’ विडूडभ बुद्धया पः खना सुंक लिहाँ वन । थुकथं थःथिति, थः जातिवर्ग अथवा देशया हित याना बिज्यागु आदर्श विभिन्न जातके आपालं चित्ताकर्षक व रोचक जुइक उल्लेख जुया च्वंगु दु । गबले छम्ह लाय्कूया खिचां

जुजुया रथया प्याःगु छचंगु बाला नःबले पिनेया दक्क खिचात स्यायेगु ज्या जुया च्वन, बोधिसत्त्वं वास्तविक दोषी छम्हया कारणे आपालंया विनाश अभ्ग लाय्कूया खिचाया दोषे लाय्कूया पिनेयापिं खिचातयेत दण्ड बीगु अन्या सिद्ध याना हानं दोषी खिचा न्हचोने प्रणालित याना थः बन्धुपिनि रक्षा यात,^१ गबलें छम्ह को प्रति ब्राम्हण महाराज छम्हसिया तमं दक्क को स्यायेत कोया दाः मुनेगु योजनाय् कोया दाः हे मदगु खँ, धया ब्राम्हणया तंप्वः तछ्छाना थः बन्धुवर्गया उपकार यात,^२ हानं गबलें माकः जुया थःगु प्राण माँ-बौया रक्षार्थे उत्सर्ग याःसा गबलें थः दक्क माकः परिवारया प्राण बचे यायेत थःगु प्राण तकं बिल ।^३ थुकथं थः बन्धुया हितार्थे जातक गुलि चिन्तनशील धयागु खँ छमा तमागु सिमा पाःबले वया थः किचले बुया वइ च्वंगु मेमेगु तरुलतादि कोदला वनीगु सिना वनीगु कल्पनाय् चरम कथं अभिव्यक्त जुया च्वंगुलिं स्पष्ट क्यं ।^१ अथे नं बुद्धया प्रणिधानं लिपा निसें दस पारमिता, दस उपपारमिता, दस परमत्थपारमिता, न्यागू महापरित्याग फुक्कं लोकया नितिं थः बुद्धत्वया नितिं थेंः थःथितिया नितिं नं खः^२ धयागु लुमंका उदाहरणार्थ थःथितिपिनि संग्रह याःगु छगू प्रसंगया उल्लेख याये ।

१. कुक्कुरजातक (२२)

२. काकजातक (१४०)

३. महाकपिजातक (४०७)

१. भद्रसालजातक (४६५)

२. रतनसुत्त (खुद्दक पाठ)

वाराणसी ब्रम्हदत्तं राज्य याना च्वन । अबले बोधिसत्त्वं मृग योनी जन्म कया विज्यात । वयागु नां निग्रोध खः । व साब बांला । सलया मचा पाय्धिकः जुइक म्हधिकः नं तःधिकः । व न्यासः मृग नापं छगू जंगले च्वं च्वन । नाप नापं हे मेम्ह छम्ह मृग नं न्यासः मृगत नापं च्वं च्वंगु खः, हानं थुमि हे दथुइ नं छम्ह बांलाम्ह शाख-मृग धयाम्ह मृग छम्ह दुगु जुया च्वन ।

ब्रम्हदत्त ला मदयेकं नइ मखुम्ह । हानं न्हचाबलें शिकार वने माःम्ह मनूतयेत ई-व्य मदयेक ज्या-जी हे तोतोफिक सःता शिकारे वनीगु । उकिं निगम व जनपदया मनूतयेसं जुजुयात प्यक्वेति वन खण्ड पःखालं दना आपालं मृग दुने जंगले ख्याना कुने हल । उकी मध्ये निग्रोध मृगया परिवार व शाख मृगया परिवारपिं दुने लागु खः । हानं जुजुयाथाय् वना बिनित्ति यात, 'देव, न्हिन्हिं शिकारे वनेगुलि आपालं ज्या पाः जुल, ज्या स्यन । जिमिसं महाराजया उद्याने यक्व मृगत तये हये धुन । आः व हे जक शिकार याःसां गात ।' जुजुं थ्व खँ माने जुल ।

जुजुं अबलेनिसें थःगु उद्याने शिकार याः वनीगु, भुतू सुवाःतयेसं नं मृगतयेत ज्वनीगु स्याइगु जुया हानं गुलिं मृगत छगू निगू चोट नया बिस्युं वया कष्ट नइगु आदिं याना आपालं कथं मृगत नाश जुल । उकिं छन्हु निग्रोध मृगं शाख मृगयात सःता धाल, 'सौम्य ! पःखालं दुने भिपिं लाना छन्हु न छन्हु सीपिं ला अवश्य हे जुइ धुन । तर सकलें छाया थपायसकं न्हचाबलें ग्याना ग्याना जुइगु, उलि थुलि मदयेक सिना च्वनेगु ? वरु थ्व सिबें पालंपाः स्याइथाय् हे वना पायेका सिना वने । छको छंगु परिवारं छम्ह वनी, छको जिगु परिवारं वना पालंपाः वनीगु याये ।'

थ्व खँयात शाख मृगं स्वीकार यायेवं अबलेनिसें अथे हे पालंपाः न्हिन्हि मृगत वनीगु जुल । छन्हु शाख-मृगया फौजे छम्ह प्वाथे दुम्ह मृगया पाः वल । वं शाख-मृगयाथाय् वना धाल- 'जि गर्भिणी खः । उकिं जि लिपा वने । मचा बुइ धुंका छकोया पलिसाय् अप्वः नं वनीपिं दइ । जित

लिपा वनेगु याना ब्यु ।' लिसले शाख-मृगं धाल, 'जिं छंगु थासे सु मेम्ह छवय् मफु । छंगु पाले छ हे वने मा: ।'

गर्भिणी हिरुणीनं थ: प्वाथे च्वंम्ह मचा रक्षा जुइगु मेगु लंपु छुं मखना निगोध-मृगया थाय् वना बिन्ति यात । निगोध-मृग वयात धैर्य बिया वया पाले मा:गु बन्दोबस्त याये धका धाल । हानं थ:हे वना स्याइगु थासें वना स्याइगु सिंगवले छयों दिका च्वं च्वन । भुतू सुवालं वयात खना 'थ्व ला स्याये मज्यू धका तम्ह अभय-प्राप्त मृ ख:' धका मती तया जुजुया थाय् वना बिन्ति या: वन ।

जुजु अन वल । हानं वयाके न्या, 'मृगराज, छाया् छ वया ? छंत ला जिं अभय दान बिया स्याये मखु धया तयागु दु ।' लिसले निगोध-मृगं धाल, 'छम्ह प्वाथे दुम्ह मृग वया धाल, वयात लिपा जक पा: ब्यु । जिं छम्हसिगु मरण-दु:ख मेम्हसित कुवीके मफु । उकिं थ:गु जीवन वयात बिया जिं वयागु मृत्यु कुबिया थन वया च्वना ।'

जुजुं निगोध-मृगया खँ न्यना धाल, 'स्वर्ण-वर्ण मृगराज, जिं छथें क्षमा, मैत्री व दया दुम्ह मनूतये दथुइ नं सुं मखनानि । जिं छ खना लय्ताल । दं जिं छंत व वयात निम्हसितं अभय बी धुन ।'

अले निगोध-मृगं धाल, जिमित अभय दये धुंका नं मेपिन्त ला मरण-भय दनि । मरण-भय सकसितं उथें हे यइ मखु । थुकथं मरण दु:खया खँ थुइका वीवं दक्व मृगतयेत हे मस्यायेगु वचं बिल । हानं मृगं मेपिं पिनेयापिं मृगत व थलचर आकाशचर प्राणीपिं न्हचथनेवं जुजुं व निगोधया मैत्री, क्षमा व दया खना प्रभावित जुया उकिं हे शिक्षा नं कया सकल प्राणीपिंत समेतं मस्यायेगु वचन बिल ।

थुखे निगोध-मृग सन्तोष जुया लिहाँ वल । गर्भिणी हिरणं मचा बुइकल । वं थ: मचायात धया च्वनी, "बाबु छ निगोधयाथाय् जक हूँ । शाखया थाय् वने मत्य । शाखया थासे वना म्वाना च्वने सिवे निगोधया थाय् सीगु श्रेयस्कर ख: ।"

थ्व बाखनं सी दु, बन्धुत्वया सीमा मां-बौ, त:केहें, म्हचाय्मचा, भिनामचा, जातिगत व स्थानगत सम्बन्धं नं चक्कना वनी । हानं थ्व व्यापक मंगल कार्य गुलि गुलि याये फु, उलि उलि थ:त थम्हं कल्याणी प्राणि धका धा:सां अत्युक्ति मजू ।

१७. भिन्हेगूगु मङ्गल

अनवज्जानि कम्मनि

निर्दोषगु ज्या यायेगु

निर्दोष ज्या व खः, गुकिं आः नं प्रीति बी, लिपा नं प्रीति बी । थ्व अर्थे निर्दोष ज्याया अर्थ नं लोभ, द्वेष व मोह तोतेगु खः । अथवा गुलि गुलि लोभ द्वेष मोहं विमुक्तगु ज्या जुइ, उलि उलि ज्या निर्दोष जुइ । भय वा शोक जननी ज्या फुक्कं सदोष ज्या खः । उकिं बुद्धयागु अप्रमादया शिक्षा फुक्कं थ्व हे निर्दोष ज्या सम्पन्न यायेत लंपु खः । थ्व लंपु क्यनेगु ज्याया वा अप्रमादी जुइगु उपेदेश बुद्धं महापरिनिर्वाणया शय्यां समेतं याना बिज्यात । ज्या अजागु यायेमाः, गुगु निर्दोषया कारणं शुभ कार्य धाइ, हानं गुगु यानां ताप जुइ **मखु ।^१** भविष्ये परिताप बीगु ज्या-खें न्हचाबले भय कायेमाः भय कायेमाथाय् भय मकासे, भय काये म्वाःथाय् भय काइम्ह निर्दोष ज्याय् दोष खंका दोषपूर्ण ज्याय् निर्दोष खंकेगु मिथ्यादृष्टिया कृत-कर्म फल खः । मिथ्या दृष्टिं याना सत्त्वपिं दुर्गती **वनी ।^२** थुकिया विपरित दोषयात दोष धका खंका अले हानं निर्दोषयात निर्दोष धका थुइका काइपिं सम्यक् धारणा दुपिं मनूत स्वर्ग भुवने **वनी ।^३** थन नं वया नुगः याउँसे च्वनी, ख्वाः चक्कनी । पुण्यया परिणाम हे थ्व खः, निर्दोष ज्या-खँ हे पुण्य खः । पुण्यमय ज्यायात सदाचरण धायेगु चाला दु । सदाचरण याइपिं चरित्रवानपिनि मू उकिं थुलि दु कि इमिगु पूजा सत्कार यायेगु अथवा इमिगु महत्तायात स्वीकार याना आदर गौरव तयेगु जक हे नं सलंसः दँ तक जंगले च्वना यज्ञयायेगु स्वया श्रेष्ठ ।^४ थुकिं स्पष्ट जू, वाहच आडम्बर सिबे मानसिक पवित्रता व उदारताय् मू दु, अझ कामनाया विशालता सिबे निर्दोष ज्या तोता परोक्ष दृष्टिं परयात हितोपकार यायेगु अले प्रत्यक्ष रुपं प्राणीया हित व सुख जुइगु कल्याणमय ज्या यायेगु श्रेष्ठ जू । मनुखं उकिं करपिसं छु याः छु मयाः स्वः जुइया सिबे थम्हं छु याना छु मयाना स्वयेगु अत्युत्तम ।^१ थम्हं छु याः छु मयाः स्वयेगु थःगु सम्यक्-स्मृतिया न्हाय्कं खः । सम्यक्-स्मृतिया न्हाय्कं सुया ल्हाते न्हचबलें दइ, सम्यक्-प्रयत्नद्वारा बरोबर व न्हाय्कं स्वये नं सइ व अवश्य नं न्हचाबलें भयप्रद लँयात भयप्रद खंम्ह जुइ । वं महाधनयात व्यापारी शस्त्र अस्त्र मदइबले भय युक्त लँ तोतीथें, जीवन यःम्ह विषपानं मुक्त जुइथें जीवनया मूल्य हे पवित्र आचरण अथवा निर्दोष ज्याय् खका दोषपूर्ण ज्या तोती । चाहे वयात यथिंजागु प्रेरणा यथिंजागु अवस्था थ चूलायेमा वं थ्व फुक्कंयात मारया थःत विचलित यायेत संगु कुतःया ख्याचःयागु खिपः वा बन्धन भालपाः व बन्धनं थः मुक्त जुइ, मेपिन्त नं मुक्त याइ । उदाहरणार्थ छपु बाखं कया दिसं बाखं जातक **कथायागु^२** खः ।

१. धम्मपद (३१४)

२. धम्मपद (३१७-३१८)

३. धम्मपद (३१९)

४. धम्मपद (१०७)

१. धम्मपद (५०)

२. बन्धनमोक्ख जातक (१२०)

वाराणसी ब्रम्हदत्तं राज्य याना च्वनं । अबले बोधिसत्त्व पुरोहित जुया च्वन । छन्हु जुजुं थः रानीयात सारै हे लय्ताया धाल, 'छं यःगु वर फ्वं ।'

‘छिं सुं हे मेपिं मिसातयेत मतिना याये मत्य । कामुख मिखां समेतं सुं मिसायात स्वये मत्य ।’ – रानीं वर फ्वन ।

जुजु रानीया मतिनाय् प्रसन्न जुया थ्व वर बिल । जुजुं सुं मिसायात कामुख मिखां मस्वः ।

थ्व हे इले जुजुया गुगुं जिल्लाय् विद्रोह जुल । योद्धातयेसं विद्रोहीतयेत दमन याये मफुत धका धया हःगुलिं जुजुं थःहे वनेगु मती तल । हानं थः रानीयाथाय् वना धाल, ‘भद्रे, जि विद्रोहीतयेत दमन यायेत वने त्यना । अन युद्ध जुइ । जय विजय धायगु अनिशिचत । उकिं छ थन हे च्वं च्वं ।’ रानीं थ्व खँ तोता छ्वयेगु मधाः । कित थःत नं नापं यंकी धका धाल । जुजुं आपालं खँ धया वयात थःगु खबर बीत व वयागु खबर कायेत छगू योजन वनेव छम्ह दूत छ्वया हयेगु आश्वासन बियावन । जुजु थःगुप्रति रानीया अति मतिना खना तःसकं प्रसन्न जुल । तर वयागु व मतिना कामुकतां च्याःगु जुया च्वन खनि । वयागु कामुकताया प्यासं त्वलिसे भ्रमं वयात प्याःचायेका तःगु जुया च्वन । थ्व प्याचालं वयात मिखां छुं हे मखंकाः तल । जुजुं छगू योजन पुला वने धुन कि छम्ह दूत छ्वया हइगु । रानीं जुजुं छ्वया हःगु हे जिगु समाचार कायेत जिगु मन तयेत खः धका धया व नाप सहवास याइगु जुया वन । थुकथं वं स्वीनिगु योजनं छ्वया हपिं स्वीनिम्ह दूतपिं लिसे व लिहाँ वःबले छ्वया हःपिं स्वीनिम्ह दूतपिं लिसे दुराचरण यात ।

जुजु विद्रोह शान्त याना लिहाँ वल । हानं नगरे दुहाँ वनेत स्वांगत व उत्सवया तयारी यायेत बोधिसत्त्वयात सूचना छ्वत । बोधिसत्त्व फुक्क नगर लायेकू बांलाकेगु नितिं माःगु प्रबन्ध यायां रीया निवास स्थाने नं थ्यं वन । रानीं वयागु बांलागु शरीर खनेवं थःत प्वःची मफुत । वं ब्राम्हणयात थःथाय् सःतल । बोधिसत्त्व लिसः बिल, ‘थथे धाय मत्य । जिके जुजुया प्रति गौरव दु, हानं थुजागु दोष पूर्ण पापया ज्या खना ग्याः ।’ रानीयात वयागु थ्व खँ न्यना साब तं पिहाँ वल । वया कामुकताय् आघात याःगु स्यालं इतिमिति कना वं धाल, ‘ख्वीप्यम्ह ख्वीप्यम्ह मनूतयेके जुजुया प्रति गौरव मद्दु, इपिं पाप खना मग्याः छ हे छम्हसिके जक जुजुया प्रति गौरव दुगु जुइका, छ हे छम्ह जक पाप खना ग्याःगु जुइका ।’ तर बोधिसत्त्वं थ्व तःसःगु सले छ्यों क्वमछुकू । छाय्धाःसा व सः सिबे वं धाःगु आचरणया परिणाम ग्यानापुसे च्वं ।

रानी कामुकताय् न्हचांवने धुंकल । बोधिसत्त्व नं थःगु पवित्रतां लिहाँ मवः । रानीं तोतेव वयात आः भय दु । बोधिसत्त्वयात पापया भ्यातनाले थुने फुसा हे जक थःत नं यचुका क्यने फइथें रानीं ताल । उकिं धाल, ‘अप्वः खँ ताहाक याना च्वने मत्य । जिं धयागु खँ न्यं । मखुसा जिं छंगु छ्यों प्यदंका बी ।’ निसन्देह थ्व रानीया अन्तिम शस्त्र प्रयोग खः । तर बोधिसत्त्वं गुकिया लिसः बिल, ‘छगू जन्मया छ्यों ला छु द्वःछिगु जन्मया छ्यों त्वाल्हाके बी माःसां जिं थुजागु ज्या याये मखु ।’ अभियुक्त अशुभ कार्य तोतेत निर्भय भावया गपाय्सःगु पुण्यमयी दृढप्रतिज्ञाया सः थ्व ?

बोधिसत्त्व थःगु पापया सागरं मुक्त जुया भयमुक्त लें वन । रानी थः तृष्णाया खुसि छिना अभ्रं नं बोधिसत्त्वयात ज्वना महःसें छिं हे मछिंथें फु हे मफुथें ताल । उकिं तृष्णाया खुसिं छीत पापया द्रंगा दयेकल । अनेक छल व कपटया ज्याभः ल्हातं ज्वन । रानी थः कोठाय् दुहाँ वन । सँ पुल । म्हे केके पुया कचिघाः यात । वसः भयारभिर खुत । चिकं चाकं किकल । दासीपिं लिधंसा कया व बिरामी जुया पीडित शोषित व दुषितम्हथें जुल ।

जुजु विजय उत्सव लिसें थः लाय्कुली दुने थ्यन । तर अन थःत पलख हे तोते मफुम्ह रानी खने मदु । अले हानं बिरामी धाःबले छु मानि, जुजु रानीया कोठाय् फुक्क थाय् चीका थ्यंक वन । म्हे उसि उसि याना न्यन, 'छंत छु जुल, भद्रे ?' रानी छुं मधाः । हानं न्यन, छुं मधाः हानं नं न्यन । अले रानीं जुजुयात थःगु मौनतां व्यग्र याये फक्व याये धुंका अथवा थः लिक्क जुजुया सहानुभूति साले धुंका धाल, 'राजन्, जि छु म्वानिम्ह मनू खःला ? जिथेंजाम्ह मिसायात हे छु भात दुम्ह मिसा धाइ ला ?'

'भद्रे, छाय् खँ छु जुल ?'

'थुजागु दरवार थुजापिं मनूतये जिम्माय् तोता वनीम्ह छि थुजाम्ह महाराज धका मस्यु जिं । थ रानीया सतित्वे म्हित बल नं छिं छु जुल धका न्यना दीगु ? राजप्रासादया जिम्मा विया थकाम्ह पुरोहित वया जि नाप यत्थे सनेत स्वत, बलपूर्वक थःगु इच्छा पुरे नं याना वन, अय् नं छिं सुंक मसीका च्वना दीगु ?'

थुकथं महारानीया खँ छु न्यन, जुजु मने छवया च्वंगु मी चि तया बीवं मुइथें क्रोधं थःगु सम्पूर्ण शरीर जुइका पिहाँ वन । हानं तुरन्त राजपुरोहितयात चिना देशे त्वाः त्वाले जात्रा न्यायेका प्यदंक पालेगु हुकुम जुल । पुरोहित जुजुया हुकुम कथं बन्दी जुल । निर्भयगु लँपु ज्वन नं भयया कचिंगः वया वयात पंवल । अय् न वयात थःगु निर्दोषे विश्वास दु । उकिं थःत स्यायेत यंका च्वपिं मनूतयेत धाल, 'जित स्याये न्हचो जुजुयाथाय् यंकि छाय्धाःसा न्हचाथे धाःसां जि राजकर्मचारी जिं जुजुयात गुलिखे खँ कने मानि । जिं जक स्यूगु गुप्त खं जुजु नाप ब्याके मानि ।' थ्व खँ न्यना राजकर्मचारीपिसं जुजुया थाय् यंकल । जुजुं पुरोहितया ख्वाः खनेवं मि जुया धाल, 'छाय् ख्वाः क्यने हया थुजाम्ह विश्वासघातीया । छंके शर्म धयागु मदुला, जिगु ख्वाः नं स्वः वये छाः ।'

बोधिसत्त्वं धाल, "जि छाय् लज्जा चाये माःगु दु ? छाय्धाःसा जिं उजागु छु दोष दुगु ज्या यानागु मदु, गुकिं जि लज्जित जुइ माली । जिं गबलें इमू छम्ह स्यानागु मदु, जिं सुयागुं सिन्का छपु खुया कयागु मदु, सुं मिसायात छको कामुक दृष्टिं स्वयागु मदु, ख्यालं जक हे नं असत्य खँ ल्हानागु मदु, कूशया च्वकां नसला कायेथें जक हे नं नशैली पेय पदार्थ सेवन यानागु मदु । जिगु दोष वा महारानीया दोषया परीक्षा महाराजं उपिं ख्वीप्यम्ह दूतत सता न्यनेमाः गुपिं प्रत्येक योजनं वया रानी नाप दुराचरण याःपिं खः ।'

जुजुं उपिं ख्वीप्यम्ह मनूत नं सःतिके छवल । भयया कारणं भययुक्त दोष पूर्ण ज्या याःपिं मनूतयेगु व निर्भयी जुया निर्दोष ज्या याःम्ह बोधिसत्त्वया अन सत्यासत्य प्रकट जुल । जुजुं सकसितं प्राणदण्डया हुकुम जुल । थुकी नं बोधिसत्त्वं इमिगु हृदयया कमजोरी क्यना स्त्री स्वभाव क्यना क्षमा प्रदान याका इमित्त मुक्त याना बिल ।

वस्तुतः बुद्धं आयुष्मान आनन्दया छगू न्हचसःया लिसले आज्ञा जुया विज्यात, फुक्क बुद्धपिनि शासन वा उपदेश हे व्यापक प्रकारया कुशल कर्म अथवा निर्दोष ज्या यायेगु खः । उकिं निर्दोष ज्या यायेगु छगू अजागु ज्या यायेगु खः, गुगु याः लिसे जीवन कल्याणमय जुया अप्वः मात्राय् मंगल कार्य याये फइ । उकिं निर्दोष ज्या या, हानं हानं या । थुजागु पुनीत ज्या यायेगु इच्छा नं या । कारण थुजागु पुण्य मुंकेगु ज्या हे सुखया हेतु कल्याणमयी मंगलाशीष मुंनेगु ज्या खः ।

१८. भिंच्यागूगु मङ्गल

आरति

पाप कर्म रहित जुइगु

‘आरति’ या अर्थ पाप कर्म रहित जुइगु खः । ‘पाप’ या परिभाषा साव हे व्यापक । उकिं व्यापक पापं रहित जुइत दकसिबें न्हापां वयात खंकेगु, सीकेगु व थुइकेगु बांलागु स्यल्लागु मिखा माः । अन्यथा पाप मयः पुण्य हे जक यःधयागु भावना दया नं मनूतये कुतःपापमय जुइ फु । पाप व पुण्य छुकीयात धाइ व सीकेत परिणाम स्वया सीकेगु दकसिबे अःपुगु लँपु खः । गुकिं न्हापा वा लिपा थःत व परयात अथवा उभयपक्षयात नं दुःख, पीडा व कष्ट बी, व निसन्देह पुण्य मखु । छायाःसा पाप कर्म रहित जूम्ह ला शब्दं कम्पित मजुइम्ह सिंहथें, जाले मक्यंम्ह फय्थें, लः व फसे लिप्त मजुइम्ह पलेस्वांथें निर्भय, उन्मुक्त व पवित्रम्ह जुया एकान्त विचरणो आनन्द ताइ ।^१ उकिं पापं चित्त लिचीका याकनं याकनं कुशल कर्म यायेगु स्वयेमाः । पाप न्हापायात धाःसा हानं हानं याये मत्य । इच्छा नं याये मत्य । कारण पाप मुंकेगु दुःखया मूल हेतु बल्लाकेगु खः ।^२ पापया लँपु अथे हे तोते मा गथे शस्त्रहीन व्यापारीं भय युक्तगु लँपुयात तोति । म्वाना च्वनेगु इच्छा दुम्हं विषयात तोती ।^३ थ्व मर्मान्तिक उपमाय् जीवन व पापया तःधंगु बेमेल भाव क्यना तःगु दु । छायाःसा पापी जुया सलंसः दँ म्वायेगुया सिबे शीलवान व चरित्रवान जुया छन्हु जक म्वायेगु हे श्रेष्ठ ।^४ पाप वा दुराचारणद्वारा मनू छुं भति अप्वः अवश्य म्वाये फये यः, तर वयागु जीवन मृत्यु बरोबरगु जीवन खः । अफ् अप्वः दुराचरण अथवा अत्याचार जुइव ला थनया थनसं फल बी । पाप सुचुकेत न्हचाक्क छल प्रपंचया पर्दा तःसां छन्हु न छन्हु व पिने खने हे दःवइ । पापया फल मवःतले उकिं पाप चाकुसे च्वने फु, तर उकीया फल भोग याये मालेव ख्वया नं मूःता दइ मखु । पापं अवश्य नं थःगु हे विनाश याइ, चाहे वं धन, जन व बुद्धिया यक्क हे सहायता थ कायेमा । उदाहरणार्थ छपु बांखी^५ बी ।

१. खग्गविसाण सुत्त (सु.नि.)

२. धम्मपद (११७)

३. धम्मपद (१२३)

४. धम्मपद (११०)

१. महासुतसोम जातक (५३५)

वाराणसी ब्रम्हदत्तं राज्या याना च्वन । ब्रम्हदत्त ला मदयेकं जा नइ मखुम्ह जुया च्वन । जुजुया नितिं ला मदये माःगु नं छु दु । तर छन्हु अजागु दिं वल, गुखुनु गनं हे ला न्यायेगु मदु, हानं स्याये मत्यगु वा मस्याइगु दिं नं जुया च्वन । भुतू सुवाःया सुरक्षित याना तःगु ला धाःसा खिचां नया बिल । भुतू सुवाः उखे थुखे गुलि चाःहिल गनं हे ला लुइके फुगु मखु । ला मदयकं भोजन न्हचोने तयाबीगु साहस धाःसा वं याये फुगु हे मखु । व अथे याये थथे याये मदयेका उखें थुखें चाःहिला च्वंबले छम्ह सीम्ह मनू वांछ्वया तःगु खन । व मिसाम्ह मनू साव हे लाउन बांला व छुं अचनकगु रोगं सीम्ह नं जुया च्वन खनि । तःसकं ग्याना कर्तव्य विमूढ जुया च्वंम्ह भुतू सुवाःया मती वन, छाया जिं थ्व मिसायागु ला हे ध्यना मयंके । वं उखें थुखें स्वल । तीसकं थःके दुगु ज्याभालं लापाय्

छकू ध्यना काल । हानं ग्याग्यां हे ला मदयेकं भोजन न्हचोने तये ग्याना च्वंम्ह भुतू सुवालं मनूया ला दयेकल । भोजनया ई जुइवं ला जुजुयात भोजन नापं तया नं बिल । जुजुं ला छु म्हुतुइ तल, वयात साव हे साः ताल । करण न्हापा मनूया ला नया वःगु राक्षसया संस्कार वयाके दुगु जुया च्वन । जुजुं अले थुलि साःगु ला ला जिं गबलें मनयानि, थ्व छुया ला खः सीके माल धयागु मती तया न्यन, 'थ्व थौयागु ला छुकीयागु खः ?' थथे जुजुं न्यंबले भुतू सुवाःया सात्तु वन । वं ग्याग्यां धाल, 'छाय् देव, ला व हे खः ।'

थुखे जुजुया मती थ्वयात मख्यासैं धात्थेंया खं धाइ मखुत धका हानं तमं जुजुं धाल, 'खः व हे ला ! – जिं सवालं मस्यू ला ? धा सुयागु ला खः थ्व ?'

भुतू सुवाःया मती आः न्ह्यागु हे जूसां मधासैं जी मखुत धका भालपा जुजुयाके अभय दान फ्वने धुंका यथार्थ जूगु फुक्क खं कन । हानं ला गनं न्याये मदुगु खँ बिलित्याना मनूया ला दयेका धका नं धाल ।

जुजुं वयात अले तीसकं धाल, 'स्व सुंक च्वं । आवं-निसैं जित थ्व हे ला सिबे नके हये मत्य ।'

'महाराज, न्हिन्हं गय् जिं ला माला हये फइ थुजागु ?'

का, सीपिं मनूतयेगु हे जक ला माः जुइ माःला । द हे दुनि उलिमछि ततःधंपि अपराधीत । जेले वना स्याना हति रे ।'

धात्थें जुजुया वचन कथं भूतू सुवालं प्राणदण्डया भागी मनूतयेत स्याना ला हयेगु ज्या यात । अजापिं मनूत मदयेवं दोच्छ दांया म्हिचा वांछवया तया कायेवं खँ धका ज्वना स्यायेगु यात । थथे नं याना मनूत ज्वने मफुसेलि हूले मनूत ज्वना छले छिले याना मनूत स्यायेगु ज्या जुल । देश छगुलिं गुलिसियां मां, गुलिसियां अबु, गुलिसियां दाजु, गुलिसियां किजा इत्यादि परिवारपिं तना ख्वःसः व हाहाकारं जाइ च्वन । तर मनूत तनीगु पःह धाःसा तंगु मखु । थ्व हे खँ जुजुया थाय् थ्यन । तर जुजुं थ्व खँ छाय् विचाः याइ ? निराशपिं जनता फुक्कं जाना सेनापतियाथाय् बिलित्ति याःवन । सेनापति बांलाक चिवा कायेकेगु यात । हानं ताकाल बिते मजुवं छन्हु भुतू सुवालं छम्ह मिसा गल्ली स्याना म्हिचाय् स्वःथने त्यंगु लात । मनूत मुन । सेनापति नं थ्यंक वल । भुतू सुवालं मनू सुनां धया स्यानागु खः, सुयागु निंतिं स्यानागु खः फुक्क खँ यथार्थ सेनापतियात कन । हानं सेनापतियात थ्व खँ जुजुया न्हचोने नं निर्भयपूर्वक धायफु धका धाल ।

भुतू सुवाः सहित सेनापति जुजुया थाय् थ्यन । फुक्क खँ जुजुं नं स्वीकार यात । सेनापतिया मन तःसकं दुःख जुल । जुजु जुया नं मनूतये ला नया च्वंगु हानं नया खः धका स्वीकार याःगुलिं गुलि जक लज्जाहीन स्वभाव ज्वंगु धका मती तया जुजुयात मनूया ला मनकेगु आग्रह यात । हानं न्याया जुजुं थः प्रजा जुयाच्वंपिं न्यात ननं लिपा प्रजां सीवं वयात पितुंगु तथा लिपा पर्वतया कुपी पर्वते हिना च्वंबले थःगु न्हिपं हे मेपिं भालपाः नःगु विशाल न्याया रस तृष्णां दुःख स्यूगु बाखं आदि नं कन ।

तर जुजुं धाल, थुजागु बाखं गुलि न्यने धुन, गुलि न्यने धुन । जित बाखं सिबे मनूया ला हे यः । थुकथं अनेक कथा बाखं कना धाल नं अनेक ख्याचः बिल नं जुजुं मनूया ला नयेगु तोते फइ मखु धका धायेवं वयात सकल प्रजापिं मुना राज्यं पितिना छवत । जुजु नं तलवार छपु व भुतू सुवाः छम्ह ज्वना पिहाँ वन । लिपा छन्हु जंगुले भुतू सुवाःयात नं नया बिल । थुकथं नर मांस ननं व जुजु मनु जुया नं राक्षस जुया जुल ।

बाखँ या सारांश थुलि हे खः, पाप यात धाःसा व सुयां यइ मखु, जुजु हे जूसां वयात राज्यं निर्वासित याइ । हानं पाप यायेगुली दुने धुंकल कि मनु बरु पशु जुइत तयार जुइ – तर वयात वं तोते थाकु चाया च्वनी । उकिं पापी जुइव पाप याये हे अःपु, न्हचाइपु, यइपु जुइगु हानं पुण्यात्मा जुइव पुण्य याये हे अःपु, न्हचाइपु, व यइपु जुइगुलिं पापं विरक्त जुइगु साव श्रेष्ठ । छायाःधाःसा पुण्यया फल आनन्दप्रद जुइ । दुःख व कष्ट वीगु ज्या मङ्गलमयी ज्या मखु । याना च्वंतले आनन्दप्रदथें च्वंसा व लिपा दुःखप्रद जुइगु ज्या जुया निंतिं अजागु पाप कर्म रहित जुइमाः । थ्व हे जीवनया मङ्गल कार्य खः । गबले पाप कर्म रहित जुइ, अबले पुण्यकार्ये आनन्द ताये सइ । हानं व आनन्दमय पुण्य कार्य आःयागु जीवन नं मङ्गलमय जुइ, लिपा नं मङ्गल जुइ । जन्म जन्म मङ्गलमय जुइ ।

१९. भिंगुंगु मङ्गल

विरति पापा

पाप कर्म तापाक च्वनेगु

आरतिया अर्थ पाप कर्म रहति जुइगुथें विरतिया अर्थ पाप कर्म तापाक च्वनेगु खः । हानं पूर्वोक्त मङ्गल व थ्व थुगु मङ्गल निगुलिं छगू हे विषये निगू अवस्थाया परिचयात्मक स्थिति जक खः । विरति प्रयास अथवा कुतःया अवस्था खः, आरति प्रयास साध्य अवस्था खः पाप कर्म मयायेगु विषये च्वे वने हे धुंकल । थन अजागु पाप कर्म न्हापानिसें तापाकनिसें विरक्त जुया च्वनेगु भिं धका जक थुइकेवं हे गाः । छायाःसा थथे पापयात थुइका पापं तापाना च्वने सयेव मनु सदाचारी अथवा शीलवान जुइ । छगू अवगुणं तापाक च्वने फयेव मेगु सद्गुणे लिक्कनं च्वं वने फइ । अले जाति, गोत्र कुल सिबे शील हे श्रेष्ठ धका थुइ ।^१ खँ व ज्या चुलाका भिं मनु जुइ सइ । सर्प दुगु प्वाले ल्हाः दुछ्वयेगुलिं विरक्तमह मनूया अवस्थार्थे वयागु जीवन निरापद जुइ । पलख छलं थःगु पापी मनया स्वार्थ पूर्ति जूसां लिपा उकीया फल वयेका थःगु जीवन समेतं नष्ट जुइका च्वने म्वाली ।^२ उकिं जीवनया मङ्गल कामना याइपिसं पापया ग्यानापुसे च्वंगु फलयात खनेवं व पाप कर्म लिचिला शीलादि गुण धर्म पालन याइ । उदाहरणार्थ छपु बाखं बी ।

१. सीलविमंसजातक (८६, २९०)

२. धम्मद्वजातक (३८४)

वाराणसी ब्रम्हदत्तं राज्य याना च्वन ।^३ अबले छम्ह ब्राम्हणया श्राद्ध यना श्राद्ध-बलि बीः माःगु जुया च्वन । ब्राम्हणं थः शिष्यपिन्त धाल, “श्राद्ध-बलि फै नदी यंका बांलाक पवित्र जुइक मोल्हुइकि हानं न्यापतिं बां सीदयेक सिन्हः तिका हति ।” ब्राम्हणया शिष्यपिसं फैयात ज्वना खुसी वन । फैयात मोल्हुइकल हानं सिन्हः तिकल । फैया मती थम्हं छको स्याना वयागु पापं थः प्यसः व ग्वीगुकः स्याका वयाथें ब्राम्हणं नं दुःख भोग याये मालीगु लुमना मिखां ख्ववि स्वः स्वः वल । हानं थ्व छगू बार स्याके धुन कि पापं मुक्त जुइगु लुमंका व फै छको हररर नं न्हिल । फैयागु थ्व विचित्रता खना ब्राम्हणया शिष्यपिसं फैयाके न्यन । तर मधाः । ब्राम्हणयाथाय् हे यंकूसा जक धाये धका धाल । अले ब्राम्हणया शिष्यपिसं फैयात ब्राम्हणयाथाय् यंकल । हानं वृत्तान्त खँ कन । शिष्यपिनि फुक्क खं न्यना ब्राम्हणं धाल- ‘अय् फै, छ छाय् न्हिला हानं छ छाय् ख्वया ?’

३. मतकभत्त जातक (१८)

थःगु पूर्व जन्मया खँयात लुमंका फैनं धाल- ‘ब्राम्हण, प्यसः व ग्वीगुंगू जन्म न्हापा जि नं छम्ह छथें हे मंत्र पाठ याइम्ह पुरोहित खः । जिं नं थौं आः छं याये त्यथें श्राद्ध कर्म याये धका पशु-बलि बिया । तर थ्व हे छम्ह पशु-बलि बियागु पापं जिं थःत प्यसः व ग्वीगुकः पायेका वये धुन । थ्व थुगुवार जिगु अन्तिमगु असहच मरण-दुःखया फल भोग यायेगु बार खः । उकिं थःत घात याकेगु कष्टं मुक्त जुइन धयागु लुमंकाः जि हर्षित जुया न्हिलागु खः । हानं हे ब्राम्हण, जिगु दुःख ला बल्ल बल्ल तरे जुल । तर जिं छको पशु-बलि बिया सह यानां सह याये मफयेक फलभोग यानार्थे छं नं

थःत पायेका थुजागु असहच कर्म भोग याये मालीगु लुमना जि नुगः मछिन । उकिं जिगु मिखां ख्वबि वल ।’

फैयागु थुगु खँ न्यना ब्राम्हण पशु-बलि बीगुलिं लिचिल । हानं वयात स्याये मखु धका अभय दान बिल । तर वयागु भोग गन फुइ । ब्राम्हणं वयात रक्षा याये धका ल्यूल्यू जुया च्वन नं वयात बचे याये मफुत । ल्वहँते मलः जुना घाँय् नया च्वंम्ह फैया गःपते ल्वहँ टुक्रां कया वयागु मृत्यु जुल ।

बाखंया सारांश थुलि हे खः, पापया फल ख्वया नं भोग योये हे माः । उकिं पापया थुजागु अवश्यम्भावी परिणामयात खंका ब्राम्हण हिंसा कार्य लिच्युथें पाप कर्म न्हापां हे लिचिलेगु याःसा दुःख पाखें थःत थम्हं तापाक तये सःगुथें जुइ । थःगु जीवनयात अमङ्गलं बचे याना मङ्गलया लिक्क तयेगु शुभ कार्य याःगु जुइ ।

२०. नीगूगु मङ्गल

मज्जपाना च संयमो

मद्यपाने संयमी जुइगु

‘मज्ज’ या संस्कृत पर्यायवाची शब्द ‘मद्य’ खः, अले ‘पाना’ या अर्थ त्वनेगुली, हानं ‘संयमो’ माने संयमी जुइगु । मद्यया अर्थ हानं नशा रूपे वइबले थ्वया भाव सम्बन्ध न्हचागुं उचित अनुचित भावयात तोता आमोद प्रमोदे दुं वनेगु धयागु नं जूवं । गबले गुगु नसा त्वंसा लाभप्रद मखया नं अत्यन्त अनिवार्य जुइ वयात नशा धका धाइ । छायाधाःसा भी ‘जा’ मनसैं गबलें च्वने मफु, तर उकीयात नशा मधाः, अथे हे चुरोट बजाँ मत्वसे मगाःगु मखुसां वयात नशा धाइ । नशा अप्रमादावस्थाया निंतिं तःधंगु बाधा खः । थुकथं ‘मज्ज’ या अर्थ ‘नशा’ या रूपे वया व्यापक जूवंसां थन भीगु मङ्गलनाप सम्बन्धित दृष्टिं विचाः यायेबले थ्वया अर्थ पञ्चशील अन्तरगत जुया न्यागूगु शील पालन यायेगु अर्थात् अय्ला थ्वं आदि काये यःगु त्वनेगु तरल पदार्थ सेवनं अलग जुइगु वा अफिम आदिया प्रयोगं तापाकेगु जक जू वं । थुपिं मध्ये भी नेपाले गुगु काये यःगु पेय पदार्थया प्रचलन अप्वः दु, उकी अय्ला थ्व)या स्थान सर्वोपरि खः । बुद्धया उपदेशे नं सुरा मत्वनेगु शिक्षा नशालु पदार्थ सेवन मयायेगुली दकसिबे च्वे खः । ‘सुरा’ या सृष्टि व वयात तोते माःगु कारण छाया थ्व खँ छगू कथात्मक शैली पाली वर्णन मननीय जू । छमा सिमाया स्वकचा मूकचाय दथुइ छगू गाले वा वःगु लः मुन । सिमाया फल कुतुं वन । पक्षीतयेसं हःगु अन्न लात । ध्वग्गिना थ्वं बने जुल । भंगःत त्वना कात । मनूतयेसं उकी विचित्र कथं विचाः यात । पूरा सीगु वीषथें मताल । त्वना स्वत । दकसिबे न्हापां त्वंम्ह मनूया नां ‘सूर’ खः । वं लिपा व ‘वारुण’ धयाम्ह ऋषियात त्वंकल । उकिं व पेया पदार्थयात ‘सुरा’ व ‘वारुणी’ धाल । लिपा थ्व हे ‘सुरा’ त्वंके हःगु पेय, पदार्थ ‘वारुणी’ ऋषिं जुजुयाथाय् थ्यंकल । जुजुया म्हुतुइ समेतं लाःबले अथे हे विचाः याना सिमा ख्वाला समेतं तया दकसिबे न्हापां मनूखं थ्व दयेके सयेकल । देशे भ्रमं प्रचार जुल । अले थ्व विनाश बचे यायेत इन्द्रं कुतः यात ।^१ छायाधाःसा गबले थ्व सेवन याइ, अबले मनूत न्हचोने लाःथाय् गौतुली । चित्त वशे मदइ । मनूयाके व स्वतन्त्रता व बहादुरपना अप्वः दइ, गुगु बल्लाम्ह द्वहंयाके दइगु खः । वया म्ह नशाया कतामरिथें जुइ । अले सभाय् नं निर्लज्जतापूर्वक ल्वः मत्वः भाव व उचित अनुचित भाव तंका प्याखं ल्हुइ । अय्लाखं मिखा हचाउँसे च्वनी, पृथ्वी हे जिगु, जि हे चक्रवर्ती धयागु अभिमान वइ । वयागु तसं मां-बौ म्हसी मखु, ससःमा व भौमचाया ल्हाः ज्वनेत लिचीली मखु । नशाया गां मिखाय् चिना बिल कि वं अनं कुतुं वनी थन कुतुं वनी धयागु दइ मखु । नशाय् दुनीपिं मनूतये उकिं पराभव हे जक जुइ ।^२ अय्ला थ्वंया थ्व हे मानवीय चेतनायात विषपान याकिगु खँ क्यनेत पाली वाङ्मयं आपालं कथात्मक प्रयत्न याना तःगु दु । उकीमध्ये छपु बाखंया^३ सारांश उदाहरणार्थ थन बी ।

१. कुम्भजातक (५१२)

२. पराभवसुत्त (सु. नि.)

३. सुरापान जातक (८१)

वाराणसी ब्रम्हदत्तं राज्य याना च्वन । ब्रम्हदत्त थःगु ऐश्वर्ये तःसकं सम्पन्न । परन्तु वया सन्तानया नामं छम्ह हे जक काय् दु । सम्पन्नताय् थः याकः काय् गुलि तःसकं यइगु खः, ब्रम्हदत्तया

नं थः याकः काय् उलि हे यः । वयात काय्नाप म्हिते दत कि संसार हे ल्वःमं । हानं जुजु ब्रम्हदत्तया निगू आदत दु, छगु ला मदयेकं जा नये मफुगु मेगु अय्ला त्वना मदमस्त जुइगु । छखें व जुजुया अहंभाव मेखें अय्लाया अहंभाव चूलाइबले वया न्हचोने दं वने छाःपिं सुं हे मदु ।

छन्हुया खँ खः, व हे सम्पन्न जुजुया नितिं ला मंत । लाके पद्धति कथं उखुनु सुनानं हिंसा याये ज्यूगु व फुगु नं मखु । दुगु ला सुं छम्ह खिचां नया बिल । उकिं गनं हे ला मदया भूतू सुवालं थ्व खं रानीपिन्त विन्ति यात । तर यायेगु छु ? ला मदयेकं जुजुया न्हचोने भोजन यंकेगु साहस सुयाके मदु । उकिं आपालं विचाः याये धुंका इमिसं निर्णय यात, जुजुया न्हचोने भोजन तये यंके न्हचः जुजुया न्हचोने जुजुया याकः काय् तये यंके । अय्लाया अदमस्त पहलं थः काय् नाप म्हिता च्वनी । थ्व हे आनन्दावस्थाय् भोजन न्हचचीकूसा जुजुया ला मदुगु तं जिगिजिगि खाइ मखु । थथे विचाः याना भोजन हये न्हचः जुजुया न्हचोने राजकुमार तये यंकल । अय्लाखं मस्तम्ह जुजु थः राजकुमार मुले तया म्हितल । अय्ला व थः मचाया मतिनाय् दुम्ह जुजुया न्हचोने भूतू सुवालं भोजन तये हल । महारानीपिं नं न्हचोने दं वल । जुजुया नशां मदमस्तगु मन काय्या मतिनां फहिला रस तृष्णाय् लाः वन । तर अन ला मदु । मदमस्त मनं क्वात्तुक ज्वंगु मंत कि गुलि तं पिहाँ वइ, स्वतः स्पष्ट जू । भूतू सुवालं ला मदुगुया कारण गुलि गुलि विनम्र कथं विन्ति यात, उलि उलि जुजुया तं थहाँ वन । तमं मिखां अथे हे मखं । उकीसं राजत्वया अहंभाव ल्यूने घ्वाना च्वंगु दु । अहं उकीसं अय्लाया चेतना शून्य जोशं ल्हाः तःबले वयात गन थ्यंका मबी ? वयागु म्हुतुं छु शब्द पिहाँ वयेत आः पंगल दइ तिनि ? वयागु ल्हाः छु यायेत आः केकुनी तिनि ? जुजुं थःगु अय्लाया सुरे राजत्वया अभिमान मुना धाल, 'वा, जिथें जाःम्ह जुजुया हे ला मदु ? का जित ला मदुसा थ्वया ला का ।' जुजुं थः मुले च्वंम्ह मचाया गःप म्वेहीकल, वां छवल । महारानीपिं ह्वाँय् ह्वाँय् ख्वल । जुजु थः अय्लाया मदमस्त भावे अइहास याना न्हिल । अहं थः मचाया ला समेतं नल ।

कन्हे खुनु जुल । जुजु थःगु चेतानावस्थाय् लिहाँ वल । व म्हिगःयाम्ह मखुत । उकिं हे वयात म्हिगःया ज्या-खँ लुममं । म्हिगः अय्लाखं नवाका तःम्ह अय्लाखं प्याखं ल्हुइका तःम्ह अय्लाखं हे अइहास याना न्हीका तम्ह खः । थौं व हानं मानवीय गुण ज्वना दन । वयात याकः काय् लुमन । वं थः रानीपिंत सःतल । चिन्ता व पीडां दीनपिं रानीपिं वल । जुजुं न्यन, 'ग्व, राजकुमार ग्व ?'

रानीपिं ह्वाँय् ह्वाँय् ख्वल । जुजु आश्चर्य चाल । तर गबले यथार्थ खँ जुजुं थुल, जुजुया नुगःपाय् चुपिं सूथें जुला जुजु वेदनाय् इतिमिति कन । मद्यपानया परिणाम थुल । थुलिं बांलाक थुल कि आः मद्यपानया मानवीय चेतना व सदगुणयात विषपानथें थुल ।

प्रस्तुत बाखंया सारांश थुलि हे खः, अय्लाखं मनूयात थुलि तक विवेकहीन याये फु, वं थः काय्यात समेतं स्याना च्वना धयागु ल्वःमंकी । अय्ला यःगु हे तर्क यःगु हे खँ छुं मात्राय् लाभप्रद थ खंकेमा वास्तविक दृष्टिं वया अनिवार्य जीवनयात मदु हानं प्रायः दृष्टिं वं गबलें मानवीय सदगुण, सद्भावना वृद्धि यायेत सार्थक जुया बी मफु । उकिं अय्ला मदयेकं मगाः धयागु, आदत मदयेकं मगाः धायेथें जक खः, ल्वापु ख्यापु मदयेकं मगाः धायेगु जक खः । अय्ला त्वना मनू प्याखं ल्हुइ, म्ये हाली, तिंतिं न्हुइ-थथे अथे तकं जुइ कि मनू अय्ला त्वना माकः जुया मवंगु हे तःधंगु भाग्य खः ।^१ मनूयात ल्वःगु ज्या हे मनूया जीवन हितमय, सुखमय व कल्याणमय जुया मङ्गलमय जुइ ।

१. कुम्भजातक (५१२)

२१. नीछगूगु मङ्गल

अप्पमादो च धम्मसे

धर्मे तत्पर जुइगु

‘अप्पमाद’ या अर्थ अप्रमाद खः । धर्मे अप्रमादया अर्थ उकिं उचोगी व जाग्रत जुया भिंगु ज्या यायेगु व संयमित इन्द्रिय जुइगु खः । अथवा धर्म यायेगुली होशहीन जुया मच्चनेगुयात हे अप्रमादी जुइगु धाइ । अप्रमाद अच्युत निर्वाणया लँपु खः, प्रमाद मृत्युया लँ खः । प्रमाद न्हचोने खः । व नं केवल ज्ञान विमूढ जुया च्वनीगुली थः अन्यथा प्रमादीम्ह व्यक्तिया तृष्णा ‘मालुवा’ धयागु गूखि बढे जूथें बढे जुया च्वनी फलया आशाया उखें थुखें जूमह माःकथें प्रमादीम्ह व्यक्ति संसारे बारबार उखे गुखे जन्म काः जुयाच्वनी ।^१ नेपाले प्रसिद्धगु ‘दसवलस्तव’ स्तुति कविं बुद्धया श्रेष्ठया अप्रमादीभावे हे क्यंगु दु । देवतापिं मध्ये श्रेष्ठ सकल भुवनया स्वामी पलेस्वानं जन्म जूमह मनूतये सृष्टिकर्ता धया तःम्ह ब्रम्हा न्हचः वयेका च्वं च्वन, उदयाचल सिथे भिंपूथें हचाउक अन्धकार समूह विनाश याइम्ह, प्राणीपिनि छगः मात्र मिखा जुया च्वंम्ह सूर्य अभिमानं चंचल जुया न्हचः वयेका च्वं च्वन, विश्व चूडामणि जुया चच्छि चच्छि च्याइम्ह किसि दंथें तुयुम्ह हानं सिचुगु किरण दुम्ह चन्द्रमा नं मद व रागे लीन जुया न्हचः वयेका च्वं च्वन । च्वापुगुया च्वकाथें तुयुम्ह, सर्पया जनेउ धारण याना च्वंम्ह, त्रिपुरासुर दैत्य भष्म यायेत चतुरम्ह धुंया छ्यंगुतिं न्यया तःम्ह महाद्यो नं पारवती नापं न्हचः वय्का च्वं च्वन, ज्वाला ज्वालां थीगु वज्र ज्वना दैत्य संहार याये फुम्ह देवतापिनि मालिक इन्द्र नं इन्द्राणिया हाव भावे मुग्ध जुया ह्याबलें न्ह्याबलें न्हचः वयेका च्वं च्वन, वँचुगु पलेस्वाँया उनम्ह तुयुगु पलेस्वाँथें जाःगु ततः ग्वःगु मिखा दुम्ह असुर-सेना नाश याइम्ह विष्णु नं गर्भवासया बन्धने क्यना न्हचः वयेका च्वं च्वन, थुकथं हे यम, वरुण, कुबेर, यक्ष, दैत्य, नागराज तथा स्वर्ग व पृथ्वीया लोकपालपिं ल्यासितयेगु मतिनाया अय्ला त्वनेव ज्ञान विमूढ जुया न्हचः वयेका च्वं च्वन । थ्व प्रमादया न्हचःलं ल्हाका च्वंगु संसारे सम्यक् स्मृति व सम्यक् व्यायामया अप्रमाद जाग्रत दुम्ह मनू जुइगु उकिं देवताया दासत्वं मुक्ति प्राप्त जुइगु माङ्गलिक उपदेश धारण यायेगु जक मखु, निर्वाणया मङ्गलमय लँ पलाः तयेगु नं खः । वस्तुतः अप्रमाद जुइगु हे ज्ञान व सदुपदेशया सार खः ।^१ बुद्ध उकिं आज्ञा जुया बिज्याइ, दँ न्हचःलं चाय्कि दृढता शान्तिया निंतिं कुतःया । प्रमत्त धका सीका मृत्युं मोहित थ मया, थ वशे मतयेमा ।^२ दँ, अलसी जुइ मत्य । बांलाक धर्माचरण या । धर्माचरण याःम्ह थुगु लोके नं मेगु लोके नं सुखपूर्वक वास याइ ।^३ प्रमादी जुइ मत्य, पंचकाम गुणे आशक्त जुइ मत्य । अप्रमादी जुया ध्यान यात धाःसा तःधंगु सुख प्राप्त जुइ ।^४ दुःखया मूल, प्रमाद खः, प्रमादया मूल अविद्या । उकिं प्रमादं व हे ज्ञानयात विवेकयात धलिं मिखा तयेगु याइ । प्रमाद विद्याया मिखाय् छ्वाकीगु धू खः, जीवनया आकर्षक खने दइगु रज खः । उकिं हे मोहया बन्धन युक्त संसार दानें स्वयेबले बांलाथें च्वनी ।^५ उकिं थन वा, स्व ! थ्व कृत विचित्र राज रथ समान बांलागुली बालजनपिं जक आशक्त जुइ, ज्ञानीपिं जुइ मखु ।^६ अनाशक्त अप्रमाद भाव हे जीवन रक्षाया, उन्नतिया, निर्वाण प्राप्तिया लँपु खः । उदाहरणार्थ छपु बाखँ बी ।

१. किंसिलसुत्त (सु.नि.)

२. उट्ठानसुत्त (सु.नि.)

३. धम्मपद (१६८)

४. धम्मपद (२७)

५. उदान (३.९)

६. धम्मपद (१७१)

वाराणसी ब्रम्हदत्तं^९ राज्य याना च्वन । ब्रम्हदत्तया सच्छिम्ह कायुपिं दु । उपिंमध्ये दकसिबे चीधीम्ह बोधिसत्त्वं तक्षशिलाय् वनेगु मती तल । वया पासापिसँ धाल, इपिं नं वये । इमिगु प्यपुनेगु गनं छुं खँ न्यन कि दीगु अनुरक्त स्वभावं उद्योग व संयम धयागु मद्दुगु सीका बोधिसत्त्वं इमित लिगन । तर इमिसं धाल, बोधिसत्त्वया पूरा पूरा अनुशरण याये ।'

७. तेलपत्त जातक (९६)

बोधिसत्त्व न्याम्ह पासापिं नाप वन । लें बिच्चे गां दयेका यक्षणीत मनूया मोहक भेषे च्वं च्वंगु जुया च्वन । इमित खनेवं छम्ह मनू दित । बोधिसत्त्वं धाल 'छाय् दिना ?'

'देव, जि साब त्यानुल । पलख थन फेतुना वये ।'

'थन फेतुइगु भिं जुइ मखु, वा ।'

'यःगु थ जुइमा, त्यानुसे च्वन । आः थथें ला पलाः हे छी मफु । जि बुलुं वये ।'

व अनसं दित । यक्षणी वया लिक्क फेतू वल । वया छु माला द्यूगु खः, व ब्यू वल । मनूया भेषधारी यक्षणीनाप भुले जुइत स्वल । घेपुना तम्ह यक्षणीनं वयात नुना छवत ।

यक्षणी हानं न्हापा वना च्वंपिंत लिलाकः वन । अन म्ये हालेगु प्याखं ल्हुइगु याना च्वन । अन नं छम्ह मनू दित । बोधित्विं गन नं लिगने मफु । शब्द तृष्णाय् दुम्ह मनूयात नं यक्षणीतयेसं नुना छवत श्र थुकथं हे भतिचा उखे नस्वाः मिया तःथाय् छम्ह गन्ध तृष्णाय् प्यपुंम्ह मनू दित, व फुत । भोजनया तःधंगु प्रबन्ध याना तःथाय् रस तृष्णा दुम्ह मनू भोजनयात दित । वयात नं नया छवत । हानं यक्षणीत लासा लिसा लाया छाय्पायेका च्वन । अन नाइक याउँक फेतूम्ह मनूयात नुना बिल । रूप, शब्द, गन्ध, रस व स्पर्शया प्रभोभनं प्यपुंके मफुम्ह बोधिसत्त्व याकःचा हे जक ल्यन । न्हापा हे सतर्कम्ह थः पासापिं न्याम्हं फुसेली हानं छाय् यक्षणीत पाखें सतर्क मजुइ ? तर यक्षणीनं बोधिसत्त्व नहे नय्गु कुतः यायेत वल । बोधिसत्त्वया ल्यूल्यू वन । जंगले ज्या याना च्वंपिसं वयाके न्यन, 'छ छाय् थथे ख्वया ख्वाः याना ल्यूल्यू वना च्वना । व न्हचोने वंम्ह छं सु ?'

'थ्व जिम्ह प्रिय खः ।'

थ्व खँ न्यना मनूतयेसं धाल- 'भाजु, छाय् थथे वास्ता मयासे ल्यूल्यू व्वाके यंका तया ? स्वांथे नाइसे क्यातुसे च्वंम्ह विचरा मय्जु छिगु हे भरोसाय् वया च्वन । छाय् वयात बुलुं त्यानु मजुइक हचेका हचेका मयंका ?'

'थ्व जिम्ह जहान मखु, यक्षणी खः ।' - बोधिसत्त्वं धाल ।

यक्षणीनं धाल- 'गबले मिजंतये मयइ, मिसातयेत लक्सीं नं धाइ, प्रेतनी नं धाइ ।'

मनूतयेसं पत्याः यात, मिसां ठीक धाल । यक्षणी क्रमशः प्वाथे दुम्हथें जाःगु रूप याना ल्यूल्यू वनाच्चन । गुलिसिनं अथे हे बोधिसत्त्वयात धाल । बोधिसत्त्व नं लिसः बिल । तर मनूतयेसं यक्षणीया खें हे पत्याः यात ।

बोधिसत्त्व तक्षशिलाय् थ्यन । यक्षणी नगर द्वारेसं दित । तक्षशिलाय् जुजुं चाह्चू वंबले वयात खन । जुजुं वयागु परिचय कायेके छवत । यक्षणीनं बोधिसत्त्वयात हे क्यन । बोधिसत्त्वं धाल- 'थ्व जिम्ह जहान मखु । थ्व जाली खः, यक्षणी खः ।'

'गबले मिजंतये तं पिहाँ वइ, थथे हे न्ह्योने लाःथे धाइ ।'

राजपुरुषपिसं फुक्क खें जुजुयात विन्ति यात । जुजुयात माःगु दत, तंके मज्यूगु याउँक लुल । 'सुया मालिक मद्दु, बेवारिस वस्तु जुजुयागु खः' धयागु तर्क थःमं याना लाय्कुली हल ।

जुजु यक्षणी घये पुना आनन्दे मग्न जुल । यक्षणी नं जुजुया रतिसुखे धाल- 'जित छिं लें थुया हल । जि मां-बौ सुं मद्दु । जित उकिं नागः तुगः याइ । जि लज्जित जुइ माली । उकिं फुक्क राष्ट्रया हुकुम जित ब्यु । गुकिं जित छुं धाये व याये फइ मखु ।'

जुजुं फुक्क राष्ट्र ला मखु, छें छगूया अधिकार बिल । परिणामय् यक्षणीत सःता हया छन्हु जुजु सहित छें च्वंक मनूतयेत कंलाय् जक ल्यंक नया छवत । कन्हे खुनु नगर छगुलिं हाहाकार जुल । मनूतयेसं यक्षणीयात म्हसीकल । बोधिसत्त्वया खें पत्याः यात । सार खन । इमिसं छगु सलं धाल- 'गम्ह मनुखं दिव्य रूप धारण याना ल्यूल्यू वया च्वंम्ह यक्षणीयात स्वयेत गुगुं इन्द्रिय चंचल मयाः व धात्थेंम्ह महान धृतिमान तथा प्रज्ञावान प्राणी खः । थुजाम्ह मनू जुजु जूसा सारा राष्ट्र सुखी जुइ ।'

बोधिसत्त्वयात अले फुक्क नगरवासीपिसं छगू राय जुया विन्ति यात- 'देव, थ्व राज्य सम्भाले याना विज्याहुँ ।'

बोधिसत्त्व तक्षशिलाया जुजु जुल । हानं प्यंगू अगति-गामी ज्यायात तोता देश राज-धर्म अनुसार राज्य याना परलोक जुयावन ।

बाखँया सारांश खः, प्रमादी जुइगु हे भयया लें वनेगु खः, विनाशया लें लाइगु खः । रूप, शब्द, गन्ध, रस व स्पर्शयात जक जीवनया लक्ष्य यायेव जीवन यक्षणीया म्हुतुइ लाःगु जीवनथें खः । प्रमाद धयागु वास्तविक अर्थे मनुखं हे जक मथुया थःनाला काःवनीगु खः । गथे जुजुं यक्षणीयात थःनाला काल । हानं अविद्या वयात न्ह्यः वःम्हथें याना वयात अथे हे नाश याइ, गथे बोधिसत्त्वया खें मन्यपिं तृष्णाय् प्यर्पुपिं वया पासापितं यक्षणीतयेसं रति अवस्थाय् विनाश यात । उकिं प्रमाद खना ग्यायेगु अप्रमादी जुइगुली मन छवयेगु यायेवं निर्वाणया भ्रुं न्ह्योने हे जक लाःवनी । अभ्रुं अप्रमादीं प्रमादयात नाश याना शोकया कारणं मुक्त जूम्ह पण्डितं प्रज्ञा-प्रासादे च्वन पर्वतया च्वकाय् च्वंम्ह व्यक्तिं पर्वत क्वे च्वंपि प्राणीपितं खंकीथे शोकागारे दुना च्वंपि प्राणीपित्त खनी^१ । उकिं थःत नं मुक्ति मङ्गल जुइगु मेपिनि संसारे हीका तःग गर्भ अमङ्गल नं खनीगु अले मङ्गलमयी निर्वाण लायेत प्रेरणा बीगु थ्व महामङ्गलया उपदेश बुद्धया न्हापांगु धर्मचक्र प्रवर्तन नापं स्वाःगु निर्वाणया उपदेश नं

खः । अन्तिम उपदेश नं खः । पीन्यादँ अनवरत तक गामं गामे नगरं नगरे चाचाः हिला उपदेश
विया विज्याकम्ह तथागत अर्हत् सम्यक्सम्बुद्धया अन्तिम कण्ठ-ध्वनि थ्व हे खः –

हन्द दानि भिक्कवे आमन्तयामि वो वयधम्मा संखारा अप्पमादेन
सम्पादेथ !

अर्थात्

भिक्षुपिं, का सा-व्याक्क प्रकारया संस्कार फुना वनीगु खः, अप्रमादी जुया निर्वाणया सम्पादन
यायेगु स्व !

१. धम्मपद (२८)

“पञ्चा नरान रतन”

पालि भाषा अवतरण (भाग २)

परियत्ति सद्धम्म कोविद मध्यम वर्ष

(कक्षा ९, प्रथम पत्र)

पालि भाषा अवतरण (भाग २) प्राप्ताङ्क ३० अंक, १५ घण्टा

लेखक - पोलवत्ते बुद्धदत्त महानायक स्थविर
अनुवादक - भिक्षु शीलभद्र

तद्धितपद

४८. संज्ञां लिउने छुं छगू अर्थ विशेषयात प्रकाश याये नितिं प्रत्यय तथा दयेका तःगु पदयात तद्धित धका धाइ ।

प्रत्यय धयागु छुं छगू अर्थ विशेषयात प्रकाश याये नितिं संज्ञा अथवा धातुं लिउने तये माःगु अंग खः । (संज्ञा लिसे प्रत्यय बने जूगु तद्धितपद नं संज्ञा अंग खः ।)

१. सामञ्जतद्धित

२. भावतद्धित

३. अव्ययतद्धित

धका तद्धितयात स्वथी विभाजन याता तःगु जुयाच्चन ।

१. सामञ्जतद्धित

(१) अपच्चत्थ

(२) अनेकत्थ

(३) अत्थत्थ

(४) संख्या

धका प्यथी विभाजन याना तःगु जुयाच्चन ।

४९. ण-णि-णोय्य आदी य्-कार सहितगु प्रत्यय जोरे यायेबल्य् न्ह्योने च्वंगु संज्ञापदया मूल स्वरया वृद्धि जुइ । वृद्धि धयागु अ-कारयात आ-कार, इ-ई निग्वःयात ए-कार व उ-ऊ निग्वःयात ओ-कार यायेगु खः । मूल स्वरय् वृद्धि जुइ धुंका प्रत्ययय् दुगु ण्-कार लोप जुइगु जुल । चिना आखः लिउने दइबल्य् मूल स्वरया वृद्धि जुइ मखु ।

१. सामञ्जतद्धितय् (१) अपच्चत्थ अर्थात् परम्परार्थ

५०. वया परम्पराय् धयागु अर्थय् गुगुं थासय् संज्ञां लिउने ण-प्रत्यय जुइ ।

वसिष्ठ (ऋषि) या परम्परायाम्ह छम्ह पुरुष धाये मालीबल्य् वसिष्ठ-शब्दं लिउने ण-प्रत्यय जुइ । “वसिष्ठ + ण (= वसिष्ठण)” धका च्वनीबल्य् ण्-सहितगु प्रत्यय छगू लिउने दुगुलिं वसिष्ठ-शब्दय् च्वंगु मू-श्वर (अर्थात् “व” लय् च्वंगु) अ-कारया वृद्धि जुया आकार जू वइगु खः । ण्-कार लोप यायेबल्य् “वासिष्ठ + अ” धका च्वनी । न्ह्योने च्वंगु “अ” स्वरलोपन्धि यायेबल्य् वासिष्ठ धका

चवनीगु जुल । पुल्लिङ्ग्य् पठमा एकवचन तयेबलय् वासिद्धो जुइ । “वसिष्टया परम्पराय् हे जन्म जूम्ह (पुरुष)” धयागु अर्थ जुल ।

व परम्पराय् स्त्री धायेमाल धाःसा स्त्री-लिङ्ग ई-प्रत्यय तथा वासिष्टी दयेकेमाः । व परम्पराय् हे दुगु नपुंसक अथवा परिवार धायेमाःसा “वासिद्ध” शब्दयात नपुंसक लिङ्गया विभक्तिरूप प्रयोग यायेमाः । वासेद्ध धका एकारं युक्त जुया नं थ्व खने दुगु जुयाच्वन ।

भारद्वाज + ण = भारद्वाज (= भारद्वाजया परम्परायाम्ह)

गोतम + ण = गोतम (= गौतमया परम्परायाम्ह)

वासुदेव + ण = वासुदेव (= वासुदेवया परम्परायाम्ह)

बलदेव + ण = बालदेव (= बलदेवया परम्परायाम्ह)

थुगु शब्दत वासिद्ध-शब्द नाप समान जुइ । मूलपद निगुली स्वरत दीर्घ जूगुलिं वृद्धि यायेगु आवश्यक मजू ।

५१. वच्छ-कच्च आदी शब्दं पुत्रार्थ्य् णायन-णान धयागु प्रत्ययत जुइ । (ण्-कार मूल स्वरयात वृद्धि याये निितिं धका नं, वच्छ-कच्छ धयागु निथासं चिना आखः लिउने दुगु जुया वृद्धि जुइमखु धयागु नं सीकेमाः ।)

वच्छ + णायन = वच्छायन (= वच्छया पुत्र)

वच्छ + णान = वच्छान (= वच्छया पुत्र)

कच्छ + णायन = कच्चायन (= कच्चया पुत्र)

कच्छ + णान = कच्चान (= कच्चया पुत्र)

मोग्गल्ल + णायन = मोग्गल्लायन (= मोग्गल्लायनया पुत्र)

मोग्गल्ल + णान = मोग्गल्लान (= मोग्गल्लायनया जुल)

५२. कत्तिक-विनता-आदि स्त्रीलिङ्ग शब्दया लिउने पुत्रार्थ्य् णेय्य प्रत्यय जुइ ।

कत्तिका + णेय्य = कत्तिकेय्य (= कत्तिकाया पुत्र)

विनता + णेय्य = वेनतय्य (= विनताया पुत्र)

भगिनी + णेय्य = भागिनेय्य (= तता वा केहेया पुत्र, भिंजा)

रोहिणी + णेय्य = रोहिणेय्य (= रोहिणीया पुत्र)

अन्तिम निगू पदय् ल्यना च्वंगु न-ण निगवः पोय्य प्रत्यय् ण-कार जुइ मखु धयागु सीकेमाः ।

५३. उपगु-मनु-आदि उकारान्त शब्दया लिउने पुत्रार्थाय् णव-प्रत्यय जुइ ।

उपगु + णव = ओपगव (= उपगुया पुत्र)

मनु + णव = माणव (= मनूया पुत्र मनुष्य पुत्र ख)

पण्डु + णव = पण्डव (= पण्डु जुजुया पुत्र)

५४. विधाव-आदि शब्दया लिउने पुत्रार्थाय् णेर-प्रत्यय जुइ ।

विधवा + णेर = वेधवेर (= विधुवाया पुत्र)

समण + णेर = सामणेर (= श्रमणया पुत्रस्थानय् च्वंम्ह श्रामणेर खः)

१. सामञ्ज (२) अनेकत्थ

५५. उकिं मिश्रक जूगु, अन तया तःम्ह (नियुक्ति), उकिं जीवन हनी, उकिं वनी, उकिं ल्हवनी । व वयागु शिल्प (ज्या) खः । व नाप सम्बन्ध, उकिं काल बिल याइ, उगु ब्वनी, अन जन्म जुइ, अनयाम्ह इत्यादि अर्थय् णिक-प्रत्यय जुइ ।

A. उकिं मिश्रक जूगु:-

घत + णिक = घातिक (= घ्यो मिश्रक जूगु अथवा घ्यो ल्वाकःज्याःगु, घ्यलं बुला तःगु जा आदि)

लोण + णिक = लोणिक (= चि मिश्रक जूगु, चि ल्वाकःज्यागु) ण्-कार लोप व वृद्धि च्वय् उल्लेखित थें खः ।

B. अन तयाःतगु (नियुक्ति):-

द्वार + णिक = दोवारिक (= ध्वाखाय् तयातःम्ह; ध्वाखापाले खः ।)

थन द्वा-धयागुली वकारया न्ह्योने ओकार आगम जुइ । अले दो-वा धका च्वनी ।

भाण्डागार + णिक = भण्डागारिक (= भण्डागारय् नियुक्तम्ह)

सकट + णिक = साकटिक (= गाडाय् नियुक्तम्ह)

नावा + णिक = नाविक (= जहाजय् नियुक्तम्ह)

C. उकिं जीवन हनी:-

बलिस + णिक = बालिसिक (= न्या लाइम्ह)

वेतन + णिक = वेतनिक (= तलवं जीवन हनीम्ह)

जाल + णिक = जालिक (= जालं प्राणीतयूत स्याइम्ह)

D. उकिं वनाच्चन:-

पद + णिक = पदिक (= न्यासि वनीम्ह)

रथ + णिक = रथिक (= रथं जुइम्ह)

E. उकिं ल्हवनाच्चन:-

सीस + णिक = सीसिक (= छूचनं भार यंकीम्ह)

हथ + णिक = हथिक (= ल्हातं ल्हवनीम्ह)

F. व वया शिल्प (ज्या):-

वीण + णिक = वेणिक (= वीणावादक)

वंस + णिक = वंसिक (= बाँसुरी पुइम्ह)

G. व नाप सम्बन्ध:-

सङ्ग + णिक = सङ्गिक (= सङ्गया हक)

लोक + णिक = पदिक (= न्यासि वनीम्ह)

अपाय + णिक = आपायिक (= नरकया अधिन; नारकीय)

समुद् + णिक = सामुद्दिक (= समुद्रया अधिन; सामुद्रीक)

H. उकिं काल बिल याइगुः-

तण्डुल + णिक	= तण्डुलिक (= जाकि बंजाः)
तेल + णिक	= तेलिक (= चिकं बंजाः)
सूकर + णिक	= सूकरिक (= फा बंजाः)

I. व्वनीगुः-

विनय + णिक	= वेनयिक (= विनय व्वनीम्ह अर्थात् विनय धर)
अभिधम्म + णिक	= अभिधम्मिक (= अभिधर्म व्वनीम्ह वा स्यनीम्ह)

J. अन जन्म जूम्ह अथवा अनयाम्हः-

मगध + णिक	= मागधिक (= मगध देशय् जम्ह अथवा उगु देशयाम्ह)
सरीर + णिक	= सारीरिक (= शरीरय् उत्पन्न जूगु अथवा शरीरयागु)
मन + णिक	= मानसिक (= चित्तय् उत्पन्न जूगु वा उकियागु)
अरञ्ज + णिक	= आरञ्जिक (= जङ्गलय् उत्पन्न जूगु वा अनेकागु)

K. आदि शब्दतः-

सन्ति + णिक	= सन्दिट्टिक (= थःम्हं खंकेमाःगु थुगु लोकया वारे)
मातु + णिक	= मातिक (= माँ पाखें वःगु)

अभ्यास-११

नेपाल भाषाय् अनुवाद याना तद्धितपद क्यनेमाः

१. “अयं माणवो मयि मनं पसादेत्वा कालङ्कत्वा तावतिसं-देवलोके तिसंयोजनिके कनकविमाने निव्वत्तिस्सति ।” (मट्टकुण्डली वत्थु ध. क.)

२. सूकरिका साकृणिका जालिका च सङ्घिकं बलक्कारेण गहेत्वा खादन्ता च इतो आपायिका भविस्सन्ति ।

३. एकनतिसवस्सो बोधिसत्तो अत्तनो एकमेव पुत्तं सब्बसम्पत्तिं च पहाय गत्त्वा कासावनिवत्थो मत्तिकापत्तमादाय अञ्जेहि दिन्नाहारेण जीविकं कप्पेसि ।

४. भण्डागारिको रञ्जा धनं लभत्वा महन्तं पासादं कारेत्वा द्वारे दोवारिकं ठपेत्पा उपरिपासादगतो कायिक-मानसिकं सुखं विन्दति ।

५. महाकच्चायनत्थरे कुररघरनगरं उपनिस्साय विहरन्ते सोणो नाम सेट्ठिपुत्तो तस्स सन्तिके पब्बजित्वा “सोणो कूटिकण्णोति पाकटो अहोसि ।

६. “अथ खो आयस्मा आनन्दो कोसिनारकानं मल्लानं आरोचेसि अज्ज खो, वासेट्ठा, रत्तिया पच्छिमे यामे तथागतस्स परिनिब्बानं भविस्सतीति ।”

७. सुत्तन्तिका वेनयिका आरञ्जिका च बहवो भिक्खू लङ्कायं महादुब्भिक्खभये वत्तमाने समुद्दुपारं गत्त्वा अत्तनो जीवितं धम्मविनयं च रक्खिसु ।

८. इद्धिमन्तानमग्गो महामोग्गल्लानत्थेरो भगवतो परिनिब्बानतो पुरेतरमेव परिनिब्बायि ।

९. “अथ खो तेसं द्वादसनहुतानं मागधिकानं ब्राह्मण-गहपतिकानं एतदहोसि: उरुवेलकस्सपो महासमणे ब्रह्मचरियं चरतीति ।” (विनयमहावग्ग)

१०. “अस्सोसि खो राजा मागधो सेणियो विम्बिसारो: समणो खलु भो गोतमो सक्यपुत्तो, सक्यकुला पब्बजितो, राहगहं अनुप्पत्तोति ।” (व हे)

न्हूगु शब्दत

अग्ग = श्रेष्ठ ३

कनकविमान = लुँयागु विमान न

अनुप्पत्त = थ्यंक् वया

कासावनिवत्थ = म्हासूगु वस: ३

अस्सोसि = न्यन

कोसिनारक = कुशीनगरय् जन्म जूम्ह

आयस्मन्तु = आयुष्मान ३

खलु = निश्चय नं नि.

उपनिस्साय = आश्रययाना पू. क्रि.

चुत = (थुगु लोकं) च्यूत जूम्ह ३

एतदहोसि = थुगु विचार उत्पन्न जुल,

(जीविकं) कप्पेति = (जीविका) यानाच्चन

थथे जुल (एतं + अहोसि)

नहुत = भिद्ध: न.

परिनिब्बाति = परिनिर्वाण जुल

योजनिक = छगू योजन प्रमाण दुगु पु

पाकट = प्रकट जूगु ३

वत्तमाने = वर्तमान कालय्

पुरेतरं = (उकीया) प्रथमं, न्ह्यवः पू.क्रि.

सक्यकुलं = शाक्यवंश, शाक्यकुल न

बलक्कार = बलात्कार पु.

समुद्रपार = समुद्रं पारि न.

बोधिसत्त = बोधिसत्त्व पु.

साकुणिक = भंग मीम्ह पु.

ब्रह्मचरिया = ब्रह्मचर्य, भिंगुवानि ३

सुत्तन्तिक = सुत्र व्वनातःम्ह ३

भो = पुण्वान निं*

सेणिय = सेना (फौज) दुम्ह ३

मत्तिकापत्त = चाया पात्र पु.

मल्ल = मल्लराजवंश पु.

महासमण = महाश्रमण, श्रेष्ठ श्रमण पु.

याम = ई

*थन “पुण्यवान” अर्थ दुगु विशेषण पदथे च्वं ।

जूगु थासय् तद्धितय् प्रयोग यानापलि भाषाय् अनुवाद यायेगु

१. पाटलिगाँया उपासकपिसं अन वसपोल विज्याइगु न्यना वसपोल च्वना विज्याइगु थासय् वना थःपिनिगु संस्थागारय् विज्याकेत निमन्त्रणा यात । २. अन वःपिं इमिसं हःलय् (सालाय्) फि लायेके बिया आसन थिक याके बिया लुखा लिक लःथाल तथा मत (घ्योरुवा) च्याकल । ३. शास्ता चीवर पारूपन याना पात्र ज्वना भिक्षुपिं नाप सन्थागारय् वना तुति सिला दुहाँ विज्याना दथ्वी (च्वंगु) थाँया क्वय् पूर्वाभिमुख जुया फयेतुना विज्यात ।

४. आनन्द, छ आः कुशीनगरय् वना अन कुशीनगरवासी मल्लतय्त थथे खबर ब्यू; “वासेट्टपिं, थौं बहनी पश्चिमयामय् शास्ताया परिनिर्वाण जुइ” धका ।

५. उगु बखतय् यक्व भिक्षु परिवारपिं नाप पावानगरं कुशीनगरय् विज्याम्ह आयुष्मान महाकाश्यप महास्थविर लं चिलाः छमा सिमाक्वय् फयेतुना विज्यात ।

६. महाप्रजापति गौतमिं सँ खाना म्हासुगु वसतं पुना यक्व शाक्यवंशी स्त्रीपिं व्वना वैशाली वना तथागतयाके प्रव्रज्या फ्वन ।

७. मगध जुजु विम्बिसारं लखं जाःगु लुँया कलश ज्वना तथागतया ल्हातय् लः धाः हायेका वेलुवन बगीचा बुद्ध प्रमुख भिक्षु सङ्घयात दान विल ।

८. आनन्द, गुगु शासनय् (धर्मय्) स्त्रीपिंत प्रव्रज्याया अनुमति वीगु जुइ, यक्व स्त्रीपिं दुगु छैय् खुंतसें अःपुक विनाश याये फुथे उगु शासन (धर्म) नं ताकाल तक टेके जुइमखु ।

९. उगु उत्सव स्वयेत गाडा चलेयाइपिं, जहाज चलेयाइपिं रथं जुइपिं, न्यासि जुइपिं व ज्यामि ज्या याइपिं मुन ।

१०. भारद्वाजगचेत्रया श्रामणेर कात्यायन महास्थविरया भिंचा खः । वं लौकिक सुख मयया लोकोत्तर सुख माः जुल ।

न्हूगु शब्दत

अःपुक विनाश याये फु = सुप्पधंसीय	पारुपन याना = पारुपित्वा पू.क्रि.
कलश = भिंकार पु.	पूर्वपाखे स्वया = पुरत्थाभिमुख ३
चिलाः = अपक्कम्म पू. क्रि.	बुद्ध प्रमुख = बुद्ध प्रमुख ३
च्वनेगु थाय् = वासट्टान न.	ब्यूगु जुयाच्चन = दीयति
थाँ, खम्बा = थम्भ पु.	माल = परियेसयि
थ्यंकेगु = पापुणन, आगमन	मुन = सन्निपति
थ्यंकेत पापुणित्तुं नि.	लःथल = उदकचाटि इ.
दथ्वी = मज्झिम ३	लुखा = द्वारकोट्टक पु.
निमन्त्रण यात = निमन्तयि	लोकोत्तर = लोकोत्तर
शाक्यवंशीय स्त्री = साकियानी इ.	

Dhamma.Digital

५६. उगु रंगं छिना तःगु, वया अधीनय, वं स्यू, अन बुया वःगु अथवा उत्पन्न जूगु, वया ला, व वयाके दुगु इत्यादि अर्थय् ण-प्रत्यय जुइ ।

A. उकिं छिना तःगु:-

कसाव + ण	= कासाव (= कासाय वर्णं छिना तःगु वस्त्रादि)
हलिदी + ण	= हालिद् (= म्हासुगु रंगं छिना तःगु वस्त्रादि)
नील + ण	= नील (= वँथुगु रंगं छिना तःगु)
पत्तङ्ग + ण	= पत्तङ्ग (= रंगं छिना तःगु)

B. वया अधीनय्:-

- सुगत + ण = सोगत (= बुद्धया अधीनय् - धर्मादि)
 पुरिस + ण = पोरिस (= पुरषया अधीनय् - बलादि)
 मगध + ण = मागध (=मगध देशया अधीनय्)

C. व स:-

व्याकरण + ण = वेय्याकरण (= व्याकरण सःम्ह (व्या-धयागु वेय्या-आदेश जुइ)

D. अन बुया वःगु, उत्पन्न जूगु:-

- मन + ण = मानस (= चित्तय् उत्पन्न जूगु)
 सर + ण = सारस (= पुखुली बुयावःगु; पलेस्वाँ आदि)
 उर + ण = ओरस (= मुलय् तःधिकःजूम्ह; (औरस) काय्)
 थुगु स्वंगू थासय् प्रत्ययया व शब्दया दथुइ साकारागम जुइ ।
 नगर + ण = नागर (= नगरय् जन्मजूम्ह अथवा च्वनाच्वंम्ह)
 मगध + ण = मागध (=मगध देशय् जन्म जूम्ह)
 कुसिनारा + ण = कीसिनार (= कुशीननगरवासी)

E. व वया ला:-

- सुकर + ण = सोकर (= फाया ला) न.
 महिस + ण = माहिस (= म्येया ला) न्
 सकुण + ण = साकुण (= भंगःया ला) न.

F. व वयाके दुगु:-

- सद्धा + ण = सद्ध (= श्रद्धा दुम्ह)

पञ्जा + ण = पञ्जा (= प्रज्ञा दुम्ह)

५७. अन दुगु, उगु वयाके दु इत्यादि अर्थय् इम-इय प्रत्यय जुइ ।

A. अन दुगु:-

पच्छा + इम = पच्छिम (= लिपा उत्पन्न जूगु)
 अन्त + इम = अन्तिम (= सिथनय् अथवा अन्तय् दुगु)
 मज्जे + इम = मज्जिम (= दथ्वी दुगु)
 उपरि + इम = उपरिम (= च्वय्, द्योने च्वंगु)
 हेट्ठा + इम = हेट्ठिम (= तःलय् दुगु)
 मनुस्सजाति + इय = मनुस्सजातिय (= मनुष्य जाति दुगु)
 लोक + इय = लोकिय (= लोकय् दुगु)
 बोधिपक्ख + इय = बोधिपक्खिय (= बोधिया पक्षय् दुगु)
 पञ्चवग्ग + इय = पञ्चवग्गिय (= बोधिया पक्षय् दुगु)
 उदर + इय = उदरिय (= प्वाथय् दुगु; पचे मज्जनिगु आहार)

B. उगु वयाके दु:-

पुत्त + इम = पुत्तिम (= पुत्रपिं दुगु)
 पुत्त + इय = पुत्तिय (= पुत्रपिं दुगु)
 जटा + इय = जटिय (= जटा दुम्ह)

५८. समूहार्थय् ता-प्रत्यय जुइ । उगु स्त्रीलिङ्गय् खः ।

गाम + ता = गामता (= गाँया समूह)
 जन + ता = जनता (= जनसमूहय्)

स्वार्थ्यं नं ता-प्रत्यय जुइ ।

देव + ता = देवता (= देवता) उदाहरण खः । देवी थःहे “देवता” खः, तर ता प्रत्यययान्त जुया च्वंगु थ्व शब्द स्त्रीलिङ्ग्य जुइ धयागु सीके बहः जू ।

५९. समूहार्थ्यं ण-प्रत्यय नं जुइ ।

द्वि + ण = द्वय (= निम्हेसिगु समूह)

ति + ण = तय (= स्वम्हेसिगु समूह)

थ्व निगू थास्यं नं द्वि-ति शब्दया इकारयात अय-आदेश यायेगु जुइ ।

६०. उगु उकिया कारण जुइ । धयागु अर्थ्यं ईय-प्रत्यय जुइ ।

बन्धन + ईय = बन्धनीय (= चीमाःगुया कारण; चीमाःगु)

मुच्छन + ईय = मुच्छनीय (= मूर्छाया कारण)

खमन + ईय = खमनीय (= सहयायेगुया कारण सहयायेमाःगु)

रजन + ईय = रजनीय (= आकर्षण कारण, आकर्षक जुइमाःगु)

(थुपिं अनीय प्रत्यय नं सिद्ध याये फु ।)

६१. उगु अप्वः याना (प्रायः) दु । धयागु अर्थ्यं आलु-प्रत्यय जुइ ।

अभिज्झा + आलु = अभिज्झालु (= क्वातुसे च्वंगु लोभ यक्व दुगु)

धज + आलु = धजालु (= ध्वजा यक्व दुगु)

दया + आलु = दयालु (= दया यक्व दुगु)

६२. गुबलें गुबलें आलु प्रत्ययं लिउने ककारागम जुइ । मेमेगु शब्दय् नं हरेक अर्थ्यं ककारागम जुइ ।

अभिज्झालुको, दयालुको धयागु उराहरण खः । च्वय् उल्लेख जुइ धुंकूगु अर्थ हे दुगु खः ।

कुमारया हे कुमारक नाँ जुइ ।

माणवया अथवा तरुणया हे माणवक नाँ जुइ ।

मुदु हे मुदुक जुइ ।

A. थ्व स्वार्थय् क-प्रत्यय खः, थुकिं न्हूगु अर्थ प्रकाश जुइ मखु ।

B. चीधिकःम्ह, चीधंगु अर्थय् :-

पुत्त + क = पुत्तक (= चीधिकःम्ह काय्)

पीठ + क = पीठक (= चीधंगु मेच)

मञ्च + क = मञ्चक (= चीधंगु खाता)

C. निन्दार्थय् :-

पण्डित + क = पण्डितक (= निन्दा प्राप्तम्ह विद्वान)

लुद्द + क = लुद्दक (= निन्दा प्राप्तम्ह व्याधा)

D. थ्व क-प्रत्यय- “अन जन्म जूगु अथवा च्वना च्वंगु” अर्थय् ण-प्रत्यय सिद्ध जूगु पदत व सम्बन्धार्थय् बहुब्बीहि समासपदत नं विशेषार्थ मदयेक प्रयोग यायेगु जुयाच्वन ।

कुसिनारा + ण = कोसिनारक (= कुशीनगरय् जन्म जूम्ह वा च्वनाच्वंम्ह)

राजगह + ण - राजगह = राजगहक (= राजगृहय् जन्म जूम्ह वा जुयाच्वंम्ह)

बहु + नदी + ण = बहूनदिक (= यक्व खुसी दुगु)

६३. उकिं दयेका तःगु वस्तु अथवा उकिं उत्पन्न जूगु वस्तु धयागु अर्थय् मय-प्रत्यय जुइ ।

सुवण्ण + मय = सुवण्णमय अथवा सोवण्णमय (= लुँ दयेका तःगु)

रजत + मय = रजतमय (= वहलं दयेका तःगु)

दारु + मय = दारुमय (= सिं दयेका तःगु)

इद्धि + मय = इद्धिमय (= ऋद्धिं उत्पन्न जूगु)

मन + मय = मनोमय (= चित्तं उत्पन्नं जूगु)

अन्तिम पदय् मन-शब्द मनोगणय् दुथ्याःगु जुया दथुइ ओकारागम जुइगु जुयाच्चन ।
“सुवण्णमय” धयागु थासय् उकारया ओकारादेश जुइ ।

गो + मय = गोमय (= सा पाखें दुगु मल, गोबर)

अभ्यास-१२

नेपाल भाषाय् अनुवाद याना तद्धितपद व्यनेमा:

१. “यथा पन दारुआदीहि निष्फन्नानि तानि तानि भण्डानि दारुमयादीनि ना होन्ति, यथा एतेपि मनतो निष्फन्नता मनोमया नाम” (ध. अ.) । २. “मानव, अहं ते सुवण्णमयं वा मणिमयं वा रजतमयं वा लोहमयं वा चक्कुयुगं दस्सामी”ति ब्राह्मणो वदि । ३. मागधो बिम्बिसारो राजा अत्तनो पासादस्स उपरिमतले ठितो पिण्डाय चरन्तं बोधिसत्तमनुगच्छन्ते नागरे दिस्वा “किमेत”न्ति पुच्छि । ४. दयालु भगवा महाजनतं अनुकम्पन्तो सब्बदा एकत्थ अवसित्वा तत्थ तत्थ विचरन्तो सन्दिट्ठिकं धम्मं देसेसि ।

५. पाटलिगामिकापि खो उपासका पादे पक्खालेत्वा आवसथागारं पविसित्वा पुरत्थिमं भित्तिं निस्साय पच्छिमाभिमुखा निसीदिसु ।” (विनयमहावग्ग)

६. “अस्सोसुं खो वेसालिका लिच्छवी; भगवा किर कोटिगामं अनुप्पत्तो’ति । अथ खो वेसालिका लिच्छवी भद्रानि भडानि योजापेत्वा वेसालिया नीयिसु, भगवन्तं दस्सनाय ।” (विनयमहावग्ग)

७. तेन खो पन समयेन राजगहिकस्स सेट्ठिस्स सत्तवस्सिको सीसाबाधो अहोसि । बहु महन्ता महन्ता दिसापामोक्खा वेज्जा आगन्त्वा ना’सक्खिसु अरोगं कातु” (व हे)

८. “अथ खो जीवको कोमारभच्चो सेट्ठिं गहपतिं मञ्चके निपज्जापेत्वा मञ्चकेन सम्बन्धित्वा सीसच्छविं फालेत्वा द्वे पाणके अनस्स दस्सेसि । (व हे)

९. “सेट्ठिपुत्तो निय्यानिकं वत बुद्धसासन’ति पसीदित्वा योजनिकं सुवण्णचेतियं कम्बल-कञ्चुकेन परिक्खपित्वा तत्थ तत्थ रथचक्कप्पमाणेहि सुवण्णपदुमेहि अलङ्करी ।” (अङ्गुत्तरङ्कथा)

१०. “तस्मिं समये चतुसत्तति-सहस्सजटिला पणीत-पणीतानि ओजवन्तानि फलाफलानि गहेत्व आचरियस्स सन्तिकं सम्पत्ता ।” (व हे)

न्हूगु शब्दत

अरोग = रोगमदुगु, निरोगी ३

आवसथागार = धर्मशाला पु.

असक्खि = फत

ओजवन्त = ओजस् दुगु, ताकत दुगु ३

आबाध = रोग पु.

कञ्चुक = त्वःपुइगु, जाकेट ३

कम्बल = गा, ब्लाड्केट, रङ्ग पु.न.

पाणक = सत्त्व, की पु.

चक्कयुग = निचा: घ:चा न.

पाटलीगामिक = पाटलिगामय् जन्म जूम्ह, वा च्वं च्वंम्ह ३

कोमारभच्च = मचातयूत वास: याये

पुरत्थिम = पूर्व ३

स:म्ह, कुमार पाखें पोषितंम्ह ३

जन = मनू, मनूतय् पुच: पु.

फलाफल = त:ग्वगु चीग्वगु फल

तेन खो पन समयेन = उगु बखते

फालेत्वा = फाया, ध्यना पू. क्रि.

दस्सनाय = स्वयेत (चतुत्थि ए.व)

भद्र = भिंगु ३

दिसापामोक्ख = प्रदेशया अधिपति ३

यान = रथादि यान न.

निपज्जापित्वा = लिधंका पू. क्रि.

योजापेत्वा = प्रयोग

निप्फन्न = दयेका त:गु ३

रथचक्क = गाडाया घ:चा: ३

निस्साय = आश्रय याना पू.क्रि.

वेसालिक = वैशाली नगरवासी ३

निय्यानिक = दु:खं मुक्त जुइत थ्यंका वीगु ३ सत्तवस्सिक = न्हय् दं दुम्ह ३

नीयि = यंकूगु जुयाच्चन

सम्बन्धित्वा = सम्बन्ध तथा बाँलाक चिना पू.क्रि.

पक्खालेत्वा = हिया, चाया पू.क्रि.

सम्पत्त = थ्यंक वया ३

पच्छिमाभिमुख = पश्चिममाभिमुख;

सीसच्चवि = छ्चोया छ्चयंगु ३

पश्चिम पाखे स्वया

पणीत = प्रणीत; तसकं सा:गु, उत्तम ३ पसीदित्वा = प्रसन्न जुया पू.क्रि.

तद्धितपद प्रयोग याना पालि भाषाय् अनुवाद यायेगु

१. चिकं बंजां नया शस्त्र हया ध्वाखापालेयात माल । २. मट्टकुण्डली सर्वज्ञ प्रति चित्त प्रसन्न याना मृत्युजुया त्रयस्त्रिंश देव लोक्य सुवर्ण विमान्य जन्म जुल । ३. पञ्चवर्गीय भिक्षुपिसं एहिपस्सिक (थन वया स्वःवा धाये ज्यूगु) धर्म न्यना अरहन्त फल प्राप्त याना काल । ४. ब्राह्मणं माणवकयात सुवर्णया, वहःया वा मणिया निचाः घःचाः बिइ धका धाल । ५. आभिधार्मिक महाजन समूहयात थःम्हं खंकेमाःगु (अथवा अवबोध यायेमाःगु) धर्म देशना याना विज्यात । ६. मौद्गल्यायन स्थविरं मनोमय शरीर दयेका त्रयस्त्रिंश देवालोक्य विज्यात । ७. बोधिसत्त्व बैशाख महिनाया पुन्ही खुनु सुथय् क्षीर भपाः विज्याना (अनुभव याना) सन्ध्या इलय् बोधिवृक्षया मूलय् थ्यंक विज्यात । ८. सङ्घरक्षित स्थविरया भिंचा श्रामणेर छम्ह प्रव्रज्या त्वःता गृहस्थी जुल । ९. माभित नया, सिंया, वहःया सामान जहाजय् भरेयाका चीन देशय् वन । १०. कायपिं दुम्ह लँजुवालं जाकि बंजाःयाके जाकि फवन ।

टिप्पणी-

थन १ नं या वाक्यय् चिकं बंजाः धायगुयात “तेलवाणिजो” धका पाली अनुवाद याये मज्जू, व समासपद खः । अर्थ अनुसारं अन छुं मट्टंसां थ्व तद्धितपरिच्छेद जुया “तेलिक” धयागु तद्धितपद प्रयोग याये माःगु जुल । “नया” (नँ दयेका तःगु) धयागु नं “अयसा कतं” धका अनुवाद याये मज्जू; “अयोमय” धयागु थुकीयागु योग्यगु तद्धितपद खः ।

न्हूगु शब्दत

खीर = क्षीरपायास पु.

बैशाख महिना = वेसाख पु.

गृहस्थी = गिही पु.

बोधिवृक्ष मूलय् = बोधिमण्डे पु.

तोता = चजित्वा, पहाय पू.क्रि.

भरे याना = आरोपेत्वा पू.क्रि.

पुन्ही = पुण्णमी इ.

लँ जुवा = पथिक पु.

त्रयस्त्रिंश = तावतिंस इ.

१. सामञ्चतद्धित

(३) अत्थयत्थ

६४. ‘उगु वयाके दु’ धयागु अर्थय् अव-अल-इल इक-ई-वी-स्सी आदि प्रत्ययत जुइ ।

अवः	केस + अव	= केसव (= छ्चों-सँ दुम्ह)
अलः	वाचा + अल	= वाचाल (= खँ अप्वःम्ह)
इलः	जटा + इल	= जटिल (= जटा-स्वःगु सँ दुम्ह)
	तुण्ड + इल	= तुण्डिल (= त्वाः दुम्ह; भंगःवर्ग)
	फेण + इल	= फेणिल (= ब्वाइयां वःगु)
इकः	दण्ड + इक	= दण्डिक (= ल्हातय् कथि दुम्ह)
	माला + इक	= मालिक (= स्वाँमाः दुम्ह)
	गण + इक	= गणिक (= समूह-पुचः दुम्ह)
ईः	माला + ई	= माली (= स्वाँमाः दुम्ह)
	कट्ट + ई	= कुट्टी (= कुष्टम्ह)
	दन्त + ई	= दन्ती (= वा दुम्ह; किसि)
	वम्म + ई	= वम्मी (= युद्ध पोषाक दुम्ह)
वीः	मेधा + ई	= मेधावी (= बुद्धिमान)
	माया + वी	= मायावी (= माया दुम्ह; इन्द्रजाल सःम्ह)
स्सीः	तप + स्सी	= तपस्सी (= तपस्या दुम्ह; तापस)
	यस + स्सी	= यसस्सी (= कीर्ति वा फौज दुम्ह)
	तेज + स्सी	= तेजस्सी (= तेज दुम्ह)

टिप्पणी-

स्सी-प्रत्यय दुइगु मनोगणिकय् दुथ्याःगु शब्दं लिउने खः धयागु सी दु । मनोगणिक शब्दत संस्कृतय् “मनस् तपस्” आदि रूपं नं च्वनी; उगु तपस्वी, इत्यादि गुगु पाली तपस्सी आदि रूपं परिवर्तन जूगु धका विचाः याये फु ।

६५. ई-वी-स्सी-प्रत्ययया पाखें दया वःगु पदत स्त्रीलिङ्गय् प्रयोग यायेबलय् अन्तय् इनी-प्रत्यय जुइ ।

माली + इनी = मालिनी (= मा: दुम्ह मिसा)

मन्ती + इनी = मन्तिनी (= मन्त्रिनी)

मेधावी + इनी = मेधाविनी (= बुद्धिवानम्ह मिसा)

तपस्सी + इनी = तपस्सिनी (= तपस्विनी)

६६. 'थुकिं युक्त' धयागु अर्थ प्रकाश याये निंतिं गुलिं अकारान्त शब्दं लिउने वन्तु-प्रत्यय व इ-कारान्त, उ-कारान्त शब्दं लिउने मन्तु-प्रत्यय जुइ ।

गुण + वन्तु = गुणवन्तु (= गुण दुम्ह)

धन + वन्तु = धनवन्तु (= धनवान)

बुद्धि + मन्तु = बुद्धिमन्तु (= बुद्धिवान, प्रज्ञावान)

भानु + मन्तु = भानुमन्तु (= ज: दुम्ह; सूर्य)

“आयु + मन्तु” थासय् उकारयात अस्-आदेश जुया = आयस्मन्तु सिद्ध जुइ ।

६७. थ्व शब्दत स्त्रीलिङ्ग्य प्रयोग जुइबलय् ई-प्रत्यय जुया पूर्वस्वर लोप जुइ । गुबले गुबले वन्तु-मन्तुया न्-कार नं लोप जुइ ।

गुणवन्तु + ई = गुणवन्ती, गुणवती (= गुण दुम्ह मिसा)

सतिमन्तु + ई = सतिमन्ती, सतिमती (= स्मृति दुम्ह मिसा)

६८. णव-णिक-णेय्य-ण धयागु प्रत्ययया पाखें सिद्ध जुइगु तद्धितपद स्त्रीलिङ्ग्य च्वनीबलय् ई-प्रत्यय यायेमा: ।

णव: मानव + ई = माणवी (= ल्यासि; तरुणि)

णिक: नाविक + ई = नाविकी (= माभिकिनी)

णेय्य: भागिनेय्य + ई = भागिनेय्यी (= भिंन्चा मय्जु; सद्य तता केहेँपिनि म्हचाय् मचा)

ण: गोतम + ई = गोतमी (= गौतम गोत्रया स्त्री)

६९. अधिकार्थ प्रकाश याये मालीबलय् तर-तम-प्रत्यय प्रयोग यायेमा: । निम्ह मध्यय् अधिक गुण दुम्ह धयागु प्रकाश यायेत तर-प्रत्यय व यक्व सिया मध्यय् अधिक गुण दुम्ह धयागु प्रकाश यायेत तम-प्रत्यय प्रयोग यायेमा: ।

पाप (= पापीम्ह) पापतर (= भंपापीम्ह) – पापतम (= दक्व सिबे पापीम्ह)

हीन (= क्वह्चं; नीच) – हीनतर (= भं क्वह्चं) – हीनतम (दक्व सिबे क्वह्चं)

पणीततर–पणीततम आदि अनेक विशेषण पदत थथे प्रयोग थाये ज्यूगु जुल ।

अभ्यास-१३

नेपाल भाषाय् अनुवाद याना तद्धितपद क्यनेमा:

१. “उच्छिन्द सिनेह‘मत्तनो

कुमुदं सारदिकं व पाणिना ।” (ध. गा. २८५)

२. “नेव खो असक्खि वासेट्ठो माणवो भारद्वाजं माणवं सञ्जापेत्तुं; न पन असक्खि भारद्वाजो माणवोपि वासेट्ठं माणवं सञ्जापेत्तुं ।” (दीघ)

३. “कुसावतिया आनन्द, राजधानिया एकं द्वारं सोवणमयं, एकं रूपियमयं, एकं वेलुरियमयं, एकं फलिकमयं ।” (दीघ)

४. मय्हं भागिण्यो इमस्स रज्जस्स सामिको‘व, धीतरं एतस्से‘व दत्त्वा अभिसेक‘मस्स करिस्सामी ति ।” (अभिलक्षण जातक)

५. “अतीते वाराणसियं ब्रह्मदत्ते रज्जं कारेन्ते बोधिसत्तो भातिकसतस्स कणिट्ठो अहोसि ।” (पञ्चगरु जातक)

६. “इदं खो महाराज, सन्दिट्ठिकं सामञ्जफलं पुरिमेहि सन्दिट्ठिकेहि सामञ्जफलेहि अभिक्कन्ततरं च गणीततरं च ।” (दीघ सामञ्जफल)

७. “रञ्जो महासुदस्सनस्स उपरिपासादवरगतस्स दिब्बं चक्करतनं पातुरहोसि सहस्सारं सनेमिकं सनाभिकं सब्बाकारपरिपूरं ।” (दीघ.)

८. वाराणसियं यसो नाम कुलपुत्तो सेट्ठिपुत्तो सुखुमालो होति; तस्स तयो पासादा होन्ति; एको हेमन्तिको; एको गिम्हिको; एको वस्सिको ।” (विनय महावग्ग)

९. “महाकस्सपत्थेरो च अनुरुद्धो महागणी

उपालित्थेरो सतिमा आनन्दो च बहुस्सुतो

अञ्जे बहू अभिञ्जाता सावका सत्थुवणिता

सब्बे पञ्चसत्ता थेरा नवङ्गं जिनसासनं

उगगहेत्वान धारेसुं बुद्धसेट्टस्स सन्तिके ।” (दीपवंस)

१०. “तस्सा च सामिनी तत्थ कुवेणी नाम यक्खिनी ।

निसीदि रुक्खमूलम्हि कन्तन्ती तापसो विय ।” (महावंस)

न्हूगु शब्दत

अभिञ्जात = प्रसिद्ध, प्रकट ३	महागणी = फौज दुम्ह ३
अभिककन्ततर = भं प्रभावितगु, बाँलाःगु ३	यक्खिणी = यक्षिनी इ.
अभिसेक = राज्याभिषेक पु.	राजधानी = राजधानी ३
उच्छिन्दति = त्वाः थलाच्चन	रूपियमय = वःहलं दयेका तःगु ३
कणिट्ट = मचाम्ह, कणिष्ठम्ह पु.	वण्णित = वर्णन याना तःगु ३
कन्तन्ती = (का, सुका) तुला च्वंम्ह	वस्सिक = वर्षाकालयात ल्वःगु ३
मिसा इ.	वेलुरियमय = वेलुरिय मणिं दयेका तःगु ३
कुलपुत्त = कुलपुत्र पु.	सञ्जापेतुं = अवबोध याकेत, सीके बीत नि.
गिम्हिक = तान्वः बलेयात योग्यगु ३	सनाभिक = नाभि सहित, त्यफुचा नापं दुगु
चक्करतन = चक्ररत्न	सनेमिक = धुरी सहितगु
दिब्ब = देवलोक सम्बन्धी, दिव्य ३	सब्बाकारपरिपूर = दक्व आकारं सम्पूर्णगु ३
नवङ्ग = गुंगू अंग दुगु ३	पणीततर = भं उत्तमगु, श्रेष्ठगु
पातुरहोसि = प्रादुर्भूत जुल, प्रकट जुल	सहस्सार = द्वःछि अरि दुगु ३
पुरिम = न्हापां ३	सामिक = मालिक, हकदार पु.
फलिकमय = खाःयागु, खां दयेका तःगु	सामिनी = मालिकनी, स्वामिनी ३
बहुस्सुत = बहुश्रुत, यक्व न्यना सयेकातःम्ह ३	सारदिक = शरद् ऋतुया इलय् ३
भातिक = दाजु वा किजा, सहोदर पु.	सामञ्जफल = श्रमणत्वया फल
सिनेह = स्नेह, प्रेम पु.	सुखुमाल = सुकुमार, सुखपूर्वक हुर्के जूम्ह ३
हेमन्तिक = चिकुलाबलेयात योग्यगु, ल्वःगु ३	

तद्धितपद सहित याना पालि भाषाय् अनुवाद यायेगु

१. कुशावतीनगरय् न्हेगुरत्तं दयेका तःगु, न्हेव्व पःखा व न्हेगू ध्वाखा दु । २. बनारस जुजुं थः भिंचायात स्वयं म्हचाय् बिया राज्यय् अभिषेक याकल । ३. महामन्धातु राजा चक्ररत्नया आनुभावं सारा पृथ्वी चाःहिला देवलोकय् नं वन । ४. महासुदर्शन जुजुया न्हेगू रत्त पुखू, चय्प्यद्वः हस्तिरत्त प्रमुख चय्प्यद्वः किसि व सर्वालङ्कारं अलंकृतगु चय्प्यद्वः रथत नं दु । ५. बहुश्रुतपिं मध्यय् अग्रम्ह गौतमगोत्रयाम्ह आनन्द महास्थविर सर्वज्ञया धर्म भण्डागारिक जुल । ६. मगधाधिपति अजातशत्रु महाराजं परिवार सहित जीवकया अं बगीचाय् वना सांदृष्टिक श्रमण फलया बारे सर्वज्ञयाके न्यन । ७. गौतम-गोत्रयाम्ह महाप्रजापती देवीं न्यासः शाक्यकुमारीपिं नाप प्रव्रज्या जुया भिक्षुणी सङ्घ स्थापना यात । ८. यक्व परिवार दुम्ह अनुरुद्ध महास्थविर नं तथागत परिनिर्वाण जूगु थासय् थ्यंक वल । ९. विजय कुमार लङ्काय् थ्यंक वःबलय् वया छम्ह नोकरं सिमा क्वय् का तुला च्वंम्ह स्त्री छम्ह खन । १०. यशकुलपुत्रं शरद ऋतुया इलय् बुयावःगु पलेस्वाँ त्वःथुलेथें थःगु प्रासाद व स्त्रीया प्रति नं स्नेह त्वःथुला विल । ११. भिगू शील पञ्चशील स्वया श्रेष्ठः, प्रातिमोक्षसंवर दक्व शील स्वयां भं श्रेष्ठोत्तम खः ।

न्हूगु शब्दत

अभिषेक याकल = अभिसिञ्चापेसि

अं बगैचा = अम्बवन न.

का = सुत्त न.

श्रमणत्वया फल = सामञ्जफल ३

भिगू शील = दससील न.

श्रेष्ठतम (प्रणीतम) = सेट्टतम, पणीततम

तुतुं (फ्योँ फ्योँ) = कन्तन्त ३

बारे = आरब्भ पू. क्रि.

त्वःथुलेथें = छिन्दन्तो विय

श्रेष्ठतर (प्रणीततर) = पणीततर ३

धर्मभण्डागारिक = धर्मभण्डागारिक ३

सारा पृथ्वी = सब्बपठविया

परिनिर्वाण जूगु थाय् = परिनिब्बुतट्टान न.

सांदृष्टिक = सन्दिट्टिक

बनारस जुजु = वाराणसीराज पु.

पञ्चशील = पञ्चसील

प्रातिमोक्षसंवर = पातिमोक्खसंवर पु.

बहुश्रुत = बहुस्सुत ३

शरदऋतुया इलय् बुया वःगु = सारदिक ३

१. सामञ्चतद्धित

(४) संख्या

७०. निम्हम्ह, स्वम्हम्ह, आदि संख्या पूरणार्थ्य् संख्या शब्दया लिउने म-प्रत्यय जुइ ।

पञ्च + म = पञ्चम (= न्याम्हम्ह)

सत्तम (= न्हेम्हम्ह)

नवम (= गुम्हम्ह)

अट्टम (= च्याम्हम्ह)

दसम (= भिम्हम्ह)

स्त्रीलिङ्ग्य् आ-प्रत्यय जुया “पञ्चमा, सत्तमा” आदि व ई-प्रत्यय जुया “पञ्चमी, सत्तमी” आदि नं जुइ ।

७१. उगु अर्थ्य् हे चतु-शब्दया लिउने थ-प्रत्यय व छ-शब्दया लिउने ठ-प्रत्यय जुइ ।

चतु + थ = चतुथ (= प्यम्हम्ह) छ + ठ = (=खुम्हम्ह) व्यञ्जन सन्धी उल्लेख जूथें थ-ठ निग्वःया द्वित्व जुइ । स्त्रीलिङ्ग्य् “चतुथी-छठी; चतुथा, छठा” जुइ ।

७२. द्वि-ति-शब्दया लिउने तिय-प्रत्यय व अनं लिपा द्वि-ति शब्दय् दु-त आदेश जुइ ।

द्वि + तिय = दुतिय (= निम्हम्ह) ति + तिय = ततिय (= स्वम्हम्ह) स्त्रीलिङ्ग्य् “दुतिया, ततिया” जुइ ।

थ्व अनुसारं हे “दुविधा-दुवङ्ग-दिरत्त-दिगुण-दिग” आदि थासय् द्वि-शब्दय् दु-दि आदेश जुइ ।

७३. एक-द्वि-आदि शब्दं लिउने च्वंगु दस-शब्दया अन्तय् (संख्यापूरणार्थ्य्) गुगुं थासय् ई-प्रत्यय जुइ । थ्व ई-प्रत्ययान्त शब्द स्त्रीलिङ्ग्य् खः ।

एक + दस + ई = एकादसी (एकादशी तिथी)

एकादस धयागु समासपद खः । “एको च दस च = एकादस” धका द्वन्द्वसमासं अथवा एकं अधिक जूगु दस धयागु अर्थ्य् ततियातप्पुरिससमासं सिद्ध याये फु ।

समासय् द्वि + एक + अट्ट धयागु शब्दया अन्तय् आकारादेश जुइ । (थुकिं एक शब्दय् अकारय् अकारादेश जुइ धयागु सीकेमाः । पुल्लिङ्ग्य् “एकादसम” धयागु जुयाच्चन ।

द्वि + दस + ई = द्वादसी (= द्वादशी तिथी) ई.

पञ्च + दस + ई = पञ्चदसी (= पञ्चदशी तिथी, पुन्ही) ई.

७४. अनेकार्थय् द्वि-शब्दादिया लितने क-प्रत्यय जुइ । (निगू जक मखुसे निगूया पुचः यक्व दया च्वनीगु अनेकार्थ खः ।) मेमेगु संख्याया बारे नं थथे हे सीकेमाः ।

द्वि + क = द्विक (निगूया पुचः) पु. न.

तिक (= स्वंगूया पुचः) पु.न.

चतुक्कक (= प्यंगूया पुचः) पु.न.

पञ्चक (= न्यागूया पुचः) पु.न.

सत्तक (= सच्छिगूया पुचः) पु.न.

सहस्सक (= द्वःछिगूया पुचः) पु.न.

.....

२. भावतद्धित

७५. उगु वया स्वभाव धयागु अर्थय् ता-त्त-त्तन-ण्य-ण्येय्य धयागु प्रत्ययत जुइ ।

ताः लहु + ता = लहुता (= हलुका भाव, याउंसे च्वंगु)

कतञ्जु + ता = कतञ्जुता (= कृतज्ञता, गुणम्हस्यूगु)

सूर + ता = सूरता (= शूर भाव)

मुदु + ता = मुदुता (= मृदु भाव, नाइसे च्वंगु)

त्तः मनुस्स + त्त = मनुस्सत्त (= मनुष्यभाव, मनुष्यत्व)

याचक + त्त = याचकत्त (= फ्वगिं भाव)

गत + त्त = गतत्त (= वंगु भाव)

सेट्ट + त्त = सेट्टत्त (= श्रेष्ठ भाव)

त्तनः पुथुज्जन + त्तन = पुथुजनत्तन (= अशिक्षित मनूया स्वभाव, साधारण मनूया स्वभाव)

जाता + त्तन = जायत्तन (= कला: भाव)

जारा + त्तन = जारत्तन (= खुँभात भाव, ल्यवभाव)

ण्यः अरोग + ण्य = आरोग्य (= निरोगी भाव)

दब्बल + ण्य = दुब्बल्य (= दुर्बल भाव)

(ण् + कार वृद्धिया लागी धयागु सीकेमा: ।)

७६. ण्य-प्रत्यय प्रयोग यायेबल्य् उकिं न्ह्योने च्वंगु व्यञ्जन्य् दुगु प्रत्यय यकार नापं मिलये जुइबल्य् अनेक कथं पाना वनीगु जुयाच्चन ।

त् + ण्य = त्य धयागुया च्व या रूप जू वनी ।

ल् + ण्य = ल्य धयागुया ल्ल या रूप जू वनी ।

द् + ण्य = द्य धयागुया ज्ज या रूप जू वनी ।

ण् + ण्य = ण्य धयागुया ञ्ज या रूप जू वनी ।

ज् + ण्य = ज्य धयागुया ज्ज या रूप जू वनी ।

स् + ण्य = स्य धयागुया स्स या रूप जू वनी ।

उदाहरण-

पण्डित + ण्य - पण्डित्य = पण्डित्त्व (= पण्डितत्व, पाण्डित्य) न.

अधिपति + ण्य - आधिपत्य = आधिपत्त्व (= आधिपतित्व, आधिपत्य) न.

बहुसुत + ण्य - बाहुसत्य = बाहुसत्त्व (= बहुश्रुतता, यक्व न्यना तःगु दु धयागु) न.

थन सुकार्य् उकारया अकारादेश जुइ ।

कुसल + ण्य - कोसल्य = कोसल्ल (= दक्षता) न.

विपुल + ण्य - वेपुल्य = वेपुल्ल (= तःधंगु, विपुलता) न.

सुहद + ण्य - सोहद्य = सोहज्ज (= मित्रता) न.

सुमन + ण्य = सोमनस्स (= सन्तुष्टता) न.

दुमन + ण्य = दोमनस्स (= दौर्मनष्यता) न.

थ्व अन्तिम शब्द निगुली शब्द व प्रत्ययया दथुइ मनोगण्य उल्लेख जूगु सकार आगम जुइ धयागु सीकेमा: ।

समण + ण्य – सामाण्य = सामञ्ज (= श्रमण भाव) न.

गिलान + ण्य – गेलन्य = गेलञ्ज (= रोगी भाव) न.

थन ला-धयागु आकारया ह्रस्व जुइ ।

राज + ण्य – राज्य = रज्ज (= राज्य अथवा जुजुयागु भाव) न.

निपुण + ण्य – नेपुण्य = नेपुञ्ज (= निपुणता) न.

उगु वया कर्म धयागु अर्थय् नं ण्य-प्रत्यय जुइ ।

भिसज + ण्य – भेसद्य = भेसज्ज (= वासः, वैद्यया ज्या धयागु अर्थ) न.

णेय्य-प्रत्यय

सुचि + णेय्य = सोचेय्य (= परिशुद्धता) न.

अधिपति + णेय्य = आधिपतेय्य (= अधिपतित्व, आधिपत्य) न.

सठ + णेय्य = साठेय्य (= छलकपट भाव) न.

७७. पटु गरु आदि शब्दं लिउने वयागु भाव अर्थय् ण-प्रत्यय जुइ ।

पटु + ण = पाटव (= दक्षता) न.

गरु + ण = गारव (= गौरव भाव, गौरव) उकारया अवादेश जुइ ।

“पटुता, गरुता” ता-प्रत्ययं व “पटुत्तं, गरुत्तं” धका त्त-प्रत्ययं नं पद सिद्ध जुइ ।

.....

अभ्यास-१४

नेपाल भाषाय् अनुवाद याना तद्धितपद क्यनेमा:

१. मागधो बिम्बिसारो महाराज द्वीसु, अङ्ग-मगध-रङ्गेषु आधिपच्चं रज्जं कारेसि । २. एकं समयं आयस्मा महाकस्सपत्थेरोञ्जेन पीलितो राजगहतो अविदूरे पिप्फलि-गुहायं विहासि । ३. आनन्दथेरो भगवतो सावकेसु बाहुसच्चेन च पण्डित्थेन च महातरो आहोसि । ४. मेधाविनी माणवी दुल्लभं मनुस्सत्तं लभित्वा पुञ्जं कातु'मुस्सहति । ५. गुणवती नाविकी सीलवन्ति भिक्खुनिंन्तेत्वा दान मदासि । ६. भगवती धरमाने येव भिक्खुसङ्घो वेपुल्लंणि । ७. मेधाविनो गरूणं नानासत्थेसु पाटवं लभन्ति ।सच्चवादी तपस्सिनो कदाचि पि वाचाला न होन्ति । ९. तेमिय..... अत्तनो पण्डित्थं पकासेतुं न इच्छि । १०. धम्मासोकमहाराजालिपुत्तित्थेस्सत्थेरं निमन्तेत्वासहस्सकं नाम ततियं सङ्गीति कारापेसि । ११. बुद्धा नाम साठेय्येन आराधेतुं न सक्का । १२. कतञ्चुनो ...चि'पि सोहज्जं न नासेन्ति । १३. पारिलेय्यहत्थिराजा अन्तोवस्सेतयं भवगतो वेय्यावच्चम'कासि । १४. सद्धा कुलपुत्ता पणीततरानिसज्जादीनि भिक्खुसङ्घस्स देन्ति । १५. रोगी वेज्जेन दिन्नंमुपसेवित्वा आरोग्यं अत्तनो सोमनस्सं वेज्जस्स पकासेसि ।

न्हूगु शब्दत

....र = तापा मज्जू थाय् न., लिक्क ३

पकासेतुं = प्रकाश यायेत नि.

....धेतुं = प्रसन्न यायेत नि.

पकासेसि = प्रकाश यात

....वित्वा = सेवन याना; अनुभव याना पू.क्रि.

पारिलेय्यहत्थिराज = पारिलेय्यक जङ्गलय्

पिलित = पीडितम्ह ३

च्वंम्ह हस्तिराज पु.

....ति = कोशिश यानाच्वन

महनीयतर = भन आदरणीय

एकं समयं = छगू समय

मासत्तयं = स्वलायकं

दुल्लभ = दुर्लभ

विहासि = वास यात

धरमान = म्वाना च्वंम्ह ३

वेय्यावच्च = सेवा, कर्तव्य न.

नानासत्थ = नानाशास्त्र न.

सक्का = फु नि.

नासेति = नाश यानाच्वन, स्यंकाच्वन, स्यानाच्वन

सावक = श्रावक, शिष्य पु.

निमन्तेत्वा = निमन्त्रणा याना पू.क्रि.

तद्धित समासपद प्रयोग याना पालि भाषाय् अनुवाद यायेमा:

१. प्रज्ञावानपिं मध्यय् अति हे पूजा याये बहःम्ह सारिपुत्र महास्थविर राजगृहनगरं तापाः मज्जूगु उपतिष्य गामय् च्वनाच्वंम्ह सारी ब्राम्हणीया काय् खः ।

२. दुर्लभगु मनुष्यत्व प्राप्तपिं प्रज्ञावानपिसं यक्व पुण्य यायेमाः । ३. श्रद्धावान माभिनी नं शीलवानम्ह ऋषि खना वन्दना यात । ४. चक्षुपाल स्थविर न्हापा (पूर्व जन्मय्) वैद्य जुया जन्म जुया छम्ह मय्जुयात मिखाय् इलेत वासः बिल । ५. गुलिं गुणवान कुलपुत्रपिं थः मस्त, कलाः, माँ-बौपिं व धन त्वःता म्हासुगु वस्त्रं पुना प्रव्रज्या जुइ । ६. सिद्धार्थकुमारं थः ज्ञातिपिन्त थःगु दक्षभाव क्यना राज्य प्राप्तयात । ७. शीलवती, गुणवती व कुलवती यशोधरा कुमारी उम्ह कुमारया जहान रूपय् थ्यन । ८. शास्तां वर्षावास दुने स्वला यंकं त्रयश्चिंशत् देवलोकय् देवतापिंत धर्म देशना याना विज्यात ।

९. म्ह मफया च्वंम्ह विम्बिसार जुजुं जीवक वैद्यं व्यूगु वासः सेवन याना आरोग्य प्राप्त याना थःगु प्रसन्न भाव व्यक्त यात ।

१०. बुद्धिवानपिसं हरेक शास्त्र अध्ययन याना निपुणत्व प्राप्त यानाच्वन । ११. महाकाश्यप स्थविरं राजगृह नगरय् सप्तपर्णि गुफाय् न्यासः समूह नामं प्रथम सङ्गायन याका विज्यात । १२. अलसिम्हं थःगु आलस्यया कारणं कायिक व मानसिक दुःख भोग यानाच्वन । १३. दुष्टगामिणी जुजुं सारा लङ्काद्वीपय् अधिपतित्व प्राप्त याना यश-तेज दुम्ह जुया नीप्यदं राज्य यात । १४. स्वाँमाः दुपिं मय्जुपिं खँसुवा, अलसिपिनि लिक्क मवं ।

१५. भं पापी मनुतय्सं दुर्लभगु मनुष्यत्व प्राप्त याना कायिक व वाचिक अकुशल याना अपायय् जन्म जुया अति हे भयानकगु दुःख भोग याइ ।

न्हूगु शब्दत

अति हे भयानकगु = भयानकतम ३

जन्म जुया = उप्पज्जित्वा

अलसि = अलस पु. अज्जितु

म्ह मफया च्वंम्ह = गेलञ्जप्पत्त

गुलिं = एकच्च

यश दुम्ह = यसस्सी ३

मिखाय् इलेत = अक्खीनि

प्रसन्नता = सोमनस्स न.

प्रश्नः—

१. छद्दी, सत्तमी, सतिमा, धितिमा, महनीयतर, सत्तसतिक, गारव, वेपुल्ल, जनता, राजत्तं, आणन्यं धायगु पदत छु तद्धितपदय् दुथ्याःगु खः ?

२. “आयु + मन्तु, बहुसुत + ण्य, कुसल + ण्य, सुमन + ण्य, द्वि + तिय, पटु + ण, गिलान + ण्य, अधिपति + ण्य, अधिपति + ण्य, राज + ण्य” धयागु थासय् गथे पद सिद्ध जुइ ?

३. “धनदुम्ह, परिशुद्धभाव, खुम्हम्ह, अति हे गुणवान, तःधंगु, ऋण मद्गु भाव, कपटिभाव, माया दुम्ह स्त्री, शीलवती स्त्री, प्यंगूगुया पुचः बहुश्रुतता, मित्रता, कुसा दुम्ह” धयागु अर्थ प्रकाश जुइगु पालि तद्धितपद क्यनेमाः ।

४. भिक्खु, राज, माणव, गच्छन्त, तपस्सी, अट्टम, माली धयागु पुल्लिङ्ग शब्दत स्त्रीलिङ्गय् गथे चवनी ?

३. अव्ययतद्धित

७८. एक द्वि-आदि संख्या शब्दया लिउने “को धयागु अर्थय् “क्खत्तुं” प्रत्यय जुइ । (“को” धयागु अर्थ “छको, निको” इत्यादि रूपं खने दइगु अर्थ खः ।)

एक + क्खत्तुं = एकक्खत्तुं (= छको) नि.

द्विक्खत्तुं (= निको)

तिक्खत्तुं (= स्वको)

दसक्खत्तुं (= भिको)

सतक्खत्तुं (= सच्छिको)

सहस्सक्खत्तुं (= द्वःछिको)

बहुक्खत्तुं (= तको, यको)

७९. विभागार्थय् अथवा प्रकारं धयागु अर्थय् एकादिसंख्या शब्दया लिउने धा-प्रत्यय जुइ । वहे अर्थय् अन्य शब्दया लिउने सो-प्रत्यय नं जुइ ।

एक + धा = एकधा (= छगू प्रकारं) नि.

द्विधा (= निगू प्रकारं)

तिधा (= स्वंगू प्रकारं)

छधा; छद्धा (= खुगू प्रकारं)

सहस्सधा (= द्वःछिगू प्रकारं)

कतिधा (= गोगू प्रकारं)

बहुधा (= यको प्रकारं)

पद + सो = पदसो (= पदरूपं)

अत्थसो (अर्थकथं)

सब्बसो (= दक्व प्रकारं)

हेतुसो (= हेतुकथं)

ठानसो (= कारण कथं)

उपायसो (= उपायरूपं-कथं)

बहुसो (= आपा याना)

८०. A. सर्वनामय् “प्रकारं” धयागु अर्थय् था-प्रत्यय जुइ ।

त + था = तथा (= अथे, उगु प्रकारं)

याथ (= गथे) सब्बथा (= दको प्रकारं)

अञ्जथा (= मेगु प्रकारं) उभयथा (= निगू प्रकारं)

B. किं-इम-शब्दय् लिउने प्रकारार्थय् थं-प्रत्यय जुइ

किं + थं = कथं (= गथे) किं-शब्दय् ककारादेश जुइ ।

इम + थं = इत्थं (= थथे) इम-शब्दय् इकारादेश जुइ ।

८१. गुगुं निपातया लिउने जुइगु अर्थय् तन-प्रत्यय जुइ ।

अज्ज + तन = अज्जतन (= थौं, थौं जुइगु)

पुरा + तन = पुरातन (= न्हापा जूगु)

स्वे + तन = स्वातन (= कन्हे; कन्हे जुइगु)

हीयो + तन = हीयत्तन (= म्हिगः जूगु)

“स्वातन” धयागु थासय् एकारय् आकारादेश जुइ, हीयत्तन धयागु थासय् ओकारय् अकारादेश व तकारय् द्वित्व जुइ ।

८२. स्थानार्थ प्रकाश याये निरितिं सर्वनामया लिउने त्र, त्थ, हिं, हं-प्रत्यय जुइ ।

त + त्र = तत्र (= अम) त + हिं = तहिं (= अन)

त + त्थ = तत्थ (= अन) त + हं = तहं (= अन)

य-शब्दया लिउने नं थ्व प्रत्यय प्यंगुलिं नं प्रयोग जुइ ।

किं + त्र = कुत्र (= गन) किं + त्थ = कुत्थ (= गन)

किं + हिं = कुहिं (= गन) किं + हं = कहं (= गन)

स्वंगू थासय् किं-शब्दया कु-आदेश व छगू थासय् क-आदेश जुइ । मेगु सर्वनामया लिउने त्र-त्य-निगू जक प्रयोग जुइ ।

सब्ब + त्र = सब्बत्र (= न्यकनं) सब्ब + त्य = सब्बत्य (= अम)

अब्बत्र; अब्बत्य (= मेगु थासय्) इम + त्र = अत्र (= थन)

इम + त्य = अत्य (= थन) इम + त्य = एत्य (= थन)

इम-शब्दया निथाय् अ-आदेश व छथाय् ए-आदेश जुइ ।

८३. कालार्थ प्रकाश यायेनिंतिं सर्वनामय् दा-दानि-दाचनं-प्रत्ययत जुइ ।

य + दा = यदा (= गुबले) त + दा = तदा (= उबले)

एक + दा = एकदा (= छन्हुया दिनय्) किं + दा = कदा (= गुबले)

सब्ब + दा = सब्बदा (= न्हचाबले)

इम + दानि = इदानि (= आ:) म-कार लोप जुइ ।

किं + दाचनं = कुदाचनं (= गुगुं इलय्)

८४. स्थानार्थय् इम-शब्दया लिउने ह-ध-प्रत्यय जुइ; अले इम-शब्दय् मकार लोप जुइ ।

इम + ह = इह (= थन) इम + ध = इध (= थन)

Dhamma.Digital

अभ्यास-१५

नेपाल भाषाय् अनुवाद याना तद्धितपद क्यनेमा:

१. “तस्स खिपन्तस्स नासिका असिधाराय पटिहता द्विधा छिज्जी ।” (असिलक्खण जातक)

२. “ सहस्सक्खत्तुं अत्तानं, निम्मणित्वान पन्थको ।

निसीदम्भवने रम्मे, याव कालप्पवेदना ॥ (चूल्लपन्थक, धम्मपदट्ठकथा)

३. “अहं खो पुब्बे आबाधिको अहोसिं दुक्खितो बाल्हागिलानो, सोमिह एतरहि तम्हा आबाधा मुत्तो ।” (दीघ.)

४. “मेत्तासहगतेन चेतसा एकं दिसं फरित्वा विहरति, तथा दुतियं, तथा ततियं, तथा चतुत्थं ।” (दीघ.) ५. “अधनानं धने अननुप्पदीयमाने दालिदियं वेपुल्लमगमासि; दालिदिये वेपुल्लं गते अदिन्नादानं वेपुल्लमगमासि ।” (दीघ.) ६. यथा तस्मिं गेहे ठपेत्वा माणवकस्स पल्लङ्गं अञ्जं किञ्चि आसनं न दिस्सति, तथा अधिद्वासि । (विनयट्ठकथा)

७. “देवता तस्स नेपुञ्जं, पकासेतुं महाजने ।

छादेसुं पोत्थकं सोपि, द्वत्तिक्खत्तुम्पि तं अका ॥” (महावंस)

८. “यो च समेति पापानि, अणुं थूलानि सब्बसो ।

समितत्ता हि पापानं, समणोति पवुच्चति ॥” (धम्मपद २६५ गा.)

९. “ततो पट्टाय यत्थ यत्थ पण्डित-समणब्राम्हणा अत्थीति वदन्ति, तत्थ तत्थ गन्त्वा साकन्च्छं करोन्ति ।” १०. “भो गोतम, अधिवासेहि मे अज्जतनाय भत्तं सद्धिं भिक्खुसङ्घेनाति । अधिवासेसि भगया तुण्हीभावेन ।” (दीघ.)

११. (अ.) “मलं वण्णस्स कोसज्जं, पमादो रक्खतो मलं ॥”

(आ.) “एकस्स चरितं सेय्यो, नत्थि बाले सहायता ॥”

१२. “कुसो यथा दुग्गहितो, हत्थमेवा नुकन्तति ।

सामञ्जं दुप्परामट्ठं, निरयायुपकड्ढति ।” (धम्मपद)

न्हूगु शब्दत

का = यात

दुक्खित = दुःखीम्ह ३

दिन्नादाना = मवीकं कायेगु; खुड्गु न.

दुग्गहीत = द्वंगु विचार, मिथ्या-मत

...धन = धन मदुगु ३

दुप्परामट्ठ = द्वंक आचरण याना जूगु, मिथ्याचरण ३

...धिद्वासि = अधिष्ठान यात

द्वत्तिक्खत्तुं = निको स्वको नि.

...धिवासेति = सह यानाच्चन स्वीकार यानाच्चन निम्मणित्वा = दयेका, निर्माण याना पू.क्रि.

...नुकन्तति = म्हुयाच्चन, ध्यना घा: यानाच्चन पटिहत = हा:गु ३

अनननुप्पदीयमान = मब्यूगु

पन्थक = छम्ह व्यक्तिया नाँ पु.

...सिधारा = तरवार-धार

पवुच्चति = धाड्गु जुयाच्चन

...कड्ढति = लिक्क सालाच्चन

पहीन = प्रहीण, तापा:गु, तापाकूगु ३

...रहि = आ: नि.

...लप्पवेदन = ई सूचं वीगु न्

.... = कुश घाँय् पु.

खिपन्त = हाछिका ३

चरित = चरित्र, बानि न.

छादेति = सुचुका च्वन, त्वपुया च्वन

छिज्जति = ध्यनाच्वन, पालाच्वन

ठपेत्वा = तोता (तया) पू.क्रि.

तुण्हीभाव = नि:शब्दता, मौन पु.

साकच्छा = साकच्छा, छलफल इ.

दालिद्विय = गरीवी न.

बांल्हगिलान = त:सकं रोग जूम्ह ३

मरु = देवता पु.

मल = फोहर, खिति न.

मेत्तासहगत = मैत्री युक्तगु ३

रम्म = रम्य, बाँलागु ३

वण्ण = (शरीर) वर्ण पु.

समितत्ता = शान्त जूगुलिं नि.

समेति = शान्त जुइकाच्वन

सहायता = मित्रता इ.

सेय्यो = श्रेष्ठ नि.

तद्धितपद सहित पालि भाषाय् अनुवाद यायेमा:

१. ऋण-मुक्ति जनपदवासीपिनि त:धंगु शान्तिया नितिं जुयाच्वन । २. आरोग्य परम सुख धका भगवान बुद्धं देशना याना विज्यागु जुयाच्वन । ३. “सूर्य लुया वइबलय् छंगु छ्चो न्हेकू दलेमा:” धका देवल तपस्वीं धाल । ४. अज्ञानीं थ:गु अज्ञानता सीमखु, व नाप (या:गु) मित्रता मेपित अहितया नितिं जुयाच्वन । ५. मौद्गल्यायन महास्थविरं ऋद्धिमय शरीर निर्माण याना नागयात दमन यात ।

६. छन्हू रोगं पीडितम्ह तथागतं चुन्दस्थविर पाखें बोज्झङ्ग सूत्र व्वंके बिया विज्यात । ७. गरीवी फैलय् जुइबलय् अदिन्नादान (मवीकं कायेगु) यक्व जुइ । खुइगु ज्या यको जुइबलय् अपराधीपिं बृद्धि जुइगु जुयाच्वन । ८. चुल्लपन्थक स्थविरं जीवक वैद्यया अँ बगिचाय् अरहन्त जुया थ:समानगु द्व:छिगु रूप निर्माण यात । ९. वसपोलं न्हिं स्वको तथागतया उपस्थान यायेत वइपिं भिक्षुपित गुथी व्व:थला धर्म देशना याना विज्यात । १०. न्हापा श्रावस्ती नगरवासीपिसं प्राय: थ:थ: पासापिं नाप बाँलागु जेतवनारामय् वना धर्म श्रवण यात । ११. बुद्धघोषाचार्य पाखें न्हापां च्वया विज्यागु “विशुद्धिमार्ग” देवतापिसं सुचुकूगु जुया वसपोलं निकोगु वार उगु (सफू) च्वया विज्यात । १२. निकोगु पटकय् नं उगु (सफू) सुचुकूल । वसपोलया दक्षता महासङ्घयात प्रकाश यायेत थथे या:गु ख: ।

न्हूगु शब्दत

अहितया नितिं = अहिताय न.

अपराध = अपराध पु.

अरहन्त जुया = अरहा हुत्वा

अज्ञानता = बाल्य न.

इना ब्यूगु = विभक्त ३

ऋण-मुक्ति = आणन्य न.

उत्तम = उत्तम, पवर ३

च्वया तःगु = लिखित ३

जनपदवासी = जानपदिक पु.

दलाच्चन (तःज्यानाच्चन) = फलति

दमन यात = दमेसि

पीडित = पीलित ३

फैले जूगु = पत्थट ३

लुयावइगु (सूर्य) = उदयन्त ३

सुचका तःगु = छादित ३

सूत्र = सुत्त न.

